

**T.C.**  
**HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**  
**SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEZLİ YÜKSEK LİSANS**  
**PROGRAMI**

**2003-2011 YILLARI ARASINDA TÜRKİYENİN ORTADOĞUDA YUMUŞAK GÜÇ**  
**UYGULAMASI VE SONUÇLARI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**HAZIRLAYAN**  
**MEHMET CAN IŞIK**

**GAZİANTEP-2019**

**T.C.**  
**HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**  
**SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEZLİ YÜKSEK LİSANS**  
**PROGRAMI**

**2003-2011 YILLARI ARASINDA TÜRKİYEİN ORTADOĞUDA YUMUŞAK GÜÇ**  
**UYGULAMASI VE SONUÇLARI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**HAZIRLAYAN**  
**MEHMET CAN IŞIK**

**TEZ DANIŞMANI**  
**DOÇ.DR. ALİ SERDAR ERDURMAZ**

**GAZİANTEP – 2019**



**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE  
YÜKSEK LİSANS KABUL VE ONAY FORMU**

**Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler** Anabilim Dalı **Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler** Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Mehmet Can IŞIK** tarafından hazırlanan “**2003-2011 Yılları Arasında Türkiye’nin Ortadoğu’da Yumuşak Güç Uygulaması ve Sonuçları**” başlıklı tez, **07 / 05 / 2019** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu **başarılı** bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

**Görevi**

**Unvanı, Adı ve Soyadı**

**İmzası:**

**Kurumu/Üniversitesi**

**Tez Danışmanı**

Doç. Dr. Ali Serdar ERDURMAZ

**Jüri Başkanı**

Hasan Kalyoncu Üniversitesi

**Jüri Üyesi**

Dr. Öğr. Üyesi Mesut ŞÖHRET

Gaziantep Üniversitesi

**Jüri Üyesi**

Dr. Öğr. Üyesi Murat ASLAN

Hasan Kalyoncu Üniversitesi

**Bu tez Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.**

**Prof. Dr. Mazlum ÇELİK**  
Enstitü Müdürü

## TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “2003-2011 Yılları Arasında Türkiye’nin Ortadoğu’da Yumuşak Güç Uygulaması ve Sonuçları” başlıklı çalışmanın tarafımda, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım. ....../...../.....

Mehmet CAN IŞIK

## ÖNSÖZ

Bu çalışma da Türkiye'nin yumuşak güç potansiyeli ve “2003-2011 Yılları Arasında Türkiye'nin Ortadoğu'da Yumuşak Güç Uygulaması ve Sonuçları” anlatılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın konusunun belirlenmesinde ve hazırlanma sürecinin her aşamasında değerli bilgilerini ve zamanını benden esirgemeyerek sonuçlandırmamda görüşleri ile katkıda bulunan değerli hocam Doç. Dr. Ali Serdar ERDURMAZ' a çok teşekkür eder, çalışmanın tüm ilgililere yararlı olmasını dilerim.

Gaziantep, 2019

Mehmet CAN IŞIK

## ÖZET

Yumuşak güç uluslararası ilişkiler disiplini içinde son yıllarda oldukça popüler ve bir o kadar da tartışmalı bir kavramdır. Gücün farklı bir boyutuna dikkat çeken bu kavram özellikle Soğuk Savaş Dönemi sonrasında önem kazanmış ve akademik tartışmalarda önemli bir gündeme sahip olmuştur. Bir devletin kendine has özellikleri sayesinde başka devletlerce dikkate alınması ve onlarında nazarında bir cazibe merkezi olmasını ifade eden bu kavram bir bakıma pahalı ve sonuç alması daha zor olan sert güce göre oldukça avantajlı bir güç çeşididir. Başta ABD, AB, Japonya ve İngiltere olmak üzere dünyada birçok devletin kullandığı bu güç türü Türkiye tarafından da özellikle 2002 sonrası dönemde başta Ortadoğu olmak üzere Türkiye'nin yakın çevresinde yer alan Balkanlar ve Kafkasya coğrafyasında kullanmaya başlanılmıştır. Bu durumun oluşmasında elbette Türkiye'nin 2002 sonrası dönemde yakaladığı ekonomik ve siyasi başarıların büyük rolü olmuştur. Ortadoğu coğrafyasında yer alan devletlerin içinde buldukları olumsuz koşullar düşünüldüğünde Türkiye bu bölgedeki başta Arap devletleri olmak üzere diğer devletler nazarında 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı'na kadar adeta bir çekim ve cazibe merkezi olmuştur. Türkiye bu dönemde Ortadoğu coğrafyasında özellikle halklar üzerinde demokratik yönetimi Müslüman bir devlet oluşu vb. gibi sebeplerle örnek alınan ve takip edilen bir bölgesel güç haline gelmiştir. Türkiye'nin Ortadoğu bölgesinde yumuşak güç unsurlarını kullanabilmesine imkan veren unsurlara bakıldığında sahip olduğu kültür ve tarih, jeopolitik konum ve coğrafya ve diğer siyasal faktörlerin büyük önemi olduğu bilinen bir gerçektir. Bu durum zaten yumuşak gücün temel bileşenlerini kapsamaktadır. Bu çalışmada çoğunlukla Türkiye'nin dış politika uygulamalarında Ortadoğu bölgesindeki yumuşak güç uygulamaları 2003-2011 yılları arası dönem analiz edilerek anlatılmaktadır.

**Anahtar kelimeler:** Yumuşak Güç, Sert Güç, Türkiye, Ortadoğu, AK Parti Dönemi Ortadoğu

## ABSTRACT

Soft power is a very popular and controversial concept as well in recent years in the discipline of international relations. The concept, drawing attention to a different dimension of power, has gained importance especially after the Cold War period and has had an important agenda in academic discussions. The concept which expresses a state's being taken into the consideration thanks to its distinctive features by other states and being attraction centre within the sight of the other states is quite advantageous type of power when compared to the hard power that is more difficult to get result and expensive in a way. This type of power used by many states in the world, especially the USA, EU, Japan and Great Britain, has been started to be used by Turkey as well especially in the post-2002 period, particularly in the Middle East, in the Balkans and Caucasus which are located in the near-periphery of Turkey. Of course, the economic and political achievements that Turkey attained in the post-2002 period have had the major role in the emergence of this situation. When the negative conditions within the states in the Middle East geography are considered, Turkey became a center of attraction until the Syrian Civil War which started in 2011 within the sight of the other countries especially the Arab states. During this period, Turkey became regional power being followed and imitated in the Middle East geography because of the reasons such as being a Muslim state and democratic governance especially over the peoples. When the elements that enable Turkey to be able to use the soft power factors in the Middle East region are looked, it is a known fact that the culture and history, geopolitical location and geography and the other political factors that Turkey possesses have great importance. This situation already covers the basic components of soft power. In this study, soft power applications in the Middle East in Turkey's foreign policy applications are explained by analysing the period between 2003 and 2011.

**Keywords:** Soft power, Hard Power, Turkey, Middle East, AK Party Period Middle East

## İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET .....	ii
ABSTRACT .....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	vi
GRAFİKLER LİSTESİ .....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ .....	viii
<b>BİRİNCİ BÖLÜM</b>	
<b>GİRİŞ.....</b>	<b>1</b>
1.1 Konunun Önemi ve Problemin Tanımı .....	4
1.1.1. Problem Cümlesi .....	4
1.1.2. Alt Problemler .....	4
1.2. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı.....	5
1.3. Araştırmanın Önemi .....	5
1.4. Araştırmanın Hipotezleri .....	6
1.5. Araştırmanın Varsayımları .....	6
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	6
1.7. Araştırmanın Yöntemi .....	6
<b>İKİNCİ BÖLÜM</b>	
<b>GÜÇ VE YUMUŞAK GÜÇ KAVRAMI: TEORİK TARTIŞMALARDA</b>	
<b>GÜÇ KAVRAMI VE YUMUŞAK GÜÇ .....</b>	<b>7</b>
2.1. Güç Kavramı Tanımı ve Özellikleri .....	7
2.1.1. Gücün Tanımı .....	7
2.1.2. Gücün Özellikleri .....	11
2.2. Güç Çeşitleri .....	12
2.2.1. Sert Güç .....	13
2.2.2. Akıllı Güç .....	15
2.2.3. Ekonomik Güç .....	16
2.3. Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Güç ve Gücün Anlamı .....	16
2.3.1. Gerçekçi Yaklaşım (Realizm) ve Güç Kavramı.....	17
2.3.2. Liberalizm ve Güç Kavramı .....	19
2.3.3. Yapısalcı Yaklaşım ve Güç Kavramı .....	20
2.3.4. Neo-liberalizm ve Güç Kavramı .....	21



## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE YUMUŞAK GÜCÜN ÖNEMİ

<b>ARAÇLARI VE KAYNAKLARI</b> .....	23
3.1. Yumuşak Gücün Tarihçesi .....	23
3.2. Yumuşak Güç ve Yumuşak Gücün Önemi .....	26
3.3. Yumuşak Gücün Kaynakları .....	28
3.4. Yumuşak Gücün Araçları .....	32
3.4.1. Hükümet Dışı Organizasyonlar .....	32
3.4.1.1. Sivil Toplum Örgütleri .....	32
3.4.1.2. İş Dünyası ve Küresel Şirketler .....	34
3.4.2. Kültür ve Tarih .....	36
3.4.3. Coğrafi ve Jeopolitik Konum .....	42
3.4.4 Siyasal Faktörler .....	43
3.5. Dünya Konjonktürü ve Yumuşak Gücün Artan Önemi .....	48

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

### TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA 2003- 2011 YILLARI ARASINDA

<b>ORTADOĞU'DA YUMUŞAK GÜÇ UYGULAMALARI</b> .....	52
4.1. Ortadoğu'nun Mevcut Durumu .....	52
4.2. Türk Dış Politikasında 2003-2011 Arası Dönemde Ortadoğu .....	53
4.2.1. Suriye-İsrail Arasındaki Sorunlarda Türkiye'nin Arabulucu Rolü .....	57
4.2.2. İsrail Filistin Sorununda Türkiye'nin Tutumu .....	60
4.2.3. İsrail – Lübnan Savaş'ında Türkiye'nin İzlediği Dış Politika .....	61
4.2.4. İran'la Nükleer Kriz ve Türkiye'nin Arabuluculuk Rolü .....	63
4.2.5. Amerikan Müdahalesi Sonrası Türkiye-Irak İlişkileri .....	66
4.2.6. Kuzey Irak Üzerinde Türkiye'nin Yumuşak Güç Etkisi .....	68
4.3. Türkiye'nin Ortadoğu Politikasına Yön Veren Başlıca Faktörler .....	71
4.3.1. Komşularla Sıfır Sorun Politikası .....	71
4.3.2. Ortadoğu'da Düzen Kuran Ülke .....	74
4.3.3. Türkiye'nin Yeni Ortadoğu Politikası : “Vizyoner Dış Politika .....	77
4.3.4 Türkiye'nin Ortadoğu'da Yumuşak Güç Kullanımı .....	83

## BEŞİNCİ BÖLÜM

<b>SONUÇ</b> .....	86
<b>KAYNAKÇA</b> .....	90

## TABLULAR LİSTESİ

	<b>Sayfa No.</b>
<b>Tablo 1.</b> Güç Tablosu .....	<b>12</b>
<b>Tablo 2.</b> Türkiye Ekonomisi, Başlıca Göstergeler (2002-2010) .....	<b>35</b>
<b>Tablo 3.</b> Türkiye'nin "Bölgesel Güç" Potansiyeli (Başlıca Maddi Unsurlar, 2010) .....	<b>36</b>
<b>Tablo 4.</b> 2012 Yılı Monocle Dergisi Tarafından Yayımlanan En Fazla Yumuşak Gücü Uygulayan Ülkeler .....	<b>49</b>



## GRAFİKLER LİSTESİ

Sayfa No.

**Grafik 1.** 2017 Yılı Yumuşak Güç İlk 30 Sıralaması ..... **50**



## KISALTMALAR LİSTESİ

<b>AB</b>	:	Avrupa Birliği
<b>ABD</b>	:	Amerika Birleşik Devletleri
<b>BM</b>	:	Birleşmiş Milletler
<b>İKBY</b>	:	Irak Kürt Bölgesel Yönetimi
<b>İİT</b>	:	İslam İşbirliği Teşkilatı
<b>KDK</b>	:	Kamu Diplomasi Koordinatörlüğü
<b>NPT</b>	:	Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması
<b>STK</b>	:	Sivil Toplum Kuruluşu
<b>T.C.</b>	:	Türkiye Cumhuriyeti
<b>TBMM</b>	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
<b>TDK</b>	:	Türk Dil Kurumu
<b>TESEV</b>	:	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
<b>TIKA</b>	:	Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı
<b>TOBB</b>	:	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
<b>TSK</b>	:	Türk Silahlı Kuvvetleri
<b>UAEK</b>	:	Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı
<b>UNIFIL</b>	:	United Nations Interim Force in Lebanon

## BİRİNCİ BÖLÜM

### GİRİŞ

Yumuşak güç kavramı her ne kadar öncelikle Amerika Birleşik Devletleri'nin sahip olduğu gücü tanımlamak için ortaya çıkmış olmakla birlikte kavram, karşılık bulunduğu anlamın aksine yarattığı cazip etki sebebiyle akademik araştırmalarda ve medya araçlarınca da yoğunlukla kullanılmaktadır. Uluslararası ilişkiler uzmanlarına göre yumuşak güç, sert güç gibi yüksek maliyete sahip değildir. Bu sebeple yumuşak güç süper güç devletlerin yanında orta büyüklükteki devletlerce de yararlanılmaktadır.

11 Eylül terör saldırıları ve akabinde başarısızlıkla neticelenen Irak ve Afganistan Savaşları Amerika Birleşik Devletleri'nin gücüne olan inancın eksilmesine sebep olduğuna dair birtakım teoriler ortaya atılmıştır. Lakin Amerikalı siyaset bilimci Joseph S. Nye, bu teorileri Amerika'nın sert gücü ile birlikte dünyanın en ileri yumuşak gücüne sahip olduğunu bu sebeple gücünü kaybetmediğini belirterek yanıtlamıştır. Joseph S. Nye'e göre Amerika Birleşik Devletleri ileri düzeyde bir ekonomik ve askeri yapıya sahip olmakla beraber gelişmiş bir yumuşak güce de sahiptir. Bu sebeple süper güç olma statüsünü sürdürecektir.

Bunun yanında günümüzde yumuşak güç uygulayan ve bunu başaran tek ülke ABD değildir. ABD'nin dışında Avrupa Birliği, Çin, Japonya, Almanya gibi birçok ülke ve uluslararası örgütte bu gücü uygulamakta ve sonuç almaya çalışmaktadır. Bunların yanında elbette Türkiye'nin de özellikle 2003 sonrası dönemde başta kendi yakın çevresi olmak üzere dünyanın birçok yerinde bu gücü kullanmaya çalıştığı görülmektedir. Jeopolitik konumu sebebiyle komşu devletlerle benzer tarihi ve kültürel özellikleri barındırması, bu konumunun batı ve doğu arasında bir köprü görevi görmesi ile son zamanlarda artan iktisadi, ekonomik ve askeri güçler içerisinde bulunması yumuşak gücün temellerini meydana getirmektedir. Bu sebeple Türkiye yumuşak güç ile ilgilenen birçok araştırmacının ilgisini çekmiş ve bir çalışma alanı haline gelmiştir.

Türkiye'nin üzerinde kurulduğu Anadolu coğrafyası dünyanın en eski medeniyet merkezlerinden biridir. Bu yönüyle de sahip olduğu kültürel doku içerisinde baskın Türk kültürünün yanında binlerce yıllık bir birikimin varlığından söz edilmektedir. Bugüne gelindiğinde Türk kültürü, Osmanlı-İslam Kültürü'nün temsil ettiği gelenek ile çağdaşlaşmanın temsil ettiği moderniteyi bünyesinde bütünleştiren kimliği ile öne çıkmaktadır. Bu kimlik, yumuşak gücün üç kaynağından biri olan kültürün Türkiye'nin yumuşak gücündeki karşılığını temsil etmektedir.

Türkiye Soğuk Savaş sonrası dönemde Sovyetler Birliği'nden ayrılmış olan Türk kökenli Müslüman devletlere, Amerika Birleşik Devletleri'nin de teşviki ile ilk defa rol model olarak gösterilmiştir. Yalnız Türkiye'nin yaşamış olduğu siyasi istikrarsızlıklar ve bunun meydana getirdiği iktisadi sorunlar bu rol modelliğın gerçekleşmesine engel olmuştur.

Cumhuriyetin ilanından bu zamana kadar laik iktidarlarla yönetilen Türkiye, AK Parti'nin yönetime gelmesi ve bu iktidarın uyguladığı neo-liberal ekonomi politikaları sebebiyle bölgesinde yükselen bir cazibe merkezi haline gelmiştir ve İslam devletlerinde görülen otoriter rejimler, buna bağılı olarak meydana gelen siyasi istikrarsızlıklar ve ekonomik sorunların varlığı Türkiye'nin böyle bir ortamda daha cazip ve ışıltılı olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu cazibe ve ışıltı Tunus ve Mısır ile başlayan Arap Baharı değişimlerinin yaşanmasıyla azalmaya başlamış, devam eden aşamalarda ülke içinde gerçekleştirilen müdahaleler İslam dünyasının rol modelliğının tekrardan tartışılmasına sebep olmuştur.

Türkiye'nin yumuşak güç uyguladığı en önemli ülkeler Ortadoğu bölgesinde Kafkaslarda, Orta Asya'da ve Balkan Bölgesinde yer almaktadır. Türkiye'nin yumuşak güç uyguladığı, uygulamak istediğı en önemli ve gündemi en fazla meşgul eden bölge ağırlıkta Ortadoğu Bölgesi'dir.

Analizler, Türkiye'nin yumuşak gücünün artış ya da azalış göstermesinin nedenlerinin ve seyrinin üzerinde yoğunlaşmakta ve Türkiye'nin Ortadoğu'daki yumuşak gücü üzerinde özellikle durmaktadır. Buna göre, Türkiye'nin demokrasiyle yönetiliyor olması ve bu konuda Ortadoğu ülkelerine cazip gelmesi nedeniyle, Laik ve demokratik bir ülke olarak örnek teşkil ettiği vurgulanmaktadır. Bu çalışmada da yumuşak güç kavramı üzerinde durulmuş ve genel hatlarıyla Türkiye'nin yumuşak gücü, "Türk dış politikasında yumuşak güç kullanımı" incelenmiştir. Bu çalışmanın cevap aradığı soruları aşağıdakiler gibi ifade etmek mümkündür:

- Dış politikada yumuşak güç kullanımı var mıdır?
- Türkiye dış politikada yumuşak güç kullanmış mıdır?
- Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik dış politikasında yumuşak güç kullanımındaki başlıca unsurları nelerdir?
- 2003-2011 arası dönemde Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik izlediğı dış politikasının temel unsurları nelerdir?

Türkiye'nin dış politikasında yumuşak güç kazanma amaçlı olarak, davranış biçimlerinin, 'ekonomik ve insani yardımlar', dış politikasında izlediğı 'düzen-kurucu rol' ve 'kültürel etkileşim faaliyetleri' gibi bir takım aktif hamlelerinin olduğunu gözlemlemek

mümkündür. Bununla birlikte Türkiye'nin yumuşak güç potansiyeli ve kaynakları olan 'evrensel değerlerle uyumlu değerler ve politika', 'jeopolitik konum ve coğrafya', 'kültür ve tarih', 'ekonomik kapasite', 'askeri kapasite' ve kurumlar olarak da 'TİKA, Kızılay' üzerinde durduğunu söylemek mümkündür.

Diğer taraftan her ne kadar Türkiye yumuşak gücünü kullanmak istese de Ortadoğu bölgesinde meydana gelen politik ve ekonomik istikrarsızlıklar ve diğer saydığımız nedenler, yumuşak gücünün etkisinin azalmasına neden olmuştur. Bu sırada Türkiye'nin ekonomik ve siyasi istikrara sahip olması yumuşak gücünün artmasını sağlamıştır. Ancak Arap Baharı sürecinden sonra Türkiye'nin yumuşak gücü gerilemeye başlamış bu durum Türkiye'ye olan olumlu bakış açısının tersine dönmesine neden olmuştur.

Bu çalışma Türkiye'nin Ortadoğu coğrafyası özelinde 2003-2011 yılları arasında yaşadığı yükseliş ve düşüşü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin yumuşak gücünü genel hatlarıyla ve Türkiye'nin Ortadoğu Bölgesine karşı uyguladığı yumuşak gücü detaylı olarak irdelemeye, bununla birlikte yumuşak gücün tarihsel gelişimi, Türkiye-Ortadoğu ilişkilerini bugüne kadar ve bundan sonra nasıl etkileyeceği ele alınmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde öncelikli olarak çalışmanın içeriği, kapsam ve sınırlılıkları ele alınmaya çalışılmış ve bu noktada çalışmanın ortaya koymaya çalıştığı varsayımlar ile çalışmanın önemi üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde yumuşak güç detaylı bir incelemeye tabi tutulmuştur. Burada yumuşak gücün kavramsal çerçevesi çizilmeye çalışılmış, kavramı literatüre kazandıran Joseph S. Nye Jr.'in görüşlerine yer verilmiştir. Bunun yanı sıra yumuşak gücün dayandırıldığı kaynaklar ve taşıdığı önem detaylı bir biçimde aktarılmıştır. Bütün bunlara ek olarak gücün bu yumuşak yüzünün, gücün sert yüzü ile aralarındaki etkileşim ve ilişkiden genel hatlarıyla bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde Türkiye'nin yumuşak gücünün ne olduğu, yumuşak gücünün kaynakları, söz konusu gücün ne zaman ve hangi koşullarda ortaya çıktığı, Türkiye'nin yumuşak güç potansiyeli ve mevcut güç kaynakları nasıl kullanıldığı ve ona yönelik eleştiriler genel hatlarıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Bunun yanında Türk dış politikasında yumuşak güç kullanan kurum ve kuruluşlara yer verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise Ortadoğu'daki 2003-2011 yılları arasındaki mevcut duruma değinilmiş ve ardından bu dönemde izlenen siyasetin dönüm noktaları

üzerinde durulmuş zaman zaman değişen dış politika ekseninde Türkiye'nin uyguladığı sınır hattının güvenliği doğrultusunda ve yer yer sert güç uygulamalarından bahsedilmiştir.

### **1.1. Konunun Önemi ve Problemin Tanımı**

Bu çalışmada Amerika Birleşik Devletleri'nin sahip olduğu gücü tanımlamak için ortaya çıkmış olan yumuşak güç kavramının Türkiye de uygulanıp uygulanmadığı, uygulandıysa ne şekilde uygulandığı, Türkiye Ortadoğu politikasında yumuşak gücü bilerek mi yaptığı yoksa izlediği politikalara yumuşak güç yakıştırması mı yapıldığı sorusuna yanıt aranacaktır.

Araştırmaya ilişkin yapılan literatür taraması sırasında oluşturulan temel problemleri ve alt problemler aşağıdaki alt başlıklarda yer almaktadır.

#### **1.1.1. Problem Cümlesi**

Yukarıda belirtilen hususlar ekseninde bu tezin araştırmasında belirlenen temel problem; 2003-2011 Yılları Arasında Türkiye'nin Ortadoğu da yumuşak güç uygulaması ve sonuçları nelerdir? Sorusunun cevabı aranacaktır.

#### **1.1.2. Alt Problemler**

“2003-2011 Yılları Arasında Türkiye'nin Ortadoğu da yumuşak güç uygulaması ve sonuçları nelerdir?” olarak belirlenmiş olan temel probleme bağlı olarak alt problemleri aşağıda sıralayacağız.

Bu amaçla şu sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır:

- Yumuşak güç nedir?
- Uluslararası ilişkilerde yumuşak güç kavramına genel bakış nasıldır?
- Yumuşak güç kavramına uluslararası ilişkiler teorilerinin bakış açısı nasıldır?
- Yumuşak güç kaynakları nelerdir? Hangi unsurların varlığı yumuşak güç sahibi olmak için gereklidir?
- Yumuşak güç ile sert güç arasında ne gibi farklar vardır?
- Türkiye'nin yumuşak güç potansiyeli var mıdır?
- Ortadoğu bölgesi devletleri ve milletleri ile olan ilişkilerimizde yumuşak gücün önemi nedir?



- Türkiye'nin Ortadoğu bölgesi ile olan ilişkilerinde yumuşak güç kullandığı olaylara örnekler nelerdir?

## **1.2. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı**

Bu çalışma; yumuşak güç kavramının incelenmesinden başlayarak Türkiye'nin dış politika alanında bu tarz bir güce sahip olup olmadığını ve bunun Ortadoğu üzerindeki rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Söz konusu soruların cevaplanması bir taraftan yumuşak güç olgusunun anlaşılmasına yardım ederken diğer taraftan gücün boyutlarının ve uluslararası ilişkiler teorilerinin güce yükledikleri anlamların anlaşılmasını sağlayacaktır.

## **1.3. Araştırmanın Önemi**

Uluslararası ilişkilerde güç yaklaşımı zamanla değişen bir olgudur. Daha önceleri sadece askerî güçle, savaş meydanlarında alınan siyasi sonuçlar günümüzde uygulama sırasında sahip olduğu üst sıralardaki yerini kaybetmiştir. Geçmişin birincil çözüm yolu olan sert güç kullanımı uluslararası kamuoyu tarafından kabul edilemez görülmekte ve en üst düzey uluslararası örgütler tarafından sınırlandırılmaya çalışılmaktadır. Politik amaca ulaşılması için uluslararası hukuk ve standartlar her geçen gün daha da önem kazanmaktadır. Atılan her adımda meşruiyet aranmakta, uluslararası barış ve güvenlik gözetilmesi gereken temel değerlerler olarak ortaya koyulmaktadır.

Uluslararası ilişkiler ikliminde meydana gelen bu değişikliğe, uluslararası ortamı oluşturan aktörler uyum sağlamak durumundadırlar. Sürekliliğin esas olduğu devlet sisteminde, her devlet politik amacına ulaşmayı hedeflemektedir. Devletlerin hem politik açıdan kazançlı, hem de siyasal açıdan meşru olabilmeleri için, hedefe ulaşma çabalarının uluslararası hukuk ve normlara uygun olması gerekir. Yumuşak güç ise kaynağı ve esasları gereği uluslararası ilişkilerde meşruiyet sorunu yaşanmadan siyasi bir amaca ulaşmak için alternatif yaklaşımlar sunmaktadır. Yapılacak tez çalışması yumuşak güç kavramını açıklaması ve özellikle Türkiye'nin bu güce sahip olup olmadığını ortaya koymasından önem arz etmektedir.

#### **1.4. Araştırmanın Hipotezleri**

Bu araştırma kapsamında ele alınan konu bağlamında ortaya konulan hipotezlerde özellikle Türkiye Ortadoğu da yumuşak güç kullandı mı? kullandıysa bu yumuşak güç unsurlarının hangilerini kullanmıştır. Bunlar da ne ölçü de başarılı olmuştur veya başarısız olmuştur. Bunun yanında çalışmanın başlıca hipotezlerini şu şekilde ifade etmek mümkündür:

- ✓ Türkiye Ortadoğu'da yürüttüğü dış politikada yumuşak güç kullanmıştır.
- ✓ Türkiye Ortadoğu'da en etkin yumuşak güç kaynaklarından, dış politika unsurunu kullanmıştır.
- ✓ Türkiye'nin bulunduğu jeopolitik konumu Ortadoğu da yumuşak güç kullanımında en etkin faktördür.
- ✓ Türkiye Ortadoğu da sert gücü kullanmakta kısmen ve belirli bir dönemde başarılı olmuştur.
- ✓ Suriye'de çıkan iç savaş ve sonrasında meydana gelen bölgesel ve insani krizler nedeniyle yumuşak güç uygulamaları kesintiye uğramıştır.

#### **1.5. Araştırmanın Varsayımları**

Bu çalışmanın varsayımı, Türkiye'nin Ortadoğu coğrafyasında belirli bir dönemde yumuşak güç unsurlarını kullanmak suretiyle etkin bir rol oynamaya çalışmasına rağmen bunda tam anlamıyla başarılı olamadığıdır. Başka bir ifadeyle Ortadoğu bölgesinde yaşanan Arap Baharı sonrasında Türkiye'nin Ortadoğu üzerindeki yumuşak gücü etkisini yitirerek yumuşak gücünün daha marjinal bir hale gelmesidir.

#### **1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları**

2003-2011 Yılları Arasında Türkiye'nin Ortadoğu'da Yumuşak Güç Uygulaması ve Sonuçları başlıklı bu çalışmada, Türkiye'nin Ortadoğu bölgesi üzerindeki yumuşak gücü incelenirken belirli bir zaman dilimi ile sınırlandırılarak 2003-2011 yılları arasındaki süreç incelenmiştir.

#### **1.7 Araştırmanın Yöntemi**

Bu çalışma kapsamında yöntem olarak, literatür taraması yöntemi kullanılmış ve bu kapsamda Türkçe ve İngilizce kitap, makale, rapor, gazete ve internet kaynaklarından sıklıkla yararlanılmıştır.

*“Güç hava gibidir, herkes ona bağlıdır, onunla ilgili konuşur fakat çok azı anlar. Aynı zamanda güç aşk gibidir, onu denemek, açıklamaktan ve ölçmekten daha basittir fakat bu onun gerçekliğini azaltmaz.”*

*Joseph S. Nye Jr.*

## **İKİNCİ BÖLÜM**

### **GÜÇ VE YUMUŞAK GÜÇ KAVRAMI: TEORİK TARTIŞMALARDA GÜÇ KAVRAMI VE YUMUŞAK GÜÇ**

#### **2.1. Güç Kavramı Tanımı ve Özellikleri**

##### **2.1.1. Gücün Tanımı**

Sert güç, birçok kişinin de bildiği gibi; bir aktörün askeri gücünü ve ekonomik imkânlarını kullanarak başka bir aktör veya aktörlerin davranışları üzerinde değişiklik yapabilme yeteneğidir. Bunu gerçekleştirebilmesi için de kandırmalara (havuç) veya tehditlere (sopa) ihtiyacı vardır (Nye Jr, 2005:14).

Güç kavramı geçmişten günümüze ülke politikaları ve ülkeler arası ilişkilerde dikkat çeken bir kavramdır. Güç kavramı ile ilgili çok sayıda tartışma yapılmış fakat bununla beraber kavramın açıklanması pek çok ölçüt değerlendirilerek yapılmaya çalışılmıştır. Güç, uluslararası ilişkiler yöntemlerinde sıklıkla kullanılan kavramlardan biridir. Bu kapsamlı kullanım zamanla kavramsal sınırlarının belirsizleşmesini sağlamaktadır (Arıboğan, 2001: 18).

Güç, Türk Dil Kurumu (TDK)'de; “Fizik, düşünce ve ahlak yönünden bir etki yapabilme veya bir etkiye direnebilme yeteneği, kuvvet, efor”, “Bir olaya yol açan her türlü hareket, kuvvet, takat”, “Sınırsız, mutlak nitelik” (Tanrı'nın Gücü), “Büyük etkinliği ve önemi olan nitelik”(Paranın gücü), “Bir cihazın, bir mekanizmanın iş yapabilme niteliği” (Motorun gücü), Günümüzde artık çok fazla bilinen; “Siyasi, ekonomik, askerî vb. bakımlardan etki ve önemi büyük olan devlet, devletler topluluğu (Güçler dengesi) ve “Bir ulus, bir ordu vb.nin ekonomik, endüstriyel ve askerî potansiyeli (İnsan gücü) tanımları mevcuttur (Türk Dil Kurumu, 2018).

Güç; antik Çağlardan bugüne gelene kadar anlamı bakımdan değişikliğe uğramasa da kullanım şekilleri, kullanım amaçları, yöntemleri ve kullanılan güç unsurları bakımından birçok değişikliğe uğramıştır. Fakat her daim bir tek amacı vardı, bir şeyleri elde edebilme amacı veya bir şeyleri koruma amacı. Günümüz çağında güç kullanımı artık; devletlerin dünya ekonomisinde yer edinebilme savaşında politik ve ekonomik güç, devletlerin kendi güvenliklerini sağlamak için veya başka bir ülkenin egemenliğine hükmedebilmek için askeri güç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Güç dar bir anlamda yalnızca emir verme ve zor kullanma olarak düşünülür. Başka kişilere normalde yapmayacakları bir şeyi yaptırabildiğinizde bunu tecrübe etmiş olursunuz (Dahl, 1961). “Koş” dersiniz, koşar. Çok basit bir güç uygulaması olarak görünse de aslında değildir. Örneğin, bu komutu verdiğiniz kişi zaten koşmayı seviyorsa ve bir koşucuysa o kişiye karşı bir güç uygulamış olmuyoruz. Fakat bu kişiye zor kullanarak bu komutu verdiğimizde davranışsal olarak durum tamamen değişiyor. Gücü, başkalarının davranışları bakımından değerlendirirken bu kişilerin tercihlerini bilmemiz önemlidir (Nye Jr, 2005). Bunun yanında Nye tarafından yapılan başka bir tanıma göre güç;

*“Güç hava gibidir, herkes ona bağlıdır, onunla ilgili konuşur fakat çok azı anlar. Aynı zamanda güç aşk gibidir, onu denemek, açıklamaktan ve ölçmekten daha basittir fakat bu onun gerçekliğini azaltmaz.”* (Çavuş, 2012: 23-37).

Genel anlamı ile güç; Bir amaca ulaşabilmek için başkalarının hareketlerini, duygularını, düşüncelerini etkileme becerisine sahip olma da güç için kullanılan tanımlardan birisidir (Nye, 2005). Bir oyunda kazandıran tablo, başka bir oyunda size kaybettirebilir. Oyunda eliniz ne kadar yüksek olursa olsun bu gücü doğru kullanmaz iseniz kaybedersiniz. Örneğin; Amerika Birleşik Devletleri ekonomi, askeri mühimmat gibi unsurlar bakımından Vietnam’dan çok daha üstün olmasına rağmen savaşı kaybetti. Bu kadar büyük bir güce sahip olmasına rağmen iyi bir stratejileri yoktu. Hangi oyunu oynarsanız oynayın, oyunda ilk hamle olarak avantajlı durumun hangi taraf olduğunu tahmin etmekle başlayın.

Gücün anlamı üzerinde durulması gereken önemli bir nokta da kazanç’tır. Lukes’a göre bir davranışın diğer bir davranışı değiştirmesi onun güçlü olmasının tek başına kanıtı değildir. Bir gücün varlığından bahsedebilmek için, güç kullanacak kişinin, gücü kullanmak istediği kişiye, kazançlarının tersi istikametinde davranmasını sağlaması gerekmektedir. Eğer güce maruz kalan kişi kazançları yönünde davranışını değiştirmişse bu durum, o kişinin alternatifler arasından tercih yapmış olduğunu gösterir. Gerçekte başka bir durumda da onu

tercih edip etmeyeceği belli değildir (Özdemir, 2011). Gücü elinde bulunduran, ülke yöneticileri, karşıt görüşlü birini istediği idam dâhil her türlü cezaya çarptırabilir; fakat ceza verilen kişi gerçekten ölmek istiyorsa bu onun gücünü ispatlamayabilir (Nye Jr, 2005: 20). Güç, her zaman karşılıklı ilişkilerin durumuna bağlı olan bir durumdur.

20. yüzyılın en önemli düşünürlerinden olan Weber, gücü, “Bir sosyal ilişki içerisinde olan bireyin, bu olasılığın dayanağı ne olursa olsun, direnişe karşı gelerek, iradesini yerine getirme konumunda olma olasılığı.” olarak tanımlamıştır (Weber, 2005).

“Bir insanın diğerlerinin zihinleri ve eylemleri üzerindeki kontrolü.” olarak güç tanımı yapan Morgenthau siyasal güç kavramını ise otorite sahibi devlet yöneticileri ile halk arasındaki psikolojik bir ilişki olarak da tanımlar. Bunun “fayda beklentisi”, “dezavantaja düşme, “olumsuzluk yaşama korkusu” ayrıca “kişilere ya da kurumlara duyulan sevgi ve saygı” gibi üç nedenden olabileceğini söyler. Güç kullanmada insanın veya makamın otoritesi, emir verme, tehdit etme gibi güç unsurlarının kullanılabilceğini belirtmiştir (Morgenthau, 1993).

İlk siyasi oluşumların var olması ile birlikte bu oluşumlar arasında başlayan siyasi savaşlar güç kavramının doğmasına sebep olmuştur. Ülkeler, aralarındaki ticareti ve anlaşmaları sürdürmek, dünya çapında varlığını devam ettirebilmek ve yeni güç imkânları arayışına girebilmek için daha barış yanlısı yolları seçmeye yönelmişlerdir. Güç kavramı, devletler arasındaki artan ekonomik güç ve rekabet hırsı siyasal, askeri, çevre ve coğrafya gibi alanları etkilemek için uygulandığı kadar doğal zenginlikleri etkilemede de kullanılmaktadır (Zongze Ruan, Ruanshili Yu Yingshili, 2004).

Ülkeler arası güç kavramı “bir devletin sahip olduğu maddi, manevi kaynakları, varlıkları ve imkânları vasıtasıyla istediği sonuçlara ulaşmak için başka bir devlete karşı uyguladığı siyaseti veya davranışları değiştirme” olarak tanımlanabilir (Tezkan, 2005: 137). “Başka devletlerin davranışını kontrol edebilmek iktidarı ve kapasitesi olarak” güç kavramı için tanımlama yapılmıştır (Gönlübol, 1993).

Dünyaca ünlü akademisyen Jeffrey Pfeffer “davranışları ve olayların akışına değişiklik yaratma veya değişikliğe karşı durma, insanları normalde yapmayacakları hareketleri yapmaya ikna etme kabiliyeti” olarak tanımlamaktadır. Güç, kişileri etkilemenin en güçlü yoludur (Pfeffer, 1992: 30).

Devletler arası ilişkiler ve güç kavramıyla ilgili araştırmalar yapan akademisyen Morgenthau, “Uluslararası ilişkiler güç mücadelesidir.” ifadesiyle, gücün devletler arası

ilişkileri yorumlamada esas kavram olduğuna dikkat çekmiştir. Başka bir deyişle Morgenthau'ya göre, devletler arası ilişkilerin amacını daha iyi anlamanın asıl şartı, devletlerin var olan güçleri veyahut sahip olmak istedikleri gücü bilebilmektir. Güç; savaş veya barışa, anlaşmazlıklara veya çözümlere sebep olan bir kavramdır. Fakat Wolfers, sebep-sonuç ilişkilerinin güç kavramını çözümleme akılda tutulması, gücün hafife alınacak bir sebep-sonuç ilişkisi olmadığını güç kavramıyla ilgili daha geniş ve uzun çalışmalar yapılması gerektiğini ifade etmektedir (Wolfers, 1969: 176).

Gücün her alanda sözü edilen bir kavram olması, onun değişik kuramlarda sıklıkla bahsedilmesine sebep olmaktadır. Başka bir ifadeyle, güç kavramı devletler arası ilişkilerde farklı yönleriyle ön plana çıkarılır. Ülkeler arası sistemler değiştikçe güç kavramı yeniden tanımlanır. Bu sebeple güç unsurlarının önemi artış ya da azalış gösterir. Ancak güç kavramındaki değişkenler gücün bölgeye ve zamana göre önemi değişen bir kavram olarak ifade etmekten farklı olarak güç öğelerindeki önemin değişmesini ifade eder. Önceki çağlarda askeri güç ilk sıradayken günümüzde farklı güç öğeleri de askeri unsurlarla denk olma aşamasındadır. Güç kavramının ülkeler arası politikalar ilişkisi bakımından öneminin azalması olası değildir. Sadece güç öğelerinin önem derecesi değişmiş olabilir (Bachrach ve Baratz, 1962: 948).

Güç kavramı, gerçekte ülkeler için büyük bir önem taşır. Günümüzde devletler arası politikalarda duyarsız dış politika yapımcıları dahi dış politikadan söz ederken, gücün ya da güç politikalarının öneminden söz ederler. Güç politikasını özümseyen aynı zamanda bu politikayı uygulayan Winston Churchill; gücü, devletler arası ilişkilerin ana faktörü olarak görmüş ve gücü bertaraf etmenin yegâne yolu karşı güç kullanmak olduğunu belirtmiştir (Burns, 1984: 488).

Güç unsurlarının kontrolünü kaybetme korkusu büyük devletlerde küçük devletlere kıyasla daha fazla, tek adam yönetimlerinde demokrasiyi benimsemiş ülkelere kıyasla gücü kaybetme endişesi daha fazla ve her türlü (sıcak veya soğuk) savaşlarda barış dönemlerine kıyasla büyük önem arz eder. Güçsüz devletler tehlikeler karşısında kendilerini savunamamışsa yok olma korkusu içinde olabilir veya uluslararası konjonktür de etkilerini yitirebilirler (Deutsch, 1969: 261).

### 2.1.2. Gücün Özellikleri

Güç tanımlarından da anlaşılacağı gibi güç kavramından söz ederken üzerinde en çok durulan unsur gücü uygulayan kişilerdir, Yukl ve Falbe'nin (1991), Raven (1993) ve Huang (2007) gücün değişik açılardan tanımlarken gücün tipik özelliklerini de açıklamışlardır.

Buna göre;

1. Güç, etkin kullanılan bir kavramdır.
2. Güç muğlak ve ölçülebilmesi zor bir kavramdır. Gücün kullanımı duruma bağlıdır ve güce hâkim olanın ve güçten zarar görenin vasfına bağlıdır. Gücün değişik kaynakları ve oranı vardır.
3. Güç, kişilerin gizli özellikleridir.
4. Güç, kişinin öz yapısına yerleşmiştir. Var olan güç kişisel farklılıklara göre değişebilir.
5. Güç, toplumlar ve bireyler ile bağlantı halindedir.
6. Bireyler arasındaki (yöneticiler ve yönetilenler) karşılıklı olarak birbirlerinden etkilenmeleri devam ettikçe, gücün varlığında devam edecektir.
7. Güç; kendisi değişmeden başka şeyleri etkileme olayını gerçekleştiren kavramdır.
8. Önemli güç unsurlarına sahip olan, etkileme yöntemlerini kullanmasıyla gücün etkililiğini arttıracaktır. Bu durum, yönetilenlerin, yöneticilerinin verdiği emir ve yönergelere karşı durma direncini azaltacaktır.
9. Güç kaynaklarına sahip olmak, bu gücün kullanılacağı anlamına gelmez.
10. Üstün gücü elinde bulunduranların bu gücü her zaman kullanacağına dair kesinlik yoktur. Güç kullanma durumu belli başlı etmenlere bağlıdır.
11. Güç kullanma durumu; neden kullanıldığına ve bunun sonuçlarına bağlı olarak oluşan tesir ilişkisidir.
12. Güç kullanmanın asıl gayesi izleyenleri cezp etmek ve kişisel ve kurumsal amaçlara ulaşabilmektir.
13. Güç; uygulayan ve uygulanan arasında bir bağlılığı oluşturur.
14. Taraflardan biri uygulayan "aktör, lider, gücü elinde bulunduran kişi" diğer taraf ise güç uygulanan hedef olarak tanımlanır (yönetilenler).

Güç kavramı diğerleri üstünde yaptığı etkiye vurgu yapılmadan değerlendirilemez (Bayrak, 2001: 24).

Güç kavramı karşılıklı ilişkilere bağlı bir kavramdır. Güç, her alanda birlikte davranış gösteren toplumlar olduğu müddetçe gücün varlığından bahsedilmektedir. Meydan'a göre "Her sosyal grup bir çeşit sosyal ilişki (potansiyel veya aktif) içerisindedir" (Meydan, 2010).

Sosyal gruplar güçlerinden ve birlikteliklerinden bahsedebilmek için gücün alanı, gücün kaynakları ve gücün konusunun bilinmesi gerekir. **Gücün alanı**, gücün etkisi içerisinde olan kişilerin sayısını belirtmektedir. **Gücün kaynakları**, güce hâkim olanın başkalarının üzerinde yaratacağı etkiye göre hangi güç kaynağından faydalanacağını belirtmektedir. **Gücün konusu** ise; yönetici ve liderlerin başkalarını ne konuda etkilediğini tarif etmektedir (Erkutlu, 2003: 29).

## 2.2. Güç Çeşitleri

Devletlerin politik amaçları için bir unsur kullandığı güç kullanım şekilleri bakımından, "sert güç", "yumuşak güç" ve "akıllı güç" kavramları olarak karşımıza çıkmaktadır.

**Tablo 1.** Güç Tablosu

	SERT	YUMUŞAK	
DAVRANIŞ YELPAZESİ	KOMUT VERME ↔ ZORLAMA ↔ TEŞVİK ↔ GÜNDEM ↔ CAZİBE ↔ İKNA ETME		
EN MUHTEMEL KAYNAKLAR	BASKI KARŞILIKLAR YAPTIRIMLAR ASKERİ GÜÇ	KURUMLAR	DEĞERLER KÜLTÜR POLİTİKALAR

**Kaynak:** Nye, 2005

Sert güç; komut verme, zorlama ve teşvik noktalarından oluşurken yumuşak güç; gündem belirleme, cazibe ve ikna etme özelliklerine sahiptir, Davranış yelpazesindeki olguların gerçekleşmesi için sert güçte; baskı, yaptırımlar ve askeri güç bir araç olarak kullanılırken yumuşak güçte; siyasi değerler, kültür ve dış politikalar bir araç olarak kullanılmaktadır. Aynı güç kaynakları bazen cazibe yöntemiyle tüm davranış yelpazesini etkisi altına alabilir. Askeri veya ekonomik olarak çöküş içinde olan devletler, sert güç araçlarının yanı sıra dünya konjonktürü üzerindeki cazibesini ve yeteneğini kaybedebilir (Nye Jr, 1998: 18).



Hükümran ülkelerin var oluşundan günümüze kadar çok sayıda farklı güç kaynağı değişken bir yol izleyerek önemli roller üstlenmiştir. Demokratik uygulamaların başarılı olduğu bilgi çağı yeniliklerinin etkisinde kalan devletler yumuşak güç, demokrasiden söz edilemeyen ve halen teknolojik ve sanayi alanlarında gelişmeye çalışan devletler de ise sert güç öne çıkmıştır.

Yumuşak güç eğer devlet iç ve dış politikalarında yeteri kadar önem arz etmediği takdirde sert gücün haddinden fazla ortaya çıkmasına neden olmakla beraber diğer ülkeler nezdinde yumuşak gücün etkinliğinin yok olmasına ve ülkeye karşı olumsuzluklara yol açmaktadır. Akıllı güç ise, sert güç ve yumuşak gücün etkin bir şekilde beraber kullanımını içerir.

### **2.2.1. Sert Güç**

Sert güç bir politikanın gayesine ulaşmak için diğer politikalara yönelik zorlama, gözdağı verme, askerî güce başvurma gibi metotlara yönelmesidir. Politikaların uyguladığı gücün seciyelerinden olan sert güç, gücü tatbik edeni, onun isteği olmadan, kendi arzu ettiği seviyeye getirmesine yaramaktadır (Yılmaz, 2008). Bu durumda sert güç uygulanana yöneltilecek her türlü gözdağı, uygulanacak her çeşit caydırma ve zor kullanma tedbiri sert güç sınıflandırması içinde yer almaktadır. Bu tarz bir davranış içinde bulunmak için farklı güç unsurları kullanılabilir. Fakat sıklıkla kullanılan unsurlar askerî ve ekonomik unsurlardır.

Uluslararası düzende güç düşüncesinin değişmesi, sert güç kullanımının gücü uygulayanların ötekileştirme sorunu sebebi ile ve sert güç uygulama maliyetinin yüksek olması uygulayıcıları yeni bir güç arayışına yöneltmiştir. Günümüz dünyasında kendi çıkarlarını sert güç aracılığı ile başka ülkeleri zorlayan ülkeler, uluslararası platformda hem imaj kaybı yaşamakta hem de her zaman kaybetmektedir ve sonuca ulaşamamaktadır.

Bir devletin ulusal gücü dendiğinde ilk akla gelen askeri güç olur. Ülkelerin kendi güvenliğini sağlaması ve amaçlarına ulaşmasında ve diğer devletlerin yapmak istediklerinden vazgeçirmesini sağlayan sert güç önemli bir unsurdur. Askeri müdahalelerin çoğunda ulaşılmak istenen amaca ve diğer ülkelere güç uygulamada başlıca bir faktör olmasından dolayı çoğu ülke liderleri öncelikle askeri unsurlara sahip olmak için gayret göstermektedir (Yılmaz, 2010: 3-4).

Uluslararası konjunktürde söz sahibi olmak isteyen ülkelerin büyük askeri güce sahip olması o ülkelerin güçlü olduğunu göstermez. Fakat bu unsur mevcut olan üstün gücü

kullanmada önemli bir yer tutmuştur. ABD'nin geçmişte Irak'ı işgal etmek için kullandığı askeri gücü şimdilerde Rusya, ABD evrensel güç veya İran, gibi aynı bölgede bulunan önemli askeri güce sahip ülkelerin Suriye topraklarında askeri operasyonlar yapmaları en önemli örneklerden biridir.

“Nükleer silahlara sahip olma, kendi ülkesi dışındaki ülkelerde askeri varlık bulundurma, güç projeksiyonu (üsler, denizaşırı varlıklar vb.) stratejik kuvvet kaydırma (ulaştırma) ve takviye yeteneği, stratejik ve taktik haberleşme kabiliyetleri, Modern teknolojinin etkili araçlarını kullanma, etkili, isabetli ve tahrip gücü yüksek ateş desteği ile takviye edilmiş manevra kabiliyetleri, küresel ve bölgesel coğrafyalarda hızlı, doğru zamanda ve emniyetli bir şekilde kuvvetlerinin lojistik desteğini, barınma ve idamesini sağlayacak kabiliyetler” bir ülkenin askeri gücünün uluslararası seviyede ve konumunu belirleyen unsurlar şeklinde sıralanmıştır (Yılmaz, 2010: 40).

Günümüzde sert güç ve yumuşak güç tam olarak kullanılmaktadır. Savaş çıkarma uğraşları verildiği dönemde kullanıldığı gibi şimdilerde iki güçte ülkeler arası politikalarda amaçlara ulaşmak için kullanıldığı görülmektedir ( Nye Jr, 1998: 1-2).

Sert güç; zorlama ve yaptırıma dayalı gücü açıklar. Geçmiş yıllara nazaran askeri güç unsuru sert gücü açıklamaya yetmemektedir. Ülkelerin; dünya ülkeleri arasında varlığını kanıtlanması sadece güvenlik kaygısı merkezli olmayıp yeni konjonktürde ekonomik özgürlükler ve bağımlılıklar daha çok önem arz etmektedir. Ekonomik özgürlük gücü belli dönemlerde askeri güçten daha etkili bir ikna etme gücüne sahiptir. Örneğin, son yıllardaki olayların sonucunda ABD'nin ekonomik açıdan güçlü rakibi olarak gördüğü Çin'e bu kadar çok imkâna sahip olmasına rağmen hiçbir şey yapamamaktadır. Bunun başlıca sebebi, Çin devletinin hazinesinde bulunan 2,5 trilyon \$ değerindeki göz kamaştırıcı döviz rezervi ve bu rezervin önemli bir kısmı ABD hazine senetlerine bağlıdır. Eğer Çin devleti elindeki bu yüksek döviz rezervlerini satması halinde ABD'nin ekonomik olarak çok büyük sıkıntılar çekeceği söylenmektedir. Fakat dolar kuru düşme eğilimi gösterdikçe Çin'in rezervlerinin değerini de düşürecektir. Ayrıca ucuz Çin mallarını ABD pazarına sokma konusunda hükümetin geri adım atması Çin'in işsizlik problemi yaşamasını tetikler ve bu durumda da Çin'de iç karışıklığa neden olur. Kısacası Çin devletinin yapacağı olumsuz bir davranış sadece ABD'ni değil kendi ekonomisi ve politikasını da olumsuz etkilemektedir. Örnekten de anlaşılacağı üzere, her geçen gün gelişme gösteren dünyada ki askeri gücün büyüklüğü ve ona sahip olmak yeterli değildir. Ekonomik güç ile askeri güç birlikte kullanıldıklarında tek başlarına kullanıldıklarından daha fazla etkili ve ağır olmaktadır. Günümüz dünyasında

ülkelerin ekonomisi ve o ülkede kişi başına düşen gelir düzeyleri daha önemli hale gelmiştir (Niray, 2004).

### 2.2.2. Akıllı Güç

Uluslararası politikada sert ve yumuşak gücün bir arada kullanılmasına “akıllı güç” denmektedir. Akıllı güç; ‘sert ve yumuşak gücün sentezi’ olarak da belirtilmiştir (Tanrıverdi, 2014).

Sert gücün en önemli unsuru olarak bilinen askeri güç ile yumuşak gücün unsurları olan kültür, ekonomi ve politik hareketler aralarında ilişkisi olduğunu belirten Nye, iki güç arasında denge olması gerektiğini savunmaktadır (Nye Jr, 1990). Bu denge kavramına ‘Akıllı Güç’ denmektedir (Lee, 2008). Bir başka tanımlama ile akıllı güç; “diplomatik, ekonomik, askerî, politik, hukuki ve kültürel değerlerin hepsinin aynı anda değerlendirilmesi ve her bir durum için aralarından uygun enstrümanın seçilmesi veya gücün, bunlardan bir seçki yapılarak kullanılmasıdır” (Erdurmaz, 2009).

ABD eski Dışişleri Bakanı Hillary Clinton’un, 2009 yılında yaptığı ABD Senatosu’ndaki konuşmasında; “ABD, acil sorunları tek başına çözemez ama geri kalan ülkeler de bunları ABD olmadan çözemez. Bu yüzden ‘akıllı güç’ diye tanımlanmış gücü kullanmalı, elimizde bulunan güç türlerinin tümünü devreye sokmalıyız” deyişiyle o günkü yönetiminin “akıllı güç” kavramına verdiği önemi göstermektedir.

Amerika Birleşik Devletleri’nin üstün güç olarak varlığını devam ettirme isteği yumuşak ve sert güç kavramının birlikte kullanılmasına olanak sağlayan akıllı güç kavramını uygulamasını mecburi hale getirmiştir. Bu strateji, Amerika Birleşik Devletleri’ni (ABD) dünya ülkelerine ve toplumlarına karşı iyi niyetli göstererek popülerlik sağlamak için değil, Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) sert gücünü dengelemesi için istenmiştir. Fakat Akıllı Güç kavramı bütün isteklere ve amaçlara ulaşılabilecek bir plan olarak görülmemektedir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) dünya üzerinde yarattığı sevimsiz görüntüsünden ve kötü imajından kurtulmak için akıllı güç kullanımını benimsemek zorunda kalmıştır (Tanrıverdi, 2014).

Tam tersi bir örnek ise; Rus lider Viladimir Putin ve onun ülkesi için yarattığı ilgi alanı akıllı güç için iyi bir örnek olarak gösterilmektedir (Halidov, 2014). Ruslar geçmişten bugüne kadar güçlü devletler kurmuşlar ve yıllarca varlıklarını sürdürmüşlerdir. S.S.C.B’nin yıkılmasının sonra uyguladığı ekonomik politikalarla yeterli istikrarı sağlayamayan Rusya

sert güç araçlarından askeri gücünü daha çok ön plana çıkartmaktaydı. Lakin yumuşak güç araçlarını da 1999 senesinden beri ülkenin yönetiminde olan Devlet Başkanı Putin, etkin bir şekilde kullanmaktadır. Bu amacı için ülke basınında ve yabancı basında görüntüler vermekte ve açıklamalarda bulunmaktadır. Hiçbir dünya liderinin yeteri kadar başvurmadığı şekilde medya ve iletişim kaynaklarını güçlü bir şekilde kullanarak yabancı basında güçlü Rusya ve Putin olgusu yaratmıştır. Rus lider hem sert gücün bir aracı askeri gücü hem de dünya toplumlarının cazibesi olmasına yarayan yumuşak gücü başarılı bir şekilde kullanmaktadır.

### **2.2.3. Ekonomik Güç**

Ekonomik güç, dışarıdan bakıldığında "katı" görünmez ise de ekonomik güçte de "sopa" vardır, tek farkı sopanın ucunda "havuç" olmasıdır. Nye'e göre; sert güç, ülkenin askeri ve ekonomik gücünden kaynaklanan zorlama kabiliyetidir. Yumuşak güç bir ülkenin kültürü ve politik fikirlerinin çekiciliğinden gelir. Eğer diğer ülkeler sizin politikalarınızı meşru görüyorsa yumuşak gücünüz fazladır. Bir tanıma göre, "Yumuşak güç; bir ülkenin çekim gücüyle istediğini almasıdır." Diğer bir ifadeyle, "Yumuşak güç, bir ülkenin kendi istediği şeyi başkalarının da istemesini sağlamaya yarayan güçtür." Bu tanım çerçevesinde yumuşak güç, "başkalarını cezbetme, onların kalbini ve zihnini kazanma yeteneği" olmakta; bir ülke yumuşak gücü ile kendi amaçlarının ve değerlerinin başka ülkeler tarafından benimsenmesini sağlayabilirse, askeri güç ve ekonomik gücünün çok üzerinde etki imkânı yaratabilmektedir. Çünkü yumuşak güç, siyasi gündemi diğer insanların önceliklerini şekillendirecek biçimde belirleme kabiliyetine dayanır. Bir ülke kendi amaçlarının ve değerlerinin başka ülkeler tarafından benimsenmesini sağlayabilirse askeri güç ve ekonomik gücünün ağırlıkta olduğu sert gücünü (hard power) daha az kullanmak zorunda kalır. Yumuşak güç geleneksel güç dengesinin çok üzerinde etki ve kontrol imkânı verir.

### **2.3. Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Güç ve Gücün Anlamı**

Soy olarak eski Yunan dilinde "tefekkür, zihni bakış, düşünme" (Yurdusev, 2005: 157) manasına gelen teori; birçok çalışmada benzer veya değişik şekilde tanımlanmaktadır. Bunlardan birinde ise teori, "deneye ve gözleme dayalı ve sınanabilir olgulardan yola çıkarak yapılan yasalardan ya da yasa benzeri genellemelerden oluşan bir sistem" olarak açıklanmaktadır. Lakin sosyal bilimlerinde ve doğa bilimlerinde de katı bir test edilebilirlik adımının imkânsız olacağı bilinmektedir (Arı, 2013: 22-23).

Uluslararası politikalarda teorilerin “uluslararası politika gerçeğini anlamamızı ve açıklayabilmemizi, bilgilerimizi belli bir düzene koymamızı ve yeni bilgilere ulaşmamızı sağlayacak” bir unsur olması beklenmektedir. 20. yüzyılın başlarında teorinin ortaya çıkmasını sağlayan fikir, ülkeler arası politikaların anlaşılması ve ileriki zamanlarda çıkabilecek savaşların olmaması için oluşmuştur. Bu sebepten dolayı ülkeler arasında iş birliğini sağlayacak uluslararası bir kurumun oluşması bu durumun olacağını varsayan teorisyenler farklı eserler yaratmışlardır (Arı, 2013: 22-23).

Mevcut düşünceyi savunan teorisyenler kimileri için idealist olarak görülür ve savundukları düşüncelere de idealizm denmiştir. Düşüncenin var olmasındaki ana neden idealizmin düşüncedeki egemen durumu çok uzun olmamıştır. 1929 yılındaki ‘Dünya Ekonomik Bunalımı’ ve devamındaki olaylar idealistlerin varsayımlarını zayıflatmıştır. Realist düşünce idealist teoriyi ciddi olarak eleştirmiş ve bu ortamda var olmuştur. 1930 yılından 1960 yılına kadar ki dönemlerde bu düşünceye hâkim olmuştur (Aydın, 1996: 89-90).

Varılan bu nokta da “büyük teori” sayılabilecek bir teori henüz geliştirilememiştir. (Sezgin Kaya, 2008: 84) Teoriler, geliştirildikleri yıllarda düşüncede etkili olmuş, ancak gün geçtikçe açıklık olgusunu kaybetmiştir. Buna göre iki olgu arasındaki fark bir üstünlük kurma değil, düşüncenin şekline ve işleyişindeki anlayış farklılığından oluşmuştur.

### **2.3.1. Gerçekçi Yaklaşım (Realizm) ve Güç Kavramı**

Vasquez’e göre, “idealistler teorilerini laboratuvarlarında test edemediği zamandan beri teoriler gerçek dünyadadır” (Vasquez, 1998: 35-38). Bir başka ifadeyle iki savaş arası dönemde ortaya çıkan iyimser hava, İkinci Dünya Savaşı’yla son bulmuş, idealist yaklaşım cazibesini yitirmiştir.

Realizmde devletler arası politikalarda temel unsur olarak özellikle iki faktör etkilidir. İlki liberalizmden (idealizm) farklı olarak bir görüş olarak realizm, ülkelerarası ilişkileri farklı çalışma sahası olarak cesaretlendirmiştir. Bu cüret ile ülkelerarası ilişkilerin farklı çalışma alanından müstakil bir düşünce durumuna gelmesi sağlanmıştır. İkincisi ise, realizm ideolojik olgudan daha çok bir görüş olarak ortaya çıktığı devirde, devrin süper gücü Amerika Birleşik Devletleri’nin dış politikası ile aynıdır. ABD dış politika da anlık sorunlara cevap bulmada bir birikimi olmadığı için ülkelerarası ilişkilerde ilmî yöntemlere yönelme durumunda kalmıştır (Smith, 1987).

Devletler arası politikaların gelişiminde ve biçimlenmesinde önemli bir aktör olan realistler gücü temel gösteren bir teori yaratmışlardır. Realistler, ülkelerarası politikaların güç savaşı olduğunu savunurlar ve sistemin devamını güç kavramı ile yorumlamışlardır. Morgenthau; ülkelerin geçmişten bugüne güç gösterişleri sebebi ile karşılıklı savaştığını belirtmiş ve yürüttükleri dış politikaları kanun ve ahlak ile göstermeye çabalasalar da aslında güç kullanmayı öngören uygulamaları meşru göstermeye çalışmaktan başka bir şey olmadığı tezini savunmuştur (Morgenthau, 1993: 110).

Realist düşünenler, güç savaşının işleyişini insan yaşamına ve hareketlerine dayandırmışlardır. Realistlere göre insan, yaratılışı gereği savaştı, azimli, egoist, tamahkâr bir benliktir. Ayrıca doğasında var olan çevreye hâkimiyet kurabilmek için gücü elinde bulundurma arzusu barındırmaktadır. Kişilerden ve toplumlardan var olan devletlerinde insanlardan bir farkı yoktur. Devletler de kendi çıkarlarını düşünmekte ve güce sahip olmayı istemektedir. Çünkü devletleri yönetenler de insandır (Aydın, 1996: 38) . Otoriter bir yapının ve dahası haklı olan kim, haksız olan kim buna karar verecek bir yapının olmadığı bir durumda devletler kendi yaşamlarını devam ettirebilmek için güce sahip olmak zorundadırlar (Arı, 2013: 190).

Bu haliyle savaş yanlısı olan uluslararası konjonktürde tüm devletler ilk önce kendi güvenliğini sağlamak zorundadır ve istese de istemese de geçici dostluklar kurar ve anlaşmalar yapar ancak aslında yalnızca kendi ulusal gücüne güvenmektedir (Uzer, a.g.e, s.59).

Realistler, Soğuk Savaş yılları da dahil olmak üzere sürekli askeri gücün önemine dikkat çekmişlerdir. Uluslararası dengelerin değiştiği günlerde askeri gücün öneminde düşüş olmuş neo-realizm ekonomik güce, idari yapılanmalara ya da milli düşüncelere, kökleşmişlere oranla daha çok yer vererek uluslararası ilişkilerde realist teorinin devamı olarak doğmuştur (Eralp, 2003: 83–85).

Realistlere göre dünya ülkeleri arasındaki kararlılıklar ve çözümsüzlükler gücün etkin kullanımı ile sağlanır (Arı, 2013: 164). Bu noktada örneğin, savaşların kazanılmasında en büyük faktörlerden birisi olan gücün kimde olduğu ve nasıl etkili kullandığıdır. Güçlü olanın hiç gücü olmayan karşısında kazandığı savaşlarda, barışın tek yolu, savaşı kaybeden açısından çok kötü sonuçlar doğurabilecektir. Çoğu zaman kaybedilen savaşlar sonrası yapılan barış anlaşmaları savaşı kaybeden için çok acı sonuçlar doğurabilmektedir.

Güç; uluslararası davranışlarda büyük ve ağır hasarlara sebep olmasından önemli bir unsurdur. Claude'ye göre; ülkeler arası davranışlarda güç ve gücün yönetimi yarış odaklı olan, "hayatta kalabilme ve özgürlük" ile ilişkili bir çatışmadır. Claude gücü şiddet olayı gördüğü için, güç kavramı ile askeri gücün daha önemli olduğunu savunur (Claude, 1964: 5-6).

Askeri güç; savaşın ülkeler arası diyaloglarda son çıkış yolu olduğundan önem arz etmektedir. Uluslararası diyaloglarda savaş hükümler bir faktördür ve askeri güç, politikanın devamlı uygulaması haline gelmiştir. Askeri güç; ülkenin var olma savaşında araç değil esas güç varlığıdır. Bu sebeple dünyada yapılmış en tahrip edici ve ağır sonuçlar yaratan savaşlar bir ülkenin askeri gücünü arttırırken diğerinin askeri gücünü yok etmek amacı ile başlar. (Carr, 1956: 107-113).

Realizm sonuç olarak, ülkelerarası politikalarda güç kavramı ile özdeşleşmiş bir kavramdır. Sebebi ise, realistlerin yarattıkları teorinin temelinde güç kavramının olmasıdır. Klasik realistlere göre ülkelerarası politika, aralarındaki bir gücün çatışma alanıdır.

### **2.3.2. Liberalizm ve Güç Kavramı**

Uluslararası diyalogların var olmasındaki tartışmaların birincisi realizm ve liberalizm arasında çıkmıştır (Sandıklı ve Kaya, 2013: 62). Birbiriyle aynı felsefeyi esas varsayan idealizm ve liberalizm bazı farklılıkları olmakla birlikte tümüyle olmasa da aynı düşünceyi savunan düşünceler olarak görülmüşler ve çalışmalarda duruma göre birbirlerinin yerine kullanılmışlardır (Arı, 2013: 104).

Liberalizmin diğer teorileri şu şekilde açıklanabilir: Liberal teorisyenler ülkelerarası diyaloglarda alışılmış realist düşüncenin aksine, iktisadi ve toplumsal unsurların değerinin artması nedeni ile dış unsurların da dünya arenasında vazgeçilemez olduğuna ve uygulanan politikaların bu unsurlar da içine alacak şekilde gerçekleşmesini düşünürler. Diğer bir teoriye göre liberal düşünürler; bütün ülkelerin, toplumun savunucuları olduğunu iddia ederler fakat bu düşünülere göre asıl olan toplumsal kaidelerin kimin çıkarları ile örtüştüğü ve kimi ifade ettiğidir. Başka bir düşünce ise dünya arenasında savaşın veya barışın önemsenmesi ülkenin eylem ve istekleri kaynaklı olduğunu savunurlar (Stone, 2010: 462).

Liberalizm ve realizmin en belirgin farkı insan yapısına olan ilgileridir. Lakin realizm bütün herkesin birbiri ile çatıştığı dünyada insanı yaradılışından zararlı ve kötü niyetli görmekte iken, liberalizm ise insanı iyi niyetli, kurumsallaşmanın yeterli olmadığını savunur.

Bu bakımdan liberalizm, realist düşünceyi yapılandıran güç, arbede, üstünlük ve toplumsal menfaat tanımları yerine sulh, ülkelerarası adalet, çalışma ortaklığı ve hak ve hürriyet tanımlarını öne çıkarmıştır (Dağı, 2003: 185-187).

Uluslararası ilişkilerde büyük ölçüde pay sahibi olan iki ana düşüncenin en belirgin ortak özelliği, ülke dışı politikalarda ölçülü davranış gösterdiklerini öne sürmeleridir. Liberalizm, realizm gibi ülkelerin dış siyaseti veya siyasetçilerin düşüncelerine tesir etme görevini üstlenmektedir. Liberalizm “ne yapmalı”, “olması gereken nedir” sorularına cevap bulmaya çalışırken, realizm seçim veya hareketlerin olumlu veya olumsuz olmasını kabul etmezler. (Kegley, 1995: 113.)

Liberal düşünürler özellikle askeri gücü kavrama uğraşısı içinde yer almaktansa güç kavramının maliyeti ile uğraşırlar. Bu düşünürler tarafından yapılmış belirgin bir güç tanımı yoktur. Fakat liberaller güç ile her daim ilgilidirler. Gücün zor kullanma unsuru yerine ülkelerarası tutumunu ele alırlar (Waltz, 1967: 26). Bu bakımdan liberaller askeri güç edinmek yerine ekonomik anlamda güçlü olunmasına ve devletler arasında işbirliği yapılmasını öngören bir anlayışa sahiptirler.

### **2.3.3. Yapısalcı Yaklaşım ve Güç Kavramı**

Yapısalcı yaklaşım; ülkelerarası düzende esas belirleyici faktörün devletin varlığı varsayımına karşı duran bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre ülkelerarası düzen üstüne yapılacak araştırmalar, düzenin tümünü kapsayacak boyutta olmalıdır. Bu yaklaşıma göre tüm unsurların aksiyon sahasını oluşturan dünya çapındaki çevre unsurlarının tutumları üzerine etkilidir (Waltz 1967: 216). Bir unsurun tutumunu gözlemlerken ilk olarak dünya çapındaki platformlara bakılmalıdır. Barışçıl ve iş birliği içinde davranan unsurların tutumlarıyla dünya çapındaki fikirlere karşı durabilmektir (Baldwin, 1989: 132-135).

Yapısalcı yaklaşımın varsayımına göre; global çevrenin kişiler üstündeki tesirini araştırmak yeterli değildir. Yapısalcılara göre düzeni yaratan tarihsel gelişmeleri de araştırmak gerekmektedir. Yoksa araştırılan ülkelerarası düzenin esas varlıklarından mahrum olarak araştırılmış olacaktır (Lukes, 2006: 28).

Ekonomi, Yapısalcı yaklaşım için kilit bir davranış biçimidir. Bununla beraber yapısalcılar, güç kavramından bahsettiğinde ilk olarak düşünülen faktör ekonomik güçtür. Ekonomik güce sahip olanlar düzende rahatça istediğini yapabilme ve kolay karar verebilme kabiliyetine sahiptir. (Lukes, 2006: 32-34).



Yapısalcı yaklaşım dünya düzeninde devletlerin etkileyici bir unsur olduğunu kabullenmektedir. Fakat araştırmalarının temelini yalnız devletleri değil, örgütleri ve daha büyük yapılanmaları da katmaktadır. Yapısalcı yaklaşımı konu edinen araştırmacılar iktisadi unsurları en değerli varlık olarak belirtmektedirler. Devletler büyük firmalar ve ülkelerarası kurumlar dünyadaki ekonomik düzenin egemen olanlarının menfaatlerini düşünmektedir.

#### **2.3.4. Neo-liberalizm ve Güç Kavramı**

Siyasal düşünceler tarihi incelendiğinde hiçbir teorinin var olan teorilerden bağımsız veya etkilenmeden ortaya çıktığı savunulamaz (Serdar, 2015: 16). Bundan ötürü de neo-liberalizmi çağdaşı ya da geçmişı bakımından mevcut teorilerden bağımsız düşünemeyiz. Dolayısıyla Çakmak'ın da ifade ettiği gibi liberalizm uluslararası ilişkiler disiplininde çok sayıda teorinin dayanağını oluşturmuş ve çok sayıda yeni teorinin oluşmasında kılavuz olmuştur (Çakmak, 2007).

Özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında savaşların ortaya çıkardığı hasarlardan fazla zarar gören devletlerin savaş ve çatışmaları engelleme gayretleri gözlemlenmiştir. Bahse konu bu çaba ise liberalizmin uluslararası ilişkileri açıklamaya yönelik bir teori olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. İki savaş arası dönemde barışın sağlanamaması ve daha büyük bir yıkımla sonuçlanan İkinci Dünya Savaşının patlak vermesi barış arayışlarını daha da artırmıştır. Bu arayışların neticesinde de 1980'lerde realizme alternatif olarak öne çıkan en önemli teori neo-liberalizm olmuştur (Çakmak, 2007: 160). Teorinin öncüleri Joseph S. Nye, Jr. ve Robert O. Keohane sayılır.

Zira realizmin çetin ve acımasız şiddet ortamı ve tecrübeleri göstermiştir ki artık dünyanın savaşa değil barışa ihtiyacı vardır. Dünyanın özlem duyduğu barış ve iş birliği kendisini neo-liberalizmde bulmuştur. Barış ortamının yeni umudu olan neo-liberalizmde temel özelliklere bakıldığında öncelikle “barış ve iş birliğini analiz etmesi” karşımıza çıkmaktadır. Neo-liberalizm yaklaşım olarak uluslararası ilişkileri birim düzeyinde analiz etmektedir. Bununla birlikte neoliberaler, “birim düzeyindeki nedenlerin, sistem düzeyindeki sonuçlarıyla ilgilenmektedirler” (Arı, 2010: 305).

Neo-realistler, realistlerden farklı olarak “devletlerin uluslararası ilişkilerin tek aktörü olmasa bile en önemli aktörü olmaya devam ettiklerini” düşünmeleridir. Bununla birlikte neo-liberalizme göre devletler ussal aktörlerdir (Arı, 2010: 306). Bu nedenle kendi çıkarlarını gerçekleştirmek, çatışmak yerine işbirliği yapmaları daha rasyonel bir tercih olarak

değerlendirilmektedir. Zira iş birliği yapmak çatışmaya göre hem daha kazançlı hem de risksiz bir yöntemdir.

Neo-liberaller, ülkeler arasında, ekonomik sorunlarda “karşılıklı bağımlılığın” (interdependence) yükseldiğini ve devletlerin askeri güçten ziyade ekonomik güce daha çok önem verdiği ve bu yüzden de ekonomik iş birliğine yoğunlaştığını ve başarı sağladığını savunmaktadırlar. Bu sebepten dolayı karşılıklı bağımlılık neo-liberalizmde önemli bir kavramdır. Diğer bir ifadeyle neo-liberalizmde güç yalnızca askeri güç manasına gelmemektedir. Çünkü neo-liberalizmde güç kavramına, ekonomi, sosyal ve kültürel zenginlikler, eğitim ve teknoloji de dâhildir. Neo-realistlerin vurguladığı gibi artık coğrafya, nüfus ve hammadde unsurları güç kavramı içerisindeki yerlerini kaybetmiştir (Nye Jr, 1990: 117). Bu durum kuşkusuz her iki teorik yaklaşımı birbirinden ayıran önemli bir yaklaşımı ifade etmektedir.

Neo-liberallerin neo-realistlerden güç kavramı konusunda, bir devletin güçlü olmasının başka devletlerin güçsüzlüğü anlamına gelmediği mevzusunda bir birlerinden ayrılmaktadır. Zira neo-liberallerin güç konusunda üzerinde önemle durduğu nokta mutlak kazançlardır (absolute gains). Bu nedenle üstünkörü gerçekleşen kazançlar neo-liberalistler tarafından önemsenmediği anlamına gelmemektedir. Zira “Neo-liberalizm, neo-realist bir öneri olan uluslararası ilişkilerde anahtar oyuncuların devletler olduğunu kabul ederek liberalizmi güncelleştirmeyi amaçlar fakat Uluslararası Örgütlerin ve devlet dışı aktörlerin önemini de vurgular.” Neo-liberalizm ise ekonomik teoriden etkilenmiştir. Neo-liberalizm, Soğuk Savaş Döneminde artış gösteren ülkeler arası bağımlılık teorisinin şekillenmesinde etkili olmuş ve bu yüzden liberal kurumsalcılık olarak da adlandırılmıştır.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE YUMUŞAK GÜCÜN ÖNEMİ, ARAÇLARI VE KAYNAKLARI

#### 3.1. Yumuşak Gücün Tarihçesi

Yumuşak güç kavramı ile ilgili araştırma yürüten akademisyenlerin savunduğu düşünceye göre, kavramı anlamakta zorlanılmasının nedenleri içerisinde kuramsallaştırılmamış olması, kavramla alakalı akademik bütünlük eksikliği (lack of academic refinement) ve analitik karmaşıklığıdır (analytical fuzziness) (Vuving, 2009). Kavramı anlamakta zorlanılmanın diğer nedenleri içerisinde ise gücün kaynaklarının eylemler ile karıştırılması problemidir. Güç kavramı düşünülürken her daim kaynaklar ön planda olmuş, örneğin, basit düşünce ile yumuşak gücün varlığından söz edebilmek için kullanılan kaynağın yumuşak olması gerektiğini ifade ederiz ve bu ifade gücün daha somut ve ölçülebilir olduğunu gösterir. Bu durum kavram konusunda anlam karmaşasına sebebiyet vermektedir. Fakat güç kavramı ile ilgili bir diğer gerçek ise, kaynakları olmadan düşünülememesidir. Yumuşak güç kavramındaki problem, sert kaynakların (ekonomik, askeri) kimi zaman yumuşak güç ile benzerlik gösterebileceği; yumuşak güç kaynaklarının da (politika, siyasi değerler, kültür-tarih) sert güç ile benzerlik gösterebileceği durumların olabileceğidir.

Geçmiş yıllarda tam olarak tanımlanmamışsa da yumuşak güç kullanımı daha eski zamanlarda da görülmektedir. Yumuşak güç çoğunlukla hedef toplumların inadını ve direnişini yok etmek için veya ele geçirilen ülkelerin bağlılığını ve düzenini tertip etmek için siyasal, ekonomik unsurlar üzerine gelişmelerle toplumun refahını sağlayarak hükümetlerin tek yolu olarak görülmüştür. Amerika Birleşik Devletleri'nin bu güç kavramını İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra etkin olarak kullanmaya başladığı görülmektedir. Örneğin, 1948-1951 yıllarında uygulanan "Marshall Planı'nın" ekonomik yardımlarıyla Rus hükümetinin komünist ideolojisine karşı koyulmuş ve önlenmiştir. Bu durum planı kabul eden 16 ülkenin ekonomisini, savaşın ardından tekrar düzelme eğilimine sokmuştur. Böylece ABD'ye karşı hoşgörü, saygı ve minnet borcu duygularıyla hayranlık uyandırmıştır.

Joseph Nye ve Keohane; kaynaklar ile güç kavramının benzerleştirilmemesi gerektiğini savunan düşünürlerdir. Joseph Nye tarafından yapılan ve herkes tarafında bilinen tanımına göre güç, "başkalarının davranışlarını, istediğimiz sonuç doğrultusunda etkileyebilme kapasitesidir (The ability, to influence the behavior of others to get the outcomes one wants)" (Nye Jr, 2004: 2).

Joseph S. Nye'in gücü; kaynakları yönünden daha muğlak ve gözle görünmeyen unsurlarıyla ve sonuç odaklı incelediğini belirtmek mümkündür. Nye, yumuşak gücü iş birliği yoluyla ve cezp etme faktörlerini kullanarak istediğini yaptırma olarak nitelendirmektedir. Açıkçası dolaylı yoldan istediğini yaptırma olarak gücün ikinci yüzünün üzerinde durmaktadır. Güç uygularken zorlama, kandırma veya tehdit yoktur. Örneğin, bir ülkenin ahlaki değerleri, refah seviyesi veya kültürü diğerlerine cazip gelir ve onun gibi olmak ister ve onun yaptıklarını yapar. Bu güç kavramının ikinci yüzüdür ve bazı durumlarda bu güç fark edilmez bile. Yani yumuşak güç özetle başkalarının "isteklerini" kendi istekleri yönünde değiştirebilmektir. Nye, sert güç ile yumuşak gücü ilişkilendirmektedir; diğerlerinin davranışlarını değiştirmesini sağlayarak hedeflerine ulaşmasının iki farklı şeklidirler. İki güç türü arasındaki fark ise kullanılan metodun ve kaynaklarının somutluğudur. Sert güç uygulamasında askeri ve ekonomik güç kullanılırken, yumuşak güç için ise cezp edici faktörler kullanılmaktadır. Lakin güçlü olan bazı durumlarda, bir cazibe kaynağı da olabilir. Ekonomik ve askeri açıdan kötü durumda olan bir ülke uluslararası gündemi yönlendirme becerisini kaybedebilir (Nye Jr, 2003: 12).

Meşruluk, yumuşak güce sahip olabilmek açısından büyük önem arz etmektedir. Şayet bir ülke gücünü ve hedeflerini diğerlerinin gözünde meşrulaştırabilirse daha az dirençle karşılaşmaktadır. Sert güçte en cazip kaynaklar olarak yaptırımlar, baskı, ödemeler önemliyken, sert gücün davranış biçimleri de emir, zorlama, ikna etmedir. Giulio Gallarotti, net bir şekilde yumuşak güç uygulanıyor ise kaynakların da yumuşak, sert güç ise kaynakların da sert olduğunu ileri sürer. Fakat bu durumun tersi durumlar olabileceğini de söyler.

Yumuşak güç ve sert güç her daim birbiriyle bağlantılıdır, yumuşak güç kaynakları bazen sert gücü arttırıp azaltabilirken, diğer taraftan sert güç kaynakları da yumuşak gücü etkileyebilir ve bu durum nedeniyle sert güç ve yumuşak güç birbirlerini pozitif veya negatif doğrultuda etkiler. Örneğin, güçlü bir pozitif görüntü sayesinde müttefik sayısı artış gösterir ve ülkenin savunma gücünü kuvvetlendirirken, olası bir savaşa karşı kuvvetli bir savunma ve askeri güç de ülkenin cazibesini arttırır.

Neorealizmin fikir babası olan Kenneth Waltz, büyük askeri bir donanıma sahip olan ve askeri başarı sağlayan ülkenin cazibesini arttırmasının kaçınılmaz olduğunu savunmuştur. Diğer bir düşünür Robert Gilpin ise, soğuk savaş bittikten sonraki dönemde Amerika'nın ekonomik gücü artış göstermiş ve sert gücü önemseydiğini, bir ülkenin sert güç durumu kuvvetli ise o ülkenin model olarak alınabileceğinin altını çizmiştir (Gallarotti, 2011).

Yumuşak gücün teorileştirilmesi hususunda çalışma yapmış olan Geun Lee yumuşak güç uygulamasını beş kategoride sınıflandırmış ve yumuşak gücün, ekonomik ya da askeri gibi sert kaynaklar değil, ülkenin imajı, düşünceler, teoriler, eğitim, söylemler, kültür, gelenekler, ulusal veya küresel semboller gibi yumuşak kaynaklarla kullanıldığını savunmuştur. Yumuşak güç ve yumuşak kaynaklar arasındaki bu ilişkinin “Kaynak Tabanlı Yumuşak Güç Teorisi’ni” oluşturma konusuna dikkat çekmiştir. Lee’nin bu teorisinde yumuşak güç ya da sert güç zorlayıcı ya da işbirlikçi olabilir. Aralarındaki fark kaynakların kullanılmasıdır. Burada en önemli ayrıntı sert kaynaklar kullanıldığında da sonuç sert güç, yumuşak güç kaynakları kullanıldıysa sonuç yumuşak güçtür.

Geun Lee, Joseph Nye’nin yumuşak gücün cezbetme, harekete geçirme ve iş birliği yapma öğelerine dikkat çekmiş ve Nye ile önemli fark olan yumuşak gücün zorlayıcı, sert gücün iş birliğine dayalı olabileceğini savunmuştur (Lee, 2009; Nye Jr, 2005).

Alexander L. Vuving, yumuşak güç teorisi ile alakalı çalışma yapmış ve Nye’in “başkalarının isteğimiz yönünde istemelerini sağlama” ifadesine, diğerlerinin isteğinin güçlü bir istek veya pasif bir kabullenmemi olması gerektiği hususuna dikkat çekmiştir. Dolayısıyla yumuşak güç tanımının “başkalarının, istediğimiz yönde istemelerini sağlama veya kabul etmelerini sağlama” biçiminde olması gerektiğinin önemini vurgulamıştır (Vuving, 2009: 9). Lakin diğerlerinin istekleri güçlü bir istek veya pasif bir kabullenme olup olmadığı, çoğu zaman net bir durum olmamakla beraber, bu anlaşılması güç bir durumdur. Yumuşak güç kavram olarak, kullanım ve kaynakları açısından bazı yazarlarca farklı biçimlerde yorumlanıp teorileştirilmektedir. Düşünce birlikteliği yapılamayan en önemli hususlardan biri de kaynaklar olarak belirtilmektedir.

Joseph S. Nye, yumuşak güç kuramını net biçimde ortaya koymamış yalnız kuramlaştırmak için yumuşak güç ve sert güç kaynakları olarak ayrımı yapıldığında anlam karmaşalarına yer vermektedir. Yumuşak güç uygulandığı bazı zamanlarda sert güç kaynaklarının kullanılabilirdiği, yumuşak güç kaynaklarının ise kimi zaman sert güç kaynağı olabildiğidir. Kuramı, açıklamasıyla ve tanımı ile alakalı olarak düşünürler, ortak bir düşünceye sahip olmamalarına karşın, yumuşak gücün günümüzdeki değeri, gerçekliği ve kazanılmasının önemi konusunda aynı fikre sahiptirler.

Yumuşak güç uygulaması tanımının gerçek anlamda tanımının ortaya çıkmasından daha eski tarihlerde de uygulandığı gözlemlenebilmektedir. Genel olarak; “bir devletin diğer

devletlerin hayranlığını kazanabilme gücü” ifadesi ile tanımlarsak devlet yapısının ilk oluştuğu yıllardan beri, yumuşak güç kavramından bahsedilebilir.

İlk zamanlarda fikirler bakımından uygarlıklar ve kültürler etkileşimi oldukça fazla olmuştur. Gücü elinde bulunduran uygarlıklar gelişmemiş toplumların hayranlığını ve bu toplumlar tarafından taklit edilmelerini sağlarlar. Bir ülkenin kültürü, tarihsel gücü ne kadar kuvvetli ise yumuşak güç kullanımında o kadar başarılıdır. Eski çağda Roma Senatosu çevresindeki uygarlıkların eğitimlerini, ülkelerinde gerçekleştirme isteği ile kendi kültürlerini aktarma fırsatını kazanmışlardır.

Fransa 18. yüzyıl sonuna kadar yumuşak güç kaynağı kültür ile kendisini tanıtmaya çalışmıştır. Ayrıca Birinci dünya Savaşı bittikten sonra tüm ülkeler yumuşak güç kullanımını hızlandırmış ve adeta bir kültür savaşları ortaya çıkmıştır. Yıllar geçtikçe de teknolojik buluşlar ve gelişmeler sayesinde ülkeler kültürlerini kendi dilleri dışındaki dillerle de anlatabilme imkânı bulmuşlardır.

Kayıtlara geçen diğer bir yumuşak güç kullanımını Amerika Birleşik Devletleri'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra “Marshall Planı” ile gerçekleştirmiştir. Marshall Planının da, Yapılan anlaşmalar ile savaş sonrası ülkelerin ekonomisinde ve toplumsal alanda katkıda bulunmayı hedeflese de asıl amaç Amerika Kültürünü tüm dünyaya sunmaktır. Aslında bunu kısmen de başarmış sayılır. Yüz binlerce kişi ABD'nin bu kültür faaliyetlerine katılmıştır.

Yakın dönemde ise yumuşak güç 90' yılların başında ABD eski savunma bakan yardımcısı Joseph S. Nye, Jr'in yazdığı “Liderliğe Zorunluluk; Amerikan Gücünün Değişen Doğası” ve “Yumuşak Güç; Dünya Siyasetinde Başarının Yolu” kitabında ilk olarak tanımlanmıştır (Nye Jr, 2004).

### **3.2. Yumuşak Güç ve Yumuşak Gücün Önemi**

Günlük yaşantımızda farklı şekillerde ve çokça rastladığımız veya uyguladığımız güç kavramı, ülkelerarası politikalarda en önemli unsurlardandır. Geçmiş çağlardan günümüze kadar hem krallıklar hem de ülke yönetimlerinde politikaları gücü elinde bulunduranlar belirlemiş ve hedeflerin davranış ve pozisyonlarını belirleyen güç tanımı üzerinde önemle durulmuştur. (Çakmak, 2014: 61)

Bu güç kavramına göre, arzu ettiğinizin hedef aktör tarafından da kabul edilmesini sağlarsanız, bunun için zor kullanma veya tehdit etme yöntemlerine gerek kalmadan yaptırabilirsiniz. Bu doğrultuda; zor kullanma yerine anlaşmayı, sert güç yerine de yumuşak

güç kullanımı daha önemli hale gelmektedir. Günümüz uluslararası sisteminin çok yönlü olması sivil toplum örgütleri, uluslararası Kuruluşlar ve medyanın giderek güçlenmesi nedeni ile askeri gücün kullanımının geri plana atılması sonucunda günümüzde sert güce olan düşkünlük azalmıştır.

Joseph S. Nye, bir aktörün havuç ya da sopalara başvurmadan, iş birliği yaparak ya da çekicilik unsurlarını kullanarak istediklerini yaptırabilmesini, yumuşak güç olarak adlandırmıştır. Yumuşak güç, davranış spektrumu olarak gündemi yaratma, cazibe ve yanına çekmeyi kullanır. Kurumlar, değerler, kültür ve politikalar yumuşak gücün başlıca kaynakları arasındadır. Yumuşak güç kavramını, Joseph S. Nye, ilk defa 1990 yılında, Amerika'nın düşüşte olduğu iddiasını tartışan 'Bound To Lead' adlı kitabında geliştirmiştir (Nye Jr, 2005: 7).

Kültürel değerlerimizin, geleneklerimizin ve kavramların değişime uğradığı günümüz dünyasında gücün kavramsal tanımında da değişim meydana gelmiştir. Günümüzde, sert güç uygulanan kitleler üzerinde, arzu edilen sonuçlar elde edilememektedir. Çünkü iktisadi, sosyal ve siyasal ilişkilerin gelişmesi, farklı toplum ve kültürlerin inanç ve beklentilerinin daha iyi tanınması ve uluslararası ilişkilerinin artmasından dolayı sert güç etkisini yitirmiştir.

Bu gelişmeler sonucunda toplumsal kargaşaya sebebiyet vermeyen "Yumuşak Güç" tanımı, dünya konjonktüründe yer bulmaya başlamıştır. Yumuşak gücü, sert güçten ayıran en önemli fark bir hedefi zorlamaktan ziyade hedefin size güvenini ve sizin amaçlarınıza inanmasını sağlamaktır (Yagubzade, 2015). Özet olarak tanımlarsak yumuşak güç bir başkasının hedef ve amaçlarını kendi lehine çevirebilme becerisidir (Özel, 2018: 1-27). Eğer bu beceri gerçekleşiyorsa, 'tehdit (sopa)' ya da 'ikna etme (havuç)' gibi unsurlara ihtiyaç yoktur. Çünkü artık hedefin isteği kendi arzusuyla kendi isteğimiz olmuştur (Tarık, 2011).

Bu nedenledir ki ülkesini demokrasi ile yöneten liderler yeni dünya konjonktüründe ikna etme ve cezp etme uygulamaları ile yumuşak gücü kullanmayı seçmektedirler. Yumuşak güç para ve zorlama unsurlarını değil, ortak amaçları benimseme ve amaçlara giden yolda yardımda bulunma mesuliyetini kullanmaktadır. Yumuşak güç demokratik siyasetin temel aracıdır. Sert güç ve yumuşak güç kavramları, başkalarının isteklerini değiştirme yoluyla hedeflerine ulaşma biçimidir. İki güç arasında, komuta ve ikna etme gücü farkı vardır (Nye Jr, 2017: 25-27).

Ülkeler arası politikalarda, yumuşak güç uygulayan devletler çoğu zaman bir ülkenin kendi kültüründeki değerlerinden, kendi politikalarındaki uygulamalardan ve başka ülkelerle

ilişkilerini geliştirebilme biçiminden ortaya çıkar. Yumuşak gücü kontrol edebilmek kimi zaman ülkelere zor gelebilir. Tabii ki bu durum yumuşak gücün uygulanmasının önemini değiştirmez.

Yumuşak güç birlik olarak ve cezp etme yöntemlerini kullanarak amacına ulaşabilme olarak tanımlanmaktadır. Güç kullanılırken “zorlama, tehdit ya da ikna etme” yöntemleri yoktur. Örneğin; bir ülkenin refah seviyesine, uygulamalarına ya da düzenine hayran olup ona benzeyip bu ülkeyi taklit etmek isteyen ülkeler mevcuttur. Bu güç kavramının ikinci Yönüdür ve her zaman görünmeyebilir (Nye Jr, 2002). Ancak gücün bu boyutu belki de fiziksel zora dayalı güce göre daha sonuç alıcı ve daha az masraflı olanına karşılık gelmektedir. Elbette günümüz dünyasında bu ülkeler için daha çok tercih edilen ve istenilen bir durumdur.

### **3.3. Yumuşak Gücün Kaynakları**

Güç kaynağı için; “gücünüzü, üzerinde kurduğunuz değerler ve prensipler” şeklinde tanımlama yapsak yanlış olmaz. Sahip olduğumuz güce direkt olarak ekonomik, toplumsal, politik, ruhsal etmenler etki etmektedir. Bir toplumda, kişi diğerlerinin hareketlerini değiştirmek için hangi işi yapıyorsa o, kişinin güç kaynağıdır. Bir öğretmenin öğrencisine dersini yapmadığı için verdiği ceza öğretmenin pozisyonundan ve pozisyonundan aldığı yetkiyle güç kaynağına dayandırabilir (Karaman, 1999: 44).

Yumuşak gücün en bilinen kaynakları ise, “Siyasi değerler, kültür, Dış politikalar ve kurumlar” olarak belirtilirken davranış yelpazesinde; gündemi yaratma, yanına çekme ve cazibedir. Nye, yumuşak gücün kaynaklarını; kültür (başkalarına cazip geldiğinden), siyasi değerler (ülke içinde ve dışında bağlı kalındığında) ve dış politika olarak ayırmıştır. Bir ülkenin kültürü, ülkenin ulusal çıkarlarını, amaçlarını anlama konusunda önemli bir unsurdur. (Nye Jr, 2017: 32) Kültür, ülkenin siyasi liderlerini iç ve dış politikalarında etkileyebilir ve diplomatlar dahi, bir ülkeyi ziyaret edecekleri zaman öncelikle gidecekleri ülkenin kültürüyle ilgili bilgi birikimine sahip olurlar.

Ülke politikaları mutlaka çeşitli kaynakları kullanmak zorundadır. Bu kaynaklara göre ülkelerin politikalarının ne olduğu anlaşılabilir. Yumuşak güç kavramı da çeşitli kaynaklara göre şekillenir. Örneğin, İbrahim Kalın’a göre “Yumuşak gücün kullanımında birçok unsur karşımıza çıkmaktadır. Bunlar asker sayısından yahut ekonomik yaptırım gücünden çok, bir ülkenin kültürü, sanatı, sineması, mimarisi, müziği, insan kalitesi ve sosyal sermayesi, tarih birikimi, kültürel zenginliği, bilim ve teknoloji altyapısı, inovasyon kalitesi, diplomatik



becerisini ve kendini anlatabilme yeteneğinin toplamıdır. Bu unsurları bir araya getiren ülke, bir cazibe merkezi haline gelir. O ülke Takip edilen, konuşulan, hikâyesine kulak kabartılan” bir ülke durumuna gelir (Kalın, 2010).

Gallarotti’ye göre yumuşak gücün iki kaynağı “uluslararası” ve “ulusal” kaynaklar diye iki şekilde sınıflandırılır. Uluslararası kaynaklar; hukuk, toplumsal değer, düzgüler, Kuruluşlara hürmet etmektir. Buna göre ülke yöneticileri tekil düşüncelerden uzaklaşıp uluslararası fikirlere yönelip buna göre davranış göstermelidir. Ulusal kaynaklarsa ülkenin kültürü, siyasi kurumları, yönetim şeklini içermektedir. Devletler toplumun huzur ve refahını sağlarsa diğer ülkeler için daha güçlü olabilir (Anaz, 2013: 9).

Nye’in üç kaynağından biri olan Kültür kısmını belirttiği gibi; Kültür kavramının değişik anlamları vardır. Nye, Kültürü “bir toplum için anlamı olan değerlerin ve uygulamaların bütünüdür” tanımlaması yapmıştır (Nye, 2004: 20). Bu çerçeveden değerlendirildiğinde toplumun iki şekli vardır.

Birincisi; toplumsal değerler ve toplumsal uygulamalardır. Bu unsurlar çok dikkat çekmeye başladığında diğer ülkeler de bu unsurları taklit etme yöntemine başvurabilirler. Örneğin, bir ülkede ki suç oranlarının azlığı, ekonomik refahın çokluğu, eğitim ve öğretimdeki yüksek başarı oranı devlet uygulamaları ve politikaları ile sağlandığında bu uygulamalar diğer devletler tarafından taklit edilip uygulanabilmektedir.

İkincisi ise: bütün toplumlarda ki müşterek değerlerin uygulama şekli ve büyüklüğü, ülkeler arasında değişiklik göstermektedir. Örneğin, hak ve özgürlükler toplumsal açıdan uygulamadaki sıkıntılara rağmen önemli değerlerdir. Bu değerleri başarılı uygulayan devletler diğerleri için cazip hale gelmektedir. Kültür öğesinin önemli unsuru “sanat-medya” ve “eğitim” araçlarıdır. Örneğin, toplumsal bir sorunu anlatabilmenin, o sorun için farkındalık yaratmanın en başarılı yöntemi sinema olabilir. Bu sorunu bir siyasetçi anlatmaya çalışsa belli kitlelere duyurabilir. Fakat sinemanın bütün herkese hitap edebilen bir etkisi bulunmaktadır. Diğer araç olan eğitime örnek ise; birçok ülkenin önemli insanları (siyasetçi, iş adımı, sanatçı) çocuklarını ABD üniversitelerinde eğitim görmesini sağlamaktadır. Bazı ülkeler Erasmus ve Farabi gibi programlar ile başka ülkelere öğrenci kabul etmektedir. Bu uygulamaların asıl amacı ülke kültürünü benimsetmek ve olumlu duygular oluşturmaktır.

İkinci kaynak olan siyasi değerler ise; bir devletin hak ve özgürlüklere sahip çıkan ve demokratik bir anayasası varsa ve düzgün uygulanıyorsa diğer devletlerin dikkatini çekmiş

olacaktır. Uluslararası platformda barışçıl çözümler ve yardımlar ile cazip gelen bir ülke olabilir. Toplumsal sorunlara ne kadar önem verip çözüm sağlarsa diğer toplumların beğenisini kazanabilir. Ülkelerin davranışları ve politikaları yumuşak gücün etkisini ya azaltmıştır ya da yükseltmiştir. Örneğin, 50'li yıllarda ABD'de ki ırkçılık olayları (siyah tenli insanlara davranışları) yüzünden bazı ülkelerdeki cazibesini yitirmiştir. Bu durum Amerika Birleşik Devletleri'nin yumuşak gücünü azaltmıştır. Başka bir örnek ise ekonomik yönden Arjantin'in çöküş yaşadığı dönemde yalnız bıraktığı için ve yardım etmediği için halk tarafından değeri ve cazibesi azalmıştır.

Üçüncü kaynak olan dış politika; bir ülkenin toplumsal değerleri ve uygulamaları diğer ülkelerin barışa olan katkısında tercih değişikliğine yol açabilir. Dış politika kaynağı yumuşak güç kullanımını direkt olarak etkileyebilir. Diğer ülkeleri kendine hayran bırakabilir ya da kendinden nefret ettirebilir. Dış politika uygulamasında dikkat edilmesi gereken detay, yumuşak güç sadece devlete bağlı olan bir güç unsuru değildir. Sivil toplum örgütleri ve özel sektör varlığı önemli bir etkiye sahiptir. Bu iki faktör devletin istediği bir şeyin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine direkt olarak etki edebilir. Bu da dış politikaya olumlu ya da olumsuz yönde tesir edebilir. Bu üç faktörün aralarındaki bağ ne kadar kuvvetli olursa o kadar olumlu dış politika uygulanmış olur.

Yumuşak güç kavramının son dönemlerde en önemli bir diğer kaynağı ise sivil toplum örgütleridir. Ülke dışında gerçekleştirilen sivil toplum uygulamaları alışılmış politika uygulamalarından daha etkilidir. Alışılmış politik uygulamalar kısıtlı alana etki ederken, sivil toplum örgütleri çok daha geniş kitlelere etki edebilmektedir. Bu duruma en önemli örnek olarak Mavi Marmara olayı verilebilir. Bu olay Müslüman ülkeler üzerinde büyük etki yapmış ve farkındalık meydana getirmiştir. Eğer ülkeler sivil toplum örgütlerine yeteri kadar destek verip ortak bir payda da buluşurlarsa bu tür olayları kendi amaçları için kullanabilirler.

Ekonomik büyümenin gerçekleşmesi yumuşak güç kavramının diğer bir önemli kaynaklarından (Çavuş, 2012: 23-36). Birçok ülke ağır ekonomik sorunlar ile karşı karşıya ve bu sorunlara çare aramaktadır. Bazı ülkeler ekonomik yaptırımlarla, tedbirlerle çözüm bulmakta ve diğer ülkeler için cazip duruma gelerek yumuşak güç kavramını gerçekleştirmektedir. Bu duruma en güzel örnek Türkiye ekonomisi gösterilebilir. Türkiye'de Yerli üretim ve bu üretimlerin ihraç edilmesi ile birlikte ülkenin tanınmasına ve ekonomisinin büyümesine yardımcı olmaktadır. Türkiye'deki olumlu yöndeki ekonomik gelişmeler takdir

toplamakta, bazı ülkelerin beğenisini ve iş birliğini artırmaktadır. Bu gelişmede yumuşak güç kullanmanın faydası büyük paya sahiptir.

Bazı ülkeler belli başlı bir yumuşak güç kaynağını elinde bulundurur ve başarılı bir şekilde bu gücü uygulamaktadır. Kimi ülkeler ise elindeki kaynakları istediği gibi uygulayamamaktadır. Bu açıdan çok sayıda ülkenin stratejik konumu ve tarihsel kaynakları daha da önem kazanmıştır. Bu konumdaki en önemli ülke Türkiye'dir. Coğrafi ve stratejik konumu bakımından ve tarihi geçmişindeki zenginlikten ötürü çoğu kişinin hayranlığını kazanmıştır. Kutsal mekânlar geçmiş yıllardan bu yana etkili ve çoğunun elinde bulunmayan bir yumuşak güç kaynağıdır (Elamani, 2013).

Güç kaynakları ile ilgili diğer kavramlar “Kişisel güç” ve “Konum Gücü” olarak kaynaklarda çokça bahsedilmiştir. Konum gücü; kişinin bulunduğu topluluktaki mevkiinin ve yetkisinin verdiği güç olarak tanımlanmıştır. Başka bir tanımlama ise; güç kişinin bulunduğu konumdan değil, ona bu yetkiyi verenlerin güveninden olduğudur. Konum gücüne sahip liderler ödüllendirme, ceza verme gibi yetkilere sahiptirler. Kişisel güç; kişinin topluluktaki konumu veya tepe yöneticilerle olan bağlantıları ile değil, temel özellikleri ve becerileriyle ilgilidir. Bu yeteneklere sahip idareciler, katı uygulamalardan ziyade daha yumuşak yöntemlerle personelleri ile kuvvetli bağ oluşturmayı hedefler. Başka bir ifade ile zor kullanma yerine ikna etme yöntemini kullanmaktadır. Kişisel güç başka bir ifade ile personellerin yöneticilerini takip etme ve gözüne girmek için güven kazanma seviyesidir. Tek başına konumundan kaynaklanan güce odaklanmak yerine idarecilerin kişisel güçlerini de ortaya çıkarmaları gerekmektedir (Kılavuz, 2002: 5).

İdarecilere güç veren kaynaklar Carza ve Yunouza'nın sınıflandırdığı 4 grupta incelebilmektedir (Arslantaş ve Dayanan, 2018).

- 1. Politik hareketler:** Örgüt mensupları, örgüt içinde gruplaşmayı sağlayarak ve ortak yönetim oluşturarak istediği pozisyonlara gelmek arzu ile gücünü büyütebilir.
- 2. Örgüt kaynakları:** Mevcut pozisyonuna bağlı yetkiler dışında konumu, yönetime yakınlığı, mevcut işin ehemmiyeti, tek tek önemli bir güç kaynağıdır.
- 3. Şahsi kaynaklar:** Temel olarak beceri gücü ve ortak yönlerine bağlı güçle ilgilidir.
- 4. Topluluk kaynakları:** Yüksek mertebedeki kişilerle diyaloglar, örgütlere üyelikler kişiye diğerlerini etkileme gücü oluşturmaktadır.

### **3.4. Yumuşak Gücün Araçları**

Yumuşak gücün genel olarak araçlarını, hükümet dışı organizasyonlar, sivil toplum örgütleri, iş dünyası ve küresel şirketler; Kültür ve Tarih, Coğrafi ve jeopolitik konum ve siyasal faktörler şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

#### **3.4.1. Hükümet Dışı Organizasyonlar**

Günümüz evrensel düzenin de ülkeler siyaset meydanında yalnız olarak demokratik yönetim biçimini ve yaratmış olduğu mesuliyeti yönetmeye çalışırken, ülkenin dış politikalarını, içerde ve dışarıda kurulan sivil toplum kuruluşları ile evrensel kurumların da bu çarkın döndürülmesinde olumlu etkileri bulunmaktadır. Dünya ülkeleri arasında hiçbir devlet yapısı kamu yönetimini yalnız başına idare etmeyi düşünemez. Bunu, “Sendikalarla, diğer partilerle, vakıflarla, eğitim kurumları ile kişilerle, özel Kuruluşlarla, Sivil Toplum Kuruluşlarıyla” daha verimli olarak yerine getirebilmesi mümkündür. Hükümet dışı yapılarla birlikte çalışmak, dış politika uygulamalarında bir o kadar çok başarı sağlanmasına fayda sağlayacaktır. Bu organizasyonların iki farklı uygulaması bulunmaktadır. Birincisi; devletlerin yanında olarak ve devlet çalışmalarına belirli ölçüde katkı sağlamaktır. İkincisi ise; hükümetlerden ayrı bir yol izlemesidir. Örneğin, sendikalar bazı konular için hükümetlerden ayrı organizasyonlar yaparak; görsel ve sosyal medya haberleri ile basın toplantısı ile tüm kitlelere çalışmalarını duyururlar. Dünya konjonktüründe sayıları on binleri aşan evrensel hükümet dışı organizasyon mevcuttur.

##### **3.4.1.1. Sivil Toplum Örgütleri**

Yeniçağ sivil toplum örgütleri için çok önemli gelişmeleri de beraberinde getirmektedir. Bu örgütlerin etkisiz olduğu ülkeler her alanda sınıfta kalmışlardır. Örgütlerin kısıtlamalara takılmadan varlıklarını sürdürebilmesi devletin demokratik yapısının başarısını göstermektedir. Ülkeler çalışmalarında ast-üst kavramını benimsemekte ve yaptığı işe ücret ödemekte iken sivil toplum örgütleri bu çalışmalarını inandıkları belli bir konu için tüm engellemeler ve baskılara rağmen yapmaktadır. Devlet uyguladığı yumuşak gücünden daha etkin ve büyük gücü özveri göstererek sivil toplum örgütleri ile uygulamaktadır.

Ülkeler bazı durumlarda ülke dışından sivil toplum örgütleri kadar etkin rol oynayamamaktadır. Konsoloslukların, büyükelçiliklerin vb. bulunduğu ülke halkları, o ülkeye karşı her zaman mesafelerini korumuşlardır. Devlet bu ülkelerde kısıtlı organizasyonlara

sahipken sivil toplum örgütleri daha fazla kişiye ulaşmakta ve daha özgür hareket edebilmektedir. Kısacası ülke dışındaki örgütler daha başarılı rol oynamaktadır.

Kuramsal yönden sivil toplum örgütleri incelendiğinde, “Soğuk Savaş” döneminin sona ermesi ile birlikte, ülkeler başka unsurların varlığından söz etmeye başlamışlardır. Pek çok kişi ve kuruluşlar önemli çalışmalar yapmışlardır. Neo-liberallerin sivil toplum örgütlerine katkısı ve yardımları azımsanmayacak kadar çoktur. Sivil toplum örgütlerinin yararlı bir unsur olmasının diğer bir tarafı “devletin toprakları içinde ortaya çıkan olayları kolay bir şekilde uluslararası platformlara taşıyabilirler.” (Özcan, 2011: 19).

Nur Hidayet Vahit; “Devletler arası ilişkiler bürokratik ve resmi prosedürlere göre yerine getirildiğinde hem yavaş hem de soğuk olur. Oysa STK’ler arası ilişkiler daha sıcak ve hızlı işler. Bu nedenle de bazı alanlarda ve konularda STK’ler, devletlere oranla ülkeler ve toplumlar arasında ilişkilerin geliştirilmesinde daha büyük rol oynarlar “. diyerek sivil toplum örgütlerinin ne kadar önemli ve etkili bir rol oynadığına dikkat çekmek istemiştir. Devletlerin dış politikalarını etkin bir şekilde devam ettirebilmesi için, en verimli seçenek bu politikaları uygularken sivil toplum kuruluşlarını da bu uygulamaya katmalarıdır (Vahit, 2007: 15-17).

Sivil toplum kuruluşlarının etki alanı, ulaştığı toplulukların sayesinde bir ülkenin tavrını anlamada ve o ülkenin pozisyonunu algılamada çok daha fazla etkisi mevcuttur. Eğer bir devlet bir konu için karar verecek ise bunu sivil toplum kuruluşlarının da fikir ve düşüncelerini de alarak yaparsa daha etkili ve verimli bir karar verebilir.

Sivil toplum kuruluşlarının dış politikada “farklı alanlarda faaliyet gösterebilme kabiliyeti” ve “çok sayıda sivil toplum kuruluşunun aynı ülkede bulunma kabiliyeti” olmak üzere iki özelliğinden söz edilebilir. Devlet kaynakları gereği çok fazla kurum ile iş birliği yapamayabilir, ancak sivil toplum kurumlarının zengin ekonomik kaynakları ve bu kaynakların fazlalığından çok sayıda sivil toplum kuruluşu aynı ülkede varlık gösterebilmektedir.

Yumuşak güç kavramı içerisinde özel sektör içinde STK’lerin önemi oldukça fazladır. Günümüzde çok sayıda sivil toplum kuruluşu, ülke dışında çok sayıda dernek kurmaya başlamıştır. Bu dernekler sayesinde pazara giren mallar ülkelerin tanınmasında büyük önem arz etmektedir. Sivil toplum kuruluşları devletlerin dış politika uygulamalarıyla birlikte hareket ederken, özel kurumlar için de önemli çalışmalar yapmaktadır. Devlet çoğu zaman imkânlarının bir kısmını sivil toplum kuruluşları ile birlikte kullanmayı tercih etmektedir. Bu hareket sivil toplum kurumlarının gelişmesinde ve konusunda uzmanlaşmasına fayda

sağlamaktadır (Akçay, 2015: 15). Bu durum devletlerin başka bir devlet nezdinde halklara ulaşmada veya onlar üzerinde bir etki oluşturmada onlara oldukça avantaj sağlamaktadır.

### **3.4.1.2. İş Dünyası ve Küresel Şirketler**

Özel kurumları diğerlerinden ayıran en önemli unsur çıkarlarının maddiyata dayanmasıdır. Özel kurumlar ekonomik dış politikanın en kırılabilir aktörüdür ve en aktif oyuncusu yine özel kurumlardır. Bu da özel kurumları yumuşak gücün en önemli unsurlarından biri durumuna getirmektedir. Özel sektör daha büyük çevreye ulaşmakta ve bu çevre üzerinde hızlı bir etki sergilemektedir. Sivil toplum kuruluşlarıyla doğrudan olmasa da aralarında bir iş birliği mevcuttur. Özel Şirketler ve holdingler ülke dışındaki bazı çalışmalarında firma olarak faaliyet gösterebilmektedir.

Geçmiş dönemlerde de ticaretin, devletlerin önemli bir yumuşak gücü olduğunu söyleyebiliriz. Ülkelerin muvaffak olamadığı ticarete özel ve ticari kurumlar, daha başarılı bir şekilde gerçekleştirmektedir. Çoğunlukla diğer toplumlar ile iyi ilişkiler kurup onların hayranlığını kazanmakta bu kurumlar oldukça büyük bir önem içerirler. Kültür evrensel kurumların hassas noktasıdır. Şirketler bünyelerinde bulunduğu ülkenin insanlarına iş imkânı sunarak hem sosyoekonomik açıdan hem de kültürel açıdan hassasiyetlerini belli etmiş olurlar. Dış piyasalara açılmış kurumlar, ülke dışındaki sorunları ne şekilde çözebileceklerini ve nasıl üstesinden geleceklerini tecrübe edinmişler ve devlete gerekli yönlerde çok sayıda bilgi vermişlerdir (Demir, 2012: 68).

Devletler arası iş birlikleri toplumlar arası bir etkinlik durumunu almıştır. Yeni Çağ'da yumuşak güç unsurunu etkin ve başarılı kullanan devletler ülke dışı siyasette daha olumlu yöndedirler. Joseph Nye; “baskın kültürü ve fikirleri küresel normlara daha yakın olan toplumlar ile çoklu iletişim kanallarına en fazla erişim imkânına sahip olan toplumlar, iç ve dış politikada itibarlarını arttırmışlardır” ifadesi ile uluslararası iş birliğine dikkat çekmiştir.

Özel şirketlerin diğer seçeneklere göre çok kıymetli üstünlüğü vardır. Bu şirketler hangi ülkeye giderse o ülkeye istihdam yaratmakta ve ekonomik büyümesine fayda sağlamaktadır. Devlet bu durum gereği olarak özel şirketlere cazip gelecek uygulamalara zemin oluşturmaktadır. Ülkesi için gerek görülmeyen bazı çalışmalar var oldukları ülkelerde kullanılarak bu şekilde bir nevi ekonomik ve kültür aktarımı sağlayabilmektedir. Çoğunlukla bu sebepten bu unsur faydalı yumuşak güç olarak kabul edilebilir.

Türkiye'nin Ortadoğu üzerindeki etkinliği ve bölgesinde etkin güç olma yolunda potansiyeline bakıldığında 2003-2011 döneminde hızlı bir büyüme kaydetmiş, 2001 yılında Türkiye'de meydana gelen kriz iyi değerlendirilmiş, kamu maliyesi disipline edilmiş, geniş kapsamlı ekonomik dönüşüm gerçekleştirilmiştir. Bu dönem içerisinde GSYİH üç kat artmış ihracat 36 milyar dolardan 2011 yılına gelindiğinde 135 milyar dolara çıkmış, ticaret hacmi de dört kat artmıştır. (bkz. Tablo 2). Ayrıca Türkiye'nin doğrudan yabancı sermaye çekme konusundaki kronik sorunları, bu dönemde, küresel likidite fazlasının da etkisiyle hafiflemiş, Türkiye 1980-2000 arasında çekmeyi başardığı 10,4 milyar dolarlık yabancı sermaye girişini, 2000-2010 döneminde yaklaşık 100 milyar dolara çıkarmayı başarabilmiştir. (Öniş ve Şenses, 2009)

**Tablo 2.** Türkiye Ekonomisi, Başlıca Göstergeler (2002-2010)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GSYİH (milyar dolar)	232,7	304,6	393,0	484,0	529,9	655,9	742,1	617,6	735
KB GSYİH (dolar)	3.403	4.393	5.595	6.801	7.351	8.984	10.745	8.950	10.067
GSYİH artışı (yüzde)	6,2	5,3	9,4	8,4	6,9	4,6	0,7	-4,7	9
İthalat (milyar dolar)	51,5	69,3	97,5	116,8	139,6	170,1	201,0	140,9	185,5
İhracat (milyar dolar)	36,1	47,3	63,2	73,5	85,5	107,3	132,0	102,1	113,9
DYY (milyar dolar)	1,08	1,75	2,79	10,03	20,19	22,05	18,27	7,66	9,3
Bütçe D. (GSYİH yüzdesi)	-11,47	-8,84	-5,22	-1,06	-0,61	-1,62	-1,97	-4,88	-3,6
Kamu B. (GSYİH yüzdesi)	61,4	55,1	49,0	41,6	34,0	29,5	28,2	32,5	42,2
Kaynak: TÜİK									

Türkiye'nin küreselleşme temelli sürdürülebilir büyüme performansı, bölgesel politik ekonomi dengelerinde referans ülke niteliğine katkı sağlayarak Türkiye'nin "ticaret devleti" potansiyelini arttırmıştır. (Kirişçi, 2009: 29-57; Kutlay, 2011: 67-89). Bu sayede Türkiye, 2011 sonu itibarıyla bölgenin ikinci en büyük nüfusuna sahip ülke olmasının yanında, en büyük ekonomiye sahip Ortadoğu ülkesi konumundadır (bkz. Tablo 4). Ayrıca ekonomik dinamizm, Türkiye'nin Ortadoğu halkları açısından aynı zamanda bir cazibe merkezi haline gelmesine katkı sağlayan bir "yumuşak güç" unsuruna dönüşmüştür.

**Tablo 3.** Türkiye'nin "Bölgesel Güç" Potansiyeli (Başlıca Maddi Unsurlar, 2010)

	Nüfus (milyon)	Yaş kompozisyonu (16-64 yaş, toplamanın yüzdesi)	GSYİH (milyar dolar)	Kişi başına GSYİH (SGP, dolar)	İnsani kalkınma indeksi	Küresel rekabet indeksi
Mısır	81,1	63,4	219	5.840	0,62	81
İsrail	7,6	62,3	217	28.292	0,872	24
İran	74	71,8	357	11.891	0,702	69
Türkiye	73	67,1	735	13.359	0,679	61

Kaynak: TÜİK

Türkiye'nin Ortadoğu'da bölgesel güç olma potansiyeline üç kanaldan katkı sağlaması beklenir. İlk olarak, artan ticari bağlantılar ilişkilerde ortak çıkar alanlarının genişlemesine imkân sağlayarak, bölgesel sorunların çözülmesinde ekonomik kazanç dinamiğinin "pratik bir el" olarak kullanılması yönünde bir motivasyon ortaya çıkarabilir. Bu sayede "yüksek politika" (high politics) alanı tabir edilen konularda sorunlar ilk elde çözülemese bile, "düşük politika" (low politics) alanlarında artan iş birliği mekanizmalarıyla iletişim kanalları açık tutulabilir (Dinçer ve Kutlay: 21). İkincisi, devlet dışındaki aktörlerin etkinliğinin artması, karşılıklı ilişkilerin bürokratik mekanizmaların tüketiciliğinden ve siyaset dengesinin aşırı salınımından kurtarması beklenir. Üçüncüsü, neo-fonksiyonalist teorilerin de vurguladığı biçimde ikili ilişkilerde artan bağlantı sayısı ve maddi refah artışı beklentisi ticaret avantajına sahip ülkenin diğerleri üzerinde, yumuşak güç unsurlarını projekte edebilmesi ve ilgili diğer aktörün tercihlerini etkileyebilmesi açısından yeni mekanizmaların devreye sokulmasını mümkün hale getirebilir. (Schmitter, 2005: 255-259)

### 3.4.2. Kültür ve Tarih

Kültür, topluluk halinde yaşayan insanların yaşamlarında çok uzun zamanlarda oluşan bir birikimin neticesinde oluşmaktadır. Bu sebeple etkisinde kalınan, başkaları tarafından cazip bulunan bir kültüre sahip olunmuşsa, bunun yumuşak güce dönüşme ihtimali yüksektir. Türkiye bu açıdan taşıdığı potansiyel ve sahip olduğu kültür açısından zengin bir ülkedir. Türkiye insanlığın ilk zamanlarında meydana gelen medeniyetlerin var olduğu stratejik öneme sahip bir coğrafi alanda bulunmakta ve kendisine ait yüzlerce asırlık bir Türk medeniyet birikimine de sahiptir (Yuvalı, 1996).



İlk çağlardan başlayarak bu topraklarda Hitit, Mezopotamya, Roma Urartu, Antik Yunan ve bunun gibi birçok büyüklü küçüklü medeniyetlerin yaşadığını söylemek mümkündür. Günümüzde Türkiye’de bulunan kültürün meydana gelmesinde çok ya da az çok sayıda değişik kültürün katkısı vardır. Fakat yoğunluklu olarak 4 temel kültürden söz edilmektedir. Bunlar; Orta Asya kaynaklı Türk kültürü, Karadeniz, Akdeniz ve Hint eksenli komşu kültürlerdir. İslamiyet’in kabulü ile Arap ve İran kültürü en son olarak da Batı kültürü sayılmaktadır (Tezcan, 2009).

Fakat günümüzde sahip olduğumuz Türk kültürünün asıl biçimini veren ve etkisini hala sürdüren Osmanlı İmparatorluğu döneminin kültürüdür. (Güray, 2011). Çok sayıda kültür Osmanlı kültürünün sentezi ile meydana gelmiş ve su, koyulduğu şeyin biçimini alır ifadesi temelinde değerlendirilmiş ve Osmanlı imparatorluğu kültürünün kendine münhasır bir karaktere sahip olduğu genelde kabul edilmektedir (Altuncuoğlu, 2012).

Günümüzde varılan nokta itibari ile örf adet ve modernleşme temelinde tahlil edilen Türk kültürü, İslam-Osmanlı kültürünün temsil ettiği örf ve adetler ile uygarlaşmanın temsil ettiği moderniteyi içerisinde başarılı bir şekilde birleştiren kimliği ile kendini göstermektedir (Kalm, 2010).

Bahse konu bu kimlik, yumuşak gücün üç ana kaynağından olan kültürün Türkiye’nin sahip olduğu yumuşak gücündeki karşılığını ifade etmektedir. Avrupa, Asya ve Afrika’nın birleşme hattında çok önemli bir coğrafi alanı kontrol edebilen bir alanda yer almış olan Osmanlı Devleti, sahip olduğu kültürü, hâkimiyeti altındaki topraklara ve onlara komşu olan diğer devletlere kadar taşımıştır. Eskiden Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde yer alan toprakların çok büyük bir kısmı günümüzde Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kalmış ve bu toprakların büyük bir kısmı Türkiye’ye de çok uzak konumdadır. Diğer taraftan müşterek Osmanlı deneyimi ve kültürel bölgesi, Türkiye ile bu coğrafyada yer alan ülkeler arasında tarihten doğan bir bağ oluşturmaktadır.

Kültürel yapının asırlar süren bir zaman içerisinde meydana gelen bir birikimin ürünü olmasından yola çıkarak yeni bir kültürel yapısının çok az bir vakitte oluşturulması ya da önceye dair dokunun politik müdahalelerle aniden yok edilmesi çokta mümkün bir durum değildir. Bunu en iyi Vuk Draškoviç, (Sırbistan eski Dışişleri Bakanı ve Sırp Yenileme Hareketi (SPO) Genel Başkanı) şu şekilde ifade etmiştir; “Bir yazar olarak, eğer birileri bir gece içerisinde Sırpçadaki Türkçe kökenli kelimeleri çıkarsa, yazımı nasıl yazardım bilemiyorum”. Osmanlı imparatorluğunun hüküm sürdüğü coğrafi alandan çok sayıda devlet

meydana gelmiş ve üzerinden yüzyılın üstünde zaman geçmesine rağmen bu bölgelerde Osmanlının arda kalan birtakım ortak kültürel değerleri ve etkisi hala bulunmaktadır (Beyatlı, 1973).

Bir önceki asırda değişik politik deneyimler meydana gelse de Osmanlı İmparatorluğu'nun hükmettiği topraklarda yer alan Kafkaslar, Balkanlar ve Orta Doğu devletleri içerisinde ortak kültürel değerler mevcudiyetini sürdürmektedirler. Türklerin ana yurdu olan Orta Asya bölgesi ile de Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nden kalan bir mazisi yer almamakla beraber bin yıl öncesine dayanan kök birliği, Ülkemiz ile bu bölge arasında müşterek kültürel değerlerden bahsetmeye ve onu da Türk kültür havzasının bir bölümü yapmaya olanak vermektedir. Siyasal varlığı tahmini yüz yıl önce son bulan Osmanlı'nın, eski hâkimiyet alanlarındaki ya da onlara komşu bölgelerdeki kültürel mevcudiyeti az veya çok hala sürmektedir. Bu durum, Bulgaristan, Yunanistan, Bosna Hersek ve diğer Balkan devletlerinde farklı alanlarda açık bir biçimde görülmektedir.

Türk kültür izlerinin yoğun bir biçimde görüldüğü topraklardan bir başkası da Kafkasya bölgesidir. Kafkasya bölgesi tümüyle Osmanlı hâkimiyeti altına girmemesi sebebi ile yukarıda ismini geçirdiğimiz yerlerden ayrılmaktadır. Fakat Kafkasya bölgesinin bir bölümünün Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetinde kalması Azerbaycan'da olduğu gibi bölgede bulunan çok sayıda faktörün de etkisiyle Müslüman veya Türk olması ve Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden Türklerin geçiş yollarından biri olması gibi sebeplerle Kafkasya'nın bilhassa İslamiyet'i kabul etmiş toplumlarında Türk kültürü, mevcudiyetini güçlü bir biçimde sürdürmektedir. Kafkasya bölgesi iki asırlık Rus hâkimiyeti altında kalmasına rağmen bu durum bir gerçek olarak ortada durmaktadır (İsmayıl, 2009).

Bölgesel bir güç konumundaki Türkiye, Kafkaslar, Balkanlar ve Orta Doğu coğrafyalarında Osmanlı mazisine dayanan fakat halen etkisini sürdüren bir kültürel mirasın odağında bulunmaktadır. Müzikten, dile, İnanç değerlerinden yemek kültürüne kadar bölgesel farklılıklarla beraber çok sayıda alanda mevcudiyetini koruyan bu kültür, Türkiye'nin bölgesindeki yumuşak gücüne potansiyel anlamda büyük katkı sağlamaktadır. Günümüzde, Türkiye sınırları dışında yer alan eski Osmanlı topraklarının kültürel mirası, bir biçimde Türk kültürü içinde kendini hissettirmektedir. Bu durum, gündelik konuşmalarda kullanılan deyimlerden, toplumsal alanda yaygın biçimde söylenen türkülere kadar birçok alanlarda görülmektedir.

Osmanlı İmparatorluğunun Batı 'da ve Doğu'da sahip olduğu topraklarını yitirmeye başlaması ile beraber, kaybettiği topraklarda hayatını sürdüren ve Müslüman olan büyük küçüklü birçok grup (Kafkas, Balkan ve Kırım göçmenleri) Anadolu'ya göç etmişlerdir. Göç eden bu gruplar Türk Kültürüne ve Kültürel zenginliğine de katkıda bulunmuşlardır. Diğer taraftan hali hazırda Türkiye'de hayatlarını idame ettiren Rum, Ermeni ve Arap milletlerine ait insanlarda hesaba katıldığında Türkiye'nin kendi toprakları haricindeki ülkeler üzerinde de direk bir kültürel etkisinin olduğu görülmektedir. Bu etnik çeşitlilik bahse konu sebeplerle Türkiye'nin bölgedeki yumuşak güç potansiyeline büyük destek sunmaktadır (Demir, 2012).

Yumuşak güçte asıl olan öncelikle toplumun ne düşündüğüdür ve bu açıdan bakıldığında Türkiye laik bir sisteme sahip olmakla beraber Müslüman bir devlettir. Bu sebeple de İslamiyet'i kabul etmiş olmanın ortak paydası Türkiye ile bölgesindeki diğer Müslüman toplumlar arasında bir birliktelik yaratarak Türkiye'nin yumuşak gücüne destek olmaktadır.

Türkiye, dış politikasında doğrudan doğruya dini referanslardan yararlanılmamakla birlikte, bilhassa AK Parti dönemi yönetimleri din kavramını daha fazla ön planda tutmaktadır. Bu dönemde, Hacı Bektaş-ı Veli, Mevlana ve Yunus Emre gibi İslamiyet'in ve Türk kimliğinin önemli bir parçası olmasında büyük faydaları bulunan isimlere daha fazla atıfta bulunmaktadır (Tanyıldızı, 2011).

Türkiye'nin kültürel yumuşak güç kaynaklarından bir diğeri de dildir. Çoğu kişi tarafından dil, kültürün temeli olarak kabul edilmektedir (Ersöz, 2010). Türkiye bulunduğu bölgede aynı dili konuşan toplumların var olması noktasında önemli bir avantaja sahiptir. Kuzey Karadeniz, Kafkasya ve Orta Asya'da Türk toplumlarının ve Türk devletlerinin bulunması da Türkiye'nin dilini bir yumuşak güç aracına çevrilmesine olanak vermektedir. (Özyetkin, 2013).

Dil, bir devletin yumuşak gücünün artırılmasında önemli bir etkidir ve Türkiye de bu mevzuda aktif bir politika takip etmektedir. Farklı lehçelerde olmakla birlikte bugün dünyada 250 milyondan fazla insanın Türkçe konuştuğu düşünülmektedir (aa.com, 2017). Bunun yanında TRT'nin uluslararası yayın yapan kanallarından biri olan TRT Arabi 2010'da yayın hayatına başlamıştır. Türkiye'nin Arap coğrafyası ülkeleri ile ilişkilerine pozitif yarar sağlamayı amaç edinen TRT Arabi "*kadın, çocuk, sağlık, gençlik, ekonomi, belgesel, drama, spor, haber, müzik, din-ahlak, kültür-sanat ve eğlence programlarından oluşan zengin bir içerikle*" yaklaşık yirmi iki Arap ülkesinde yayında bulunmaktadır (TRT, 2018b).

Diğer taraftan olayın mahiyeti kadar o olayın dünyaya ne biçimde sunulduğu da büyük öneme sahiptir. Basın gücündeki etki seviyesinin, Türkiye de farkındadır. Bu sebeple Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) bünyesinde uluslararası çapta yayın yapan “TRT WORLD” kanalını yayına sokmuştur. 2015 yılında İngilizce yayın yapan haber kanalı “TRT WORLD”, bazı TV yapımları ve radyo yayınları ile Türkiye’nin diğer ülkelerdeki ve bölgeler üzerinde kültürel etkisini artırmaya yönelik faaliyetleri ile Türkiye’nin yumuşak gücüne katkıda bulunmaktadır.

Türkiye’nin yumuşak gücüne katkı sağlayan önemli öğelerden biri de popüler kültürdür. Türk Dil Kurumu’nun sözlüğünde “Belli bir dönem için geçerli olan, hızlı üretilen ve hızlı tüketilen kültürel öğelerin bütünü” şeklinde ifade edilen popüler kültüre, bu özelliklerinden ötürü çoğunlukla eleştirel bir bakışla yaklaşılmaktadır (Yılmaz ve Yılmaz, 2010). Ne var ki bu durum, toplumun tüketim davranışları üstüne, büyük bir etkiye sahip olan popüler kültürün önemini düşürmektedir. Popüler kültürün yayılmasında özel anlamda televizyon, genel anlamda medya büyük önem arz etmektedir. Günümüzde artık insanlar ideolojik kahramanlardan çok medyatik kahramanları kendilerine model almaktadırlar. Bunda da televizyonun ve medyanın diğer organlarının büyük etkisi vardır (Deniz, 2010).

Bunun yanında yumuşak güç unsurları içerisinde sosyal medyada büyük öneme sahip bir dinamiktir. Gerçekten de küreselleşen dünyada son 10 yılda sosyal medyanın hızlı gelişimine kadar kitleler arası iletişimin en önemli unsuru yazılı ve görsel medya araçlarından meydana gelmekteydi. Bugün klasik medya araçları sosyal medyanın biraz gerisinde kalmış gibi bir intiba arz etse de gerçekte halâ oldukça etkin olduklarını ifade etmek yanlış olmaz. Bilhassa televizyon kitleler arası iletişimde görüntü ve sesi bir araya getiren yapısı ile halâ oldukça etkin bir iletişim aracıdır. Uluslararası platformda yayın yapmakta olan haber kanalları uluslararası kamuoyunun biçimlenmesinde büyük görev üstlenmekte ve kamuoyu, gelişmeleri haberi veren kanalın sunduğu perspektiften takip etmektedir (Sancak, 2018: 308). Bununla birlikte toplumların kültürlerini yansıtan sinema filmleri ve özellikle diziler kültür ihracı noktasında büyük öneme sahiptir.

Yumuşak güç açısından bakıldığında her hangi bir olgunun aslında ne olduğu değil bunun nasıl sunulduğu ve diğer toplumlar nezdinde yarattığı algı çok önemlidir. Bu noktada yaratılmak istenen algının meydana getirilmesinde diziler, haber yayınları, filmler ve hatta belgeseller çok önemli bir rol oynamaktadır. Küresel sistemde söz sahibi olmak isteyen devletlerin, medyanın ve bilhassa televizyon yayınlarının önemini çok daha önceden fark

ettiği ve buna uygun adımlar attıkları dikkat çekmektedir. Örneğin, bu devletlerden bir tanesi olan İngiltere, 1922 yılında BBC kanalını kurarak yaklaşık yüz dilde uluslararası yayıncılık yapmaya başlamış olup, bu kanal halen milyonlarca insan tarafından izlenmektedir. Türkiye ise özellikle uluslararası televizyon yayıncılığı noktasında küresel aktörlere göre geç kalmış olmakla beraber son zamanlarda ortaya koyduğu hızlı gelişim ile bu konuda oldukça mesafe kat etmiştir (Sancak, 2018: 308).

Yumuşak güç konusunda ana husus diğer tarafların fikirlerini biçimlendirmektir. Global çapta medya ve diğer yayın organları incelendiğinde bu yapıların, toplumların kanaatlerini etkileme yetenekleri kendisini göstermektedir. Örneğin, dünyanın herhangi bir bölgesinde yaşanan bir problemi o ülkenin kendi yayın organlarının dünyaya duyurması ile “CNN International” televizyonunun duyurması arasındaki etki buna en iyi örneklerden biri olabilir. Tarafların birbirlerini etkileme kapasiteleri ellerinde bulundurdukları medya güçleri ile doğru orantılıdır. Elinde medya gücü fazla olan az olana nazaran daha avantajlıdır (Eken, 2016).

Son zamanlarda Türkiye de sinema filmi ve dizi ihracatı konusunda büyük yol almış durumdadır. Türkiye, bilhassa 2008’de dizi ihracatı konusunda öncü rol oynayan ve çok ciddi bir hayran kitlesi edinen hatta son bölümü yirmi iki ülkede seksen beş milyon kişi tarafından izlenen (Alphan, 2011) “Gümüş” isimli yapım ile dizi ihracatçısı bir ülke haline gelmiştir. Bu ilk dizi ihracatından sonra Türk dizi sektörü son 10 yılda oldukça hızlı bir gelişim sağlayarak yoluna devam etmektedir. Günümüzde 140’ın üstünde ülkeye dizi ihraç eden Türkiye, sağlanan gelir noktasında yıllık yaklaşık 350 milyon doların üstünde bir rakamla dünyada Amerika Birleşik Devletleri’nin ardında ikinci sıraya yükselmiştir. Hatta bugün “*Türk dizileri Amerika Birleşik Devletleri’nden Rusya’ya, Ortadoğu’dan Balkanlar’a, Uzak Doğu’dan Latin Amerika’ya kadar dünyanın dört bir tarafından milyonlarca izleyici kitlesine ulaşmış*” durumdadır (Uğurlu, 2018). Bütün dünyada yayınlanma konusunda önemli yol alan Türk dizileri yakaladıkları başarılarla da gündem olmaktadır. Örneğin, “Kara Sevda” adlı Türk dizisi, dünyanın en prestijli televizyon ödülllerinden biri olan Uluslararası Emmy’de en iyi dizi seçilerek önemli bir başarı sağlamıştır. Bununla birlikte, Güney Kore ve Türkiye ortak yapımı bir sinema filmi olan “Ayla” da son yıllarda Türkiye’nin ürettiği önemli projelerden biridir.

Türk yapımı dizilere gösterilen merak, bir anlamda popüler Türk kültürünün bilhassa bölge ülkelerinde bir karşılığı olduğunu ve Türkiye’nin cazibe merkezi bir devlet olarak

görülmesine katkı sağlayacağını göstermektedir. Dizilerde gösterilen modern ve zengin devlet imajı Türkiye’yi kültürel bir çekicilik noktası durumuna ulaştırmaktadır (Purtaş, 2013).

*“Türk popüler kültürünün bölgede yaygınlaşması ve dış politikada buna paralel adımlar atılması söz konusu kültürel etkinin yumuşak güce dönüşmesine imkân sağlamaktadır”.*

Dizi ve filmlerin yumuşak gücün bir parçası olarak görülebilecek turizme de katkısı büyüktür. Bu dizi ve filmlerin etkisi ile her yıl on binlerce Arap turist Türkiye’yi ziyaret etmektedir. Bu sayede Türkiye’nin uluslararası görünürlüğü artmaktadır (Köse, 2014: 47).

### **3.4.3. Coğrafi ve Jeopolitik Konum**

Türkiye coğrafi konumunun özellikleri ve günümüz jeopolitik şartlarının verdiği olanaklarla gerek evrensel düzeyde gerekse bölgesel düzeyde politik seçeneği en fazla olan ülkelerden birisidir. Türkiye’nin politik seçeneğinin en fazla ülke olmasında yeri olan unsurlardan bir diğeri de toplum olarak sahip olduğumuz eşsiz beşeri özelliklerdir (İlhan, 2000: 51-52).

Türkiye Avrasya-Afrika kıtalarının kesişim noktasında bulunmaktadır. Coğrafi bir kara parçası olarak ele alındığında Türkiye Kafkaslar, Balkanlar ve Orta Doğuyu birleştiren bir köprü, ayrıca Karadeniz’i Akdeniz’e bağlayan bir konumda olan çok önemli bir yarım adadır. Asırlar boyu değişik uygarlıkların beşiği olan sınır devleti Türkiye, Batı ve Doğu kültürünü harmanlayan bir bölge olmakla birlikte, bütün Türk Dünyası’nın da merkezi pozisyonundadır.

Türkiye’nin dinamik ve genç olan nüfus etkeni Avrupa Birliği gibi müzakerelerde de ele alınan hususlar içerisinde üzerinde en çok durulan konu olmuştur. Bu faktör Türkiye nezdinde güçlü ve hayati bir özelliktir. Örneğin, Soğuk Savaş sırasında Rusya’nın sıcak denizlere ulaşmasının önünde bir mâni teşkil ederken, Soğuk Savaş sonrasında Avrupa için hareketliliği pozitif yönde etki eden bir faktör olmuştur (Davutoğlu, 2013: 23).

Demografik yönden üstünlük sağlayan nüfus direkt kültürel zenginliğe de etki etmektedir. Sahip olunan kimlik ve aidiyet duygusu sabit güçleri aktif güç ögesine dönüştürerek, sosyolojik, psikolojik, ekonomik ve siyasi alanlarda da görev üstlenmektedir (Davutoğlu, 2013: 23).

Bu kapsamda “Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı” (TIKA) kurumsallaşmış bu uygulamalara bir örnektir. “4668 sayılı yasa” gereği, TIKA; Türk dilini konuşan devletler ve Türkiye’ye komşu devletler başta olmak üzere, gelişme yolundaki devletlerin ilerlemelerine katkı sağlamak, bu devletlerle iktisadi, teknik, ticari, kültürel, sosyal ve eğitim alanlarında iş birliğini programlar ve projeler vasıtasıyla modernleştirmek gayesiyle oluşturulmuş çok önemli bir kurumdur (Atmaca, 2004: 27-48).

Bunun yanında TIKA bu amaçla; iş birliğinin ilerletilmesi, kalkınma desteği verilmesi ve insani yardım boyutunda; bütün bölümlerde kurumsal yapıların meydana getirilmesi, hayvancılık ve tarımın ilerletilmesi, mevcut yapıların iyileştirilmesi, sosyal kalkınma ve yaşam standartlarının geliştirilmesi, meslek sahibi yapma ve yeni iş ortamlarına yeni personellerin yerleştirilmesi, müşterek kültür ve tarihin muhafaza edilmesi, Türkçenin genel kullanım alanının genişletilmesi, kültürel münasebetlerin ilerletilmesi, Bilgilendirme, tanıtma ve yayın etkinlikleri ile bilgilenmenin sağlanması, programlarını sürdürmektir (Atmaca, 2004).

Ayrıca, Orta Asya bölgesinde yer alan Türk devletlerine dair uygulanabilecek yumuşak güç aksiyonları sadece TIKA özelinde sınırlı değildir. Orta Asya bölgesinde yer alan Türk devletlerinden Erasmus gibi programlarla ülkemize öğrencilerin getirilmesi yumuşak güç adımlarına verilebilecek diğer bir örnektir (Atmaca, 2004: 73-87).

#### **3.4.4 Siyasal Faktörler**

Bir devletin dış ve iç yönetim siyaseti (politika) yumuşak gücün olmazsa olmaz potansiyel kaynaklarından. Türkiye’nin yumuşak gücünü kullanmasına zemin yaratan en önemli hususlardan biri, belki de en önemlisi İslamiyet’i kabul etmiş bir devlet olması, halkının çoğunluğunun Müslüman olması ile birlikte laik bir yönetim şekli olan seküler demokrasiyi kabul etmesidir. Ahmet Davutoğlu’na göre “Türkiye’nin yumuşak gücünün varlığının en güçlü sebebi demokrasidir. Türkiye’nin Jeopolitik konumu itibariyle Asya ve Avrupa arasında yer alan bir coğrafyada bulunması ve aynı zamanda İslam ve Hıristiyanlığın da birleştiği noktada yer alması dolayısıyla, demokrasiyle yönetilmesi, seküler bir kimlik ve liberal bir ekonomiye sahip olmasının yanı sıra, dininin İslam olması, yumuşak gücünü arttıran önemli faktörlerdir (Nye Jr, 1998: 12-18).

Fuat Keyman’a göre ise, “Türk dış politikasının proaktif bir seyir izlemesinin, Türkiye’nin dünyada sahip olduğu pozitif imajın en önemli sebebi, dünyada gösterilebilecek

seküler demokrasiye sahip Müslüman topluma en başarılı örnek olmasıdır". Soğuk Savaş Döneminin 1989 yılında nihayete ermesi, batı ile doğu arasında yaşanan ideolojik savaşın sonlandırılması ile birlikte, uygarlıklar arası çatışma halinin de çok daha fazla konuşulmasının başladığı zaman olmuştur. (Keyman, 2010).

Samuel Huntington'un medeniyetler arası çatışma düşüncesi Batı dünyası ve İslam dünyası arasında önlenemez bir çatışmanın yaşanacağını ifade eden görüşün yaratıcısı olmuştur. Türkiye, demokratik bir düzen ve seküler bir yapının Müslüman bir halkla bir arada düşünülebileceğinin yanında, aynı milletin, dünya siyasi arenasında barışı devam ettirme maksatlı, aktif ve yapıcı politik aksiyonlarının olabileceğinin de delili olmuştur. Türkiye bu eksende diğer Müslüman devletlere emsal olması, uygarlıklar çatışması görüşünün tam zıttının gerçekleşebileceğini göstermektedir. Amerika Birleşik Devletlerinde 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen saldırıların peşinden, dünyanın küresel terörizm ile savaşının, tartışılmaya başlanması, İslam devletlerinde demokratik yönetimlerin oluşturulması gerekliliği üzerinde tartışmaları başlatmıştır. 11 Eylül 2001 tarihinden sonra Türkiye farklı bir önem kazanmış, jeopolitik yeri ve pozisyonu ile batı ile uyumlu değerleri, çok daha fazla fark edilir olmuştur. Türkiye'de 1990'lı yıllarda tek yanlı takip edilen politikanın kademeli olarak bırakılmasının ardından, 11 Eylül de gerçekleşen saldırılar, Türk dış politikasının kapsamında ve yeniden değişime uğramıştır.

Uluslararası alandaki tanıtım faaliyetleri, bir ülkenin, dünyadaki görüntüsü, saygınlığı ve dolayısıyla hedeflenen dış politikanın etkinliği bakımından oldukça önemli rol oynamaktadır. Esnek kullanılabilen ve etkili bir dış politika aracı olan tanıtım faaliyetlerinin, belirli bir stratejiye oturtulması ve ilgili tüm kurum ve kuruluşlarla eşgüdüm halinde ve iş birliği içinde çalışılması önem taşımaktadır. Tanıtım, özellikle kültürel tanıtım, dış politikanın ayrılmaz bir parçasıdır ve dış politikanın önceliklerini izlemesi gerekir. Tanıtımda başarı, uzun vadeli planlamaya, küresel bakışa ve ayrıntılı uygulamaya dayalı bir yaklaşımın benimsenmesine bağlı olmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2016).

Her devlet gibi Türkiye de siyasi maksatlarına varabilmek için değişik politikalar izlemektedir. Türkiye güç kullanımını da barındıran politikaları bulunan bir devlettir. Önceki konularda ifade edilen örneklerde de belirtildiği gibi Türkiye'nin sert güç kullanma yoluna başvurarak maksadına ulaştığı olaylar da vardır (Ümit, 2011). Türkiye'nin bölgesinde bulunan refaha ve barışa destek olduğu bu uygulamalar Türkiye'nin dünya devletleri ve bölge ülkeleri gözündeki görünümünü pozitif yönde etkilemiştir (Başlar, 2001: 43-47).



Bunlar Türkiye'nin diğer aktörlerinin nazarında sempati kazanmasını sağlayan ve haliyle Türkiye'nin yumuşak gücüne artışı olan örneklerden bazılarıdır. Türkiye'nin eski dönemlerde olduğu gerçekleştirdiği ve yumuşak gücüne de pozitif yönde etki eden politikalarının benzerlerini halen gerçekleştirdiği de ifade edilebilir. Bu eksenle, Türkiye'nin hem barış eksenli bir dış siyaset takip eden bir oyuncu olduğunu onaylaması, hem de bu uygulamalarla diğer devletlerce takdir topladığını ifade eden bir örnek olarak Türkiye'nin "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi" ne geçici üye olarak seçilmesi sayılabilir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi mensubu devletlerin oyları ile bu göreve kabul edilen Türkiye'nin bu üyelik ile devletler arası münasebetlerde güvenliğe ve barışa destek veren bir devlet olarak görüldüğü onanmıştır.

Türkiye'nin dış politikasında arabulucu ve barışçıl yöntemlerin takip edilmesi, aktif bir politikanın yürütülmesine çaba gösterilmesi de yumuşak gücünü arttıran faktörlerdendir. Filistin-İsrail meselesi ile alakadar tutumu, uzlaştırma gayretleri ve bu mevzu ile alakalı aktif bir dış siyaset yürütmesi Ortadoğu bölgesi ve halklarında olumlu bir görünümü meydana getirmiştir. Dönemin, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 29 Ocak 2009 tarihinde İsviçre'nin Davos şehrinde gerçekleştirilen zirvede İsrail Cumhurbaşkanı Peres'e göstermiş olduğu tepkisinin Ortadoğu'da genelde hoş karşılandığı söylenebilir. Bu sebeple gerçekleştirilen anketlere göre, Arap halklarında Başbakan "Recep Tayyip Erdoğan", İran Başbakanı "Mahmud Ahmedinejad'a oranla en popüler lider seçilmiştir. Pan-Arab Gazetesi Baş editörü "Abdel al-bari Atwan", "Al Adam Al- Turkiyya yaqlab al-mu'adila" yorumuyla, "Türk adamı, adaleti savunanları yendi", diyerek Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın, Araplardan daha Arap birisi olduğunu ileri sürmüştür (Yagubzade, 2018).

Türkiye'nin Ortadoğu'da ki aktif ve yapıcı dış politikası, birtakım Arap uzmanlar için meseleleri ile ilgilenen olumlu bir politika biçimi olarak kabul edilirken, birtakım uzmanlar içinse, Türkiye'nin kazançlarına müsait politikanın bu olduğu için ve nüfuz etme maksatlı olarak nitelendirilmektedir. Diğer taraftan bazı uzmanlar ise, Türkiye'nin demokratik yönetim biçiminin Ortadoğu devletleri için, uzun müddette tehdit olabileceğini ileri sürmektedirler. Soğuk savaşın son bulması, Türkiye'nin jeopolitik pozisyonuna farklı bir mana kazandırması, ekonomi ve kimliğinin de gündeme gelmesiyle, Türkiye'nin tampon ülke olması gündeme gelmişti. Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, küreselleşen, özgür ve riskli dünya arenasında, Türkiye'nin aktif dış politika kimliğinin, yalnızca jeopolitik açıdan değil, bununla birlikte ekonomik ve kimlik açısından da önemli olduğunu söylemektedir (Tuğtan, 2016).

Yumuşak gücü elde etmek için takip edilen iç ve dış politika değerlerinin, toplumlar arası platformda legal olarak kabul edilmesi gereklidir. Türkiye dış politikasında toplumlar arası hukukun egemenliğine saygı duyması ve iç politikasında da, demokraside reformlar yapması, insan hakları, düşünce özgürlüğü, kadın-erkek eşitliği gibi, konularda düzenlemelere gitmesi, uluslararası alanda daha çok söz sahibi olmasına olanak vermiştir. Türkiye milletler arası hukukun üstünlüğünü kabul etmekte, uluslararası protokollere uygun stratejiler uygulamaktadır. Anayasanın 90. Maddesi'nde ise, bu konuya atıfta bulunmakta, usulüne göre ortaya konulmuş uluslararası protokollerin, kanun hükmünde olduğunu belirtmekte ve kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi sebebiyle meydana gelebilecek anlaşmazlıklarda, uluslararası protokollerde yer alan kuralların geçerli olacağı ifade edilmektedir.

Türkiye, Cumhuriyetin ilan edilmesi sonrası, Türk dış politikasının başlıca ilkesi olan “yurtta sulh cihanda sulh” anlayışı, Türk dış politikasının barışçı bir siyaset takip ettiğinin en belirgin emaresidir. Soğuk Savaş akabinde farklılaşan dış ve iç dinamikler sonucunda, dış politikanın çok yönlü, karşılıklı bağımlılık temeline dayanan ve yine barışçıl politika esası, bu noktada önemli hale gelmektedir.

1997 yılı ile 2002 yılı arasında zor bir dönemde, dışişleri bakanlığı yapmakta olan İsmail Cem, dış politika vizyonunu şu kelimelerle anlatmaktadır:

“...dış politika hedefimiz, ulusal çıkarlarımızı, en iyi şekilde korumak, dünya dinamiği içinde ülkemizin etkinliğini en üst düzeyde sağlamak ve 21. yüzyılda güvenlik, barış ve esenlik içinde bir Türkiye ülkesinin gerçekleşmesine katkıda bulunmaktır...” (Tuğtan, 2016).

Dışişleri Bakanlığı olarak Türkiye'nin yüzlerce yıllık birikiminin, tarihsel ve kültürel derinliğinin sahip olduğu zenginliklerin ve ‘Dünya Devleti’ kimliğinin bilinci içinde, üzerimize düşen görevi bilinçli ve planlı bir çerçevede yürütmekteyiz”.

İsmail Cem, Birleşmiş Milletlerde gerçekleştirdiği bir konuşmada, beş unsurdan bahsetmektedir (Kut, 2010).

- Yeniden yorumlanmış bir tarih;
- Doğu ve Batı arasındaki bir kavşak noktası olarak Türkiye;
- Kültürel kimlik: aynı anda hem Asyalı hem Avrupalı bir ulus olmanın ayrıcalığı;
- Hızla gelişen bir ekonomi; barış ve istikrar ögesi olmak;
- Türkiye modeli, İslami gelenekle çoğulcu, demokratik kurumları, insan haklarını, laik ilkeler ve kadın erkek eşitliğinin bir arada yaşatabilmiş en önemli örnek olmak.

Ahmet Davutoğlu ile birlikte dış politika yeniden biçim değiştirmiş; “evrensel değerlere saygılı ve komşularla sıfır problem amaılı, barışçıl, aktif ve arabulucu bir dış politika yrtlmeye başlanmıştır”. Türk dış politikasının temel ilkeleri arasında “meşruyetilik” amacı vardır. Baskın Oran’a göre Türk dış politikasının temel ilkeleri, batıcılık, meşruyetilik ve statkoculuktur. Bir devletin dış politikasının, devletler arası değerlere uygun, en önemlisi meşru olan bir politikasının bulunması, çekici özelliğe sahip olmasını sağlamaktadır. “İbrahim Kalın” ise “bir ülkenin politikalarının meşru olarak kabul edilmesi, o ülkenin yumuşak güç kapasitesini gösterir” sözü ile meşruyetin yumuşak güç için ifade ettiği anlamı ifade etmiştir.

Türkiye, eski tarihinden ötürü meydana gelmiş olan yanlış algılamaları, yok etmek için çaba sarf etmektedir. Türkiye’de hukuk, şeffaflık, adalet, eşitlik, mesuliyet, erdemli bir toplum, farklılığa saygı, itibar, dini ve ahlaki özgürlük ve temel hak ve özgürlüklerin koruma altında olması, Türkiye’nin yeni görünümünün ana kolonlarıdır. Bu sayede, Türkiye’nin bu imajı, batı ve doğu için cazip olması ile birlikte, Türk dış politikasına ve kamu diplomasisine, rekabette üstünlük kazandırmaktadır. İbrahim Kalın, Türkiye’nin İslami-Osmanlı kültürünü, sosyoekonomik gelişimle bütünleştirmeyi sağlamış olan bir devlet olarak yorumlandığını ifade etmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, yerleşmiş bir geçmişe sahip bulunan Osmanlı diplomasi gelenekleri üstüne oturtulmuştur. Bu diplomasi geleneğinin imparatorluk tarafından etkin biçimde kullanılması Osmanlı İmparatorluğu’nun altı yüz yılı aşkın zaman süresince varlığını sürdürebilmesinin önemli öğelerinden birisidir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Dışışleri Bakanlığında kayda değer gelişmeler yaşanmış ve teşkilatta yapısal reformlar yapılmıştır. Bu dönemde ortaya yeni devletlerin çıkmasıyla birlikte dış misyonların sayısı da doğal olarak artmıştır. 1924’de 39 dış temsilciliği olan Türkiye, 2017’de 135 Büyükelçilik, 13 Daimi Temsilcilik, 86 Başkonsolosluk, 1 Konsolosluk Ajanlığı ve 1 Ticaret Ofisi olmak üzere toplam 236 misyona sahiptir (Dışışleri Bakanlığı, 2017). Bunun yanında Kamu Diplomasisi Koordinatrlğu (KDK), Türk Dış Politikasında yumuşak güç uygulamaları ve kamu diplomasisi faaliyetlerinin belli bir misyon ve vizyon çerçevesinde koordineli bir biçimde yönetilmesi amacıyla 30 Ocak 2010 tarihli ve 27478 sayılı Resm Gazetede yayımlanan “2010/3 sayılı Başbakanlık Genelgesi” ile oluşturulmuştur (T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatrlğu, 2018). Bu durum Türkiye’nin artan siyasi ve ekonomik gücüne paralel olarak ülkeler üzerinde nüfuzunu arttırma çabası olarak değerlendirilebilir. Esas itibariyle bu yaklaşım Türkiye’nin statik bir dış

politika anlayışı yerine pro-aktif bir dış politika izleyeceği mesajı vermesi bakımından da önemli bir yaklaşıma karşılık gelmektedir.

### **3.5. Dünya Konjonktürü ve Yumuşak Gücün Artan Önemi**

Evrensel sistemde güç, her dönemde değişiklik göstermiştir. Belli dönemlerde sert güç unsuru olan askeri kuvvetler politikalarda etkin olmuştur. Yaşanan büyük ihtifallerden sonra sert gücün başarı oranı azaldıkça yumuşak güç bu dönemlerde de kullanılmaya başlamıştır. 1800lü yıllarda Fransa, ülkesini daha çok ön plana çıkarabilmek için kendi dil ve kültürünü genişletmek amacıyla çok çaba sarf etmiştir. Aslında ABD yumuşak güç uygulamasını diğer ülkelerden daha sonra uygulamaya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında barış çalışmaları, 2. Dünya Savaşı'nda Amerika Birleşik Devletleri çeşitli yayınlarla yumuşak güç kullanmaya başlamıştır (Jannice, 2005: 583). 1923 den sonra radyo frekanslarının kullanılmaya başlaması farklı dillerde yayın yapma imkânı sağlamış ve kültür aktarımı bu şekilde yapılmaya başlamıştır. Artık Yeni Çağda evrensel sistemlerde hükümetler yalnız başına değil, şirketler, örgütler, kurumlar ve kişiler ile yumuşak güç uygulamaya başlamışlardır (Lii, s.287-308 ).

Günümüz dünyasında teknolojik gelişmeler bilim alanındaki ilerlemeler sert güç kullanımını azaltmış bu şekilde güç dengesi değişmeye başlamıştır. Artık sadece silah gücü ve parasal unsurlar değil, anlaşmalar, ikna yöntemleri, gündem yaratma gibi kaynaklarında kullanıldığı döneme girilmiştir. Bu gelişmeler sonucunda sosyal yaşamlarda değişmiş, artık savaşın yerini, refah artırıcı önlemler almaya teşvik etmişlerdir. Sert güç kullanımı ülkelerin ekonomisini olumsuz yönde etkilemesi nedeni ile artık, yumuşak güç kullanımı daha popüler duruma gelmiştir. Sert güç uygulamasının ekonomik ve toplumsal sonuçları ağırlaşmıştır (Maximiliano, Power, 2006) .

Monocle dergisinin 2012 yılında yayınladığı 3. yumuşak güç sıralamasında ilk 10 sırayı İngiltere (Birleşik Krallık), ABD, Almanya, Fransa, İsveç, Japonya, Danimarka, İsviçre, Avustralya ve Kanada alırken, Türkiye de 20. sırada kendisine yer bulmuştur.

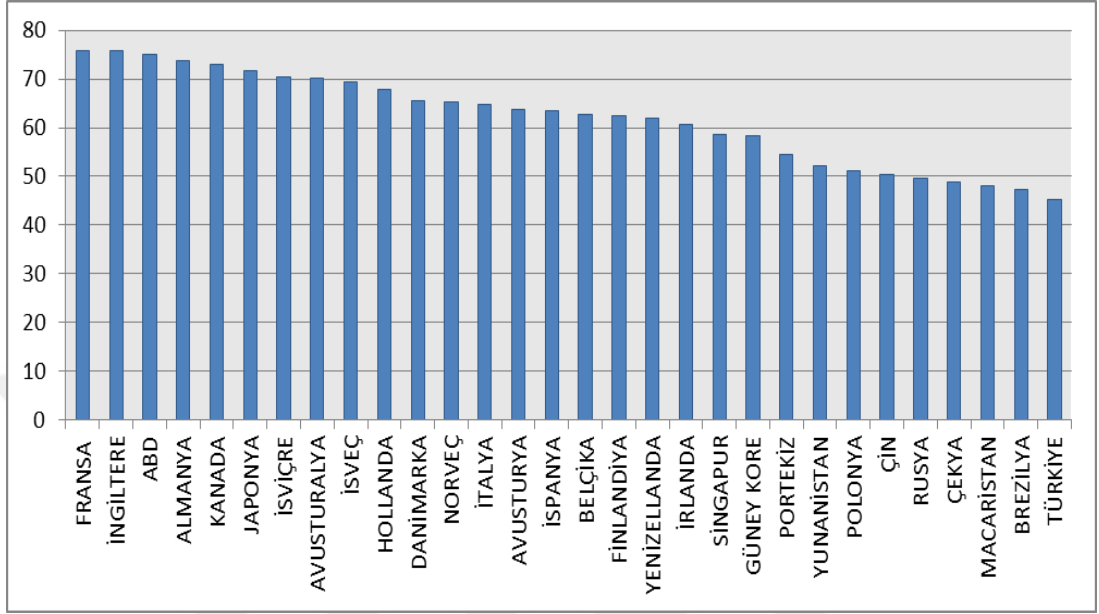
**Tablo 4.** 2012 Yılı Monocle Dergisi Tarafından Yayımlanan En Fazla Yumuşak Gücü Uygulayan Ülkeler (Soft Power Survey, 2012)

Rank	Country
1	 United Kingdom ▲
2	 United States ▼
3	 Germany ▲
4	 France ▼
5	 Sweden ▲
6	 Japan ▲
7	 Denmark ▲
8	 Switzerland —
9	 Australia ▼
10	 Canada ▼
11	 South Korea ▲
12	 Norway ▼
13	 Finland ▲
14	 Italy ▲
15	 Netherlands ▼
16	 Spain ▼
17	 Brazil ▲
18	 Austria —
19	 Belgium —
20	 Turkey ▲

Bu sıralamada etkili olan faktörlere bakıldığında; yönetim standartları, diplomatik gelenek, kültürel etki, eğitim kapasitesi ve iş dünyası açısından kolaylıklar gibi faktörler en önemli yumuşak güç unsurları olarak ön plana çıkmaktadır. Elbette Türkiye'nin yumuşak güç anlamında üst sıralara çıkabilmesinin nedeni yalnızca son yıllarda büyüyen ekonomisi değildir. Türkiye'nin son dönemde televizyon dizileri ve sinema alanında önemli atılım yapan bir ülke olduğu ve özellikle eski Osmanlı coğrafyası olarak nitelendirilen Balkanlar ve Ortadoğu'da halklar tarafından ilgiyle takip edilen bir ülke haline gelmeye başladığı söylenebilir.

2017 yılında yayınlanan “Global Yumuşak Güç Sıralaması” raporunda yumuşak güç kullanımında dünyadaki ilk 30 ülkeyi göstermektedir. Yumuşak güç 30 indeksi en geniş çevreli ve mukayeseli küresel yumuşak güç araştırması olma hedefindedir. Bu rapor nesnel doneler ile uluslararası alandaki verileri toplayarak küresel yumuşak güç bilgileri üzerine en düzgün verilerin yansıtma arayışındadır. Bu veriler nesnel boyutta ve tüm alanlarda

toplanmaktadır. Nesnel bilgiler, idare, kültür ve eğitim gibi alanları içermekte ve indeksin %70'lik bölümünü kapsamaktadır. Anketler ise, gıda, elektronik mallar, yaşam bölgeleri ve dış politikayı kapsamaktadır ve bu indeksin %30 unu oluşturmaktadır. (Portland, 2017: 11). Bu veriler doğrultusunda oluşturulan tablo aşağıda yer almaktadır.



**Grafik 1.** 2017 Yılı Yumuşak Güç İlk 30 Sıralaması (Portland 2017: 41-42)

Yukarıdaki indekse göre, Avrupa Birliğine bağlı çok sayıda ülke yumuşak güç kullanımında ilk 30 ülke içinde bulunmaktadır. Buna göre Fransa 2017 yılının en yüksek oranda yumuşak güç üreten ülkedir. Rapor ülkeler arasında değerlendirme yaptığı için Avrupa Birliğinin yarattığı yumuşak gücün kapasitesini değerlendirmede yetersiz kalmaktadır. Eksik bilgilere rağmen birlik üyesi ülkelerin yumuşak güçleri birleştirildiğinde diğer ülkelerin bu güce yaklaşması yok denecek kadar azdır.

Yeni Çağ'da en etkin güç araçları; ikna etme, karar değiştirebilme, gündem yaratma yetenekleridir. Teknolojik gelişmeler bilgiye ulaşmanın kolaylaşmasını sağladığından ülke politikalarında, hükümet dışı organizasyonlar daha çok etkili olmaya başlamışlardır. Ülke siyaseti ve uygulamaları başka devletleri ve kurumları değil, bütün toplumsal varlıkları değiştirmeye çalışmaktadır (Jani Juhani, 2010). Ayrıca bilgi akışı bu kadar geliştiğinden kişilerin kültürel iletişimleri daha kolay olmuş, kültür aktarımları da artış göstermiştir.

Üstün yumuşak güç yeteneklerine sahip olanlar, evrensel alanda rahat davranış sergileyebilir, istediğini yaptırabilirler, yeni gündemler oluşturabilirler. Bulduğumuz çağda bilgi de bir güç unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgi ne kadar fazla ise güç o kadar artmaktadır. Bilgi bu perspektifte üç farklı açıdan incelenmiştir.

**Birincisi:** ‘‘Haberler ve istatistiksel bilgi’’lerdir.

**İkincisi:** Karşılıklı çalışmalarda üstünlük kurmak için elde edilen bilgiler. Üçüncüsü ise; karşı tarafın hareketlerini, amaçlarını içeren ‘‘stratejik’’ bilgilerdir. (Yasushi ve Connel, 2009).

Neo-liberaller, ülkeler arası ekonomik iş birliğinin artışta olduğunu askeri güç ilişkisinin azalma eyleminde olduğunu savunmaktadırlar. Bu gruba göre karşılıklı etkilenme davranışı iş birliği ilişkisine bağlı olduğunu savunurlar.

Keohane; iş birliğinin önemli politik bir ilerleme olduğunu, birbirine bağımlı olma durumu, giderlerin yükseliş göstermesi nedeniyle, iş birliği yapılmasının daha uygun olacağını belirtmektedir (Ülger ve Kaya, 2005). Karşılıklı iş birliği durumunda gücü kazanmak için karşılıklı sorunları belirleme, gündem yaratma, toplum, görsel iletişim araçlarını kullanması gerekmektedir.

Yapısalcılar, güç kaynaklarını iki faktöre bağlamaktadırlar. Bunlar düzen ve hedef kitledir. 2. Dünya Savaşı'nın ardından sert güç uygulamalarının azalması başka kaynakların öne çıkmasına neden olmuştur. Sert güç kullanmadan kazanılan soğuk savaş bu duruma güzel bir örnektir. Yapısalcıların temel ilgi alanı yumuşak güce benzer fikirler ve planlardır ve gücün uygulama açısından yumuşak olduğunu savunurlar. Ne kadar tartışma konusu yapsalar da dış politikada yeni bir anlayış yaratmayı başaramamışlardır.

Hükümetlerin hareketlerini çoğunlukla belirleyen esas aktörler düşünceler ve menfaatleridir. Menfaat unsuru gerçekçi düşünenler gibi elle tutulur bir kavramdan farklı olarak, düşüncelerle ilişkili olduğunda bir anlam kazanır. Örneğin; bir devletin yüz ölçümü, silah kuvveti, yer altı ve yer üstü kaynakları o devletin mevcut problemleri ile bunlara olan ilgileri ve düşünceleri ile bağlıdır.

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

### TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA 2003- 2011 YILLARI ARASINDA ORTADOĞU'DA YUMUŞAK GÜÇ UYGULAMALARI

#### 4.1. Ortadoğu'nun Mevcut Durumu

Ortadoğu olarak adlandırılan bölgenin genel kabul gören sınırları Türkiye, İran, Mısır ve Arap yarımadası arasında kalan bölgedir ve sayılan ülkeler dâhil bugün itibariyle 17 ülkeyi kapsar. Daha geniş kapsamlı Ortadoğu kavramı, mevcut ülkelerin dışında Asya'da Afganistan ve Pakistan'ı ve Kuzey Afrika'daki Mısır dışındaki diğer ülkeler ile Sudan'ı da kapsamaktadır. Genel olarak bölge 20. yüzyılı savaşlarla geçirmiştir ve 21. yüzyılda da bu durum artarak devam edecek gibi gözükmemektedir. Bu yüzden, Ortadoğu sık sık dünyanın kaynayan kazanı ve dünyanın kanayan yarası olarak tarif edilir. (Kılıçoğlu ve Yılmaz, 2016: 88)

Ortadoğu'da 400 yıl devam eden Osmanlı yönetiminin ardından 1. Dünya Savaşı sonunda bölgede Batılıların eliyle parçalanma meydana gelmiştir. İsrail'in 1948 yılında kurulmasıyla sorunlar katlanarak büyümeye başlamış, bölgeye yapılan dış müdahaleler ise her zaman problemleri ağırlaştırmıştır. İngilizler ve Fransızlar, Akdeniz'den İran'a ve Körfez'e kadar 19. yüzyılda uygulamaya başladıkları ulus devlet modelini Ortadoğu'da yeni oluşturulmak istenen yapılar üzerinde devreye sokmuşlardır. Fakat bölgenin kültürü, yapısı, geleneği, dini, Batı'nın bu dayatmasına uygun değildi. Bu dayatmacı politikalar sonucunda Arap dünyasında parçalanma hızlandı, Araplar kendi aralarında da bölündü. İrili ufaklı on altı devlet; aralarında Türkiye, İran gibi köklü devlet geleneğine sahip olanların da bulunduğu ülkelerin çoğu Irak, Ürdün, Suriye, Suudi Arabistan, Lübnan, Filistin ve Kuveyt 20. yüzyılın ilk yarısında, o döneme yön veren sömürgeci Avrupa devletlerinin çizdiği suni sınırlarla kurulmuştu. (Sağlam, 2014: 6)

Bölgenin önemini vurgularken ekonomik açıdan petrol ve doğalgazın, jeostratejik açıdan su yollarının ve kanalların etkisi vurgulanır. Bu önem dinî açıdan da kutsal şehirler kabul edilen Mekke Medine ve Kudüs'tür. Kudüs'ü diğer ikisinden ayıran husus kutsallığının her üç semavi din açısından geçerliliğidir. Bölgenin güncel analizinde, ABD ve Rusya Federasyonu'nun adı çokça geçiyor olsa da eski aktörler olan Fransa ve Birleşik Krallık'ın bölgeye ilgisi hiç azalmış değildir. Bu hem iktisadî hem siyasî hem de kültürel kontrol açısından geçerlidir.



Diğer taraftan Türkler, bin yıldan fazla bir süredir bu bölgede yaşamaktadırlar ve Türkiye ile bölge halkları arasında kuvvetli dinî, kültürel ve tarihî bağlar vardır. Türkiye üç Ortadoğu ülkesi ile sınır komşusudur; bu yüzden bölgede istikrar Türkiye için hem güvenlik çıkarları açısından hem de ekonomik açıdan oldukça önemlidir. Bu bakımdan Türkiye açısından Ortadoğu asla ve asla göz ardı edilemeyecek bir bölge durumundadır. Dolayısıyla Türkiye özellikle son 15 yıllık süreçte Ortadoğu’da meydana gelen her türlü değişime doğrudan veya dolaylı olarak etki etmiştir.

#### **4.2. Türk Dış Politikasında 2003-2011 Arası Dönemde Ortadoğu**

Dış politika konusunda Türkiye 2002 yılından sonrasında, Balkanlardan Ortadoğu’ya ve Orta Asya’ya kadar uzanan yaygın bir coğrafyada, barış ve istikrarı sağlayıp korumak; özgürlük, çoğulculuk, iyi yönetim, insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğü ve demokrasinin hâkim olduğu bir refah ortamı oluşturmak üzere, Türkiye’yi Avrasya’nın en önemli aktörlerinden biri haline getirme amacıyla olmuştur (Davutoğlu, 2010: 36). Bu bakımdan söz konusu dönemin esasında Türkiye’yi bölgesinde yükselen bir güç ve cazibe merkezi haline getirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Türkiye’nin yükselen bir değer haline gelmesi, bütün komşuları ile ekonomik, siyasi, hukuki, ticari ve kültürel ilişkilerini geliştirmesi ve turizm alanında iş birliğine yönelmesi önemli katkı sağlamaktadır (Dağı, 2010: 129). Dış politika konusunda Türkiye’de yaşanan gelişmeler ve Türkiye’nin bölgede yükselen cazibesi, pek çok yorumcu tarafından dile getirilen bir gerçekliğe işaret etmektedir. Türkiye yakın çevresinde, ama özellikle de Ortadoğu’da, daha belirleyici ve önemli bir aktör haline gelmiştir (Özcan, 2010: 168).

Yumuşak gücünü sürekli gündemde tutan, Türkiye’nin Müslüman bir ülke olarak demokrasiyle yönetiliyor olması, liberal bir ekonomiye sahip olması gibi etkenlerdir. Türkiye’yi çekici yapan etkenlerden bir diğeri ise, modernleşme sürecinin, küreselleşmeye ayak uyduramamış Ortadoğu’da örnek olarak gösterilmesidir. Türkiye’nin yumuşak gücü, dış Politikasının çağdaş değerlere sahip olması, demokrasiyle yönetilmesi, serbest piyasa ekonomisi ve insan haklarını ön planda tutması gibi unsurlar ile artış eğilimi göstermektedir (Keyman, 2010). Diğer taraftan Türkiye’nin NATO üyesi, Avrupa Konseyi kurucu üyesi ve AB ile müzakere eden aday ülke olması da Ortadoğu bölgesinde kendisine biçtiği özgün “rol tanımına” esas teşkil etmektedir. Kültüre, politik değerlere ve ekonomik dinamizme ek olarak Türkiye’nin son dönemde uygulamaya koyduğu Ortadoğu’yu merkeze alan bölgesel temelli

ve jeokültürel öğeler içeren nispeten Batı'dan bağımsız dış politika algısı da Ankara'nın Ortadoğu halkları nezdindeki yumuşak gücünü derinleştirmiştir (Kutlay ve Dinçer, 2012: 85).

Türkiye'nin Ortadoğu'da yumuşak güce sahip olduğunu savunanlar, Türkiye'nin mevcut dış politikası ışığında, Ortadoğu ile ilişkilerini sıcak tutması, sorunlarla ilgilenmesi ve düzen kurucu bir politika izlemesi neticesinde etkisinin arttığı gerçeğini öne sürmektedirler. Öte yandan kimi yazarlar Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada "din" öğesini kullanarak yumuşak güç elde ettiğini savunmaktadırlar (Çavuş, 2012: 28). Ancak din unsurunun Türkiye'nin Ortadoğu'da her zaman olumlu etkilere sahip olduğunu da söylemek her zaman gerçekçi bir açıklama sunmadığını da söylemek mümkündür. Zira Türkiye, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve genel olarak Körfez ülkeleri (Gulf Countries) ile aynı mezhebe mensup olmakla birlikte söz konusu ülkeler nezdinde çokta başarılı olmamıştır. Özellikle 2012 sonrasında yaşanan krizler Türkiye'nin söz konusu ülkeler nezdinde dışlanmasına neden olmuştur. Fakat Türkiye, genel olarak 2003-2011 arası dönemde, Ortadoğu'daki komşularıyla daha iyi ilişkiler geliştirmeyi başarmış ve bölgeye yönelik söylemlerinde diyalog, iş birliği ve karşılıklı ekonomik bağımlılık gibi kavramlara öncelik vermiştir. Türkiye'nin yeni dış politika girişimleri ahlaki bir otoriteye sahip olmanın işareti ve hukuki bir gücün yansıması olarak da görülmüş, dolayısıyla Türkiye'nin Ortadoğu'daki çekiciliğini artırmıştır (Altunışık, 2011).

Türkiye bu dönemde genel olarak Ortadoğu coğrafyasındaki bunalımlarda güven veren bir uzlaştırıcı görevi üstlenerek mezhepsel ve etnik gruplar arasında dengeli münasebetlerin sağlanması için gayret göstermiştir. Diğer taraftan, Suriye-İsrail arasındaki krizlerde arabulucu olmuş ve Suriye-İrak arasında da problemlerin giderilmesi noktasında uzlaştırma çalışmaları yapmıştır (Arab Public Opinion Poll, 2011). Bunun yanında Türkiye İran nükleer krizinin diplomatik yollarla çözülmesi maksadıyla aktif bir siyaset yürütmüştür. Direnişe destek veren Iraklı Sünni grupların siyasal karar alma süreçlerine dâhil edilmesine katkıda bulunan Türkiye, bu grupların Irak'ın yeniden yapılanmasında önemli rol oynayacağını savunmuştur (Zengin, 2010: 265-271).

Diğer taraftan, bu dönemde Irak'ta yaşanan siyasi değişiklikler Türkiye'nin Ortadoğu'daki planladığı dış politikasında değişimin en önemli göstergesidir. Türkiye'nin sınır güvenliği ve PKK ile mücadelesindeki kararlılığı ve duyarlılığı sebebi ile özellikle Kuzey Irak ile olan ikili ilişkilerde tansiyonun yükseldiği dönemler olmuştur. Türkiye 1991 yılında yaşanan 1. Körfez Savaşı'ndan hem ekonomik anlamda hem de güvenlik açısından ciddi şekilde etkilenmiştir. Savaş döneminde askeri hava üslerini Amerika'nın kullanımına sunan dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal bu karar ile ABD'ye desteğinin belirtmiştir.

Fakat bu karar ile Türkiye, Irak'ta özerk bölge oluşmasına destek olmuştur. 90'lı yıllar Türkiye'nin Irak ile ikili ilişkilerde en verimsiz olduğu yıllar olmuştur. Tabii bu durum hem terör örgütleri ile mücadelede hem de ekonomide Türkiye'ye olumsuz şekilde yansımış ve yeni maliyetler oluşmasına neden olmuştur. Daha yakın döneme gelindiğinde Türkiye'nin Ortadoğu'daki dönüm noktası 1 Mart Tezkeresi ve Amerika'nın Irak'ı işgali olmuştur. Türkiye'nin 1 Mart Tezkeresindeki tavrı sonrasında ABD ve Irak ile ikili ilişkilerde zorlu bir dönem yaşanmıştır. Irak ile ilişkiler 2007 Kasım ayından itibaren olumlu şekilde değişmeye başlamış ve önemli stratejik adımlar atılmıştır. 1999 ile 2003 yılları arasında gerileme dönemine giren ilişkiler 2007 sonrasında olumlu seyir izlemeye başlamıştır. Kuzey Irak'ta oluşan siyasi otorite boşluğu terör örgütü PKK'nın Kandil Dağını kullanarak Türkiye'ye saldırılarını arttırmıştır (Özcan, 2010).

Türkiye'de oluşan algı, Amerika Birleşik Devletlerinin ve Kuzey Irak Bölgesel Yönetiminin terör örgütüne destek verdiği ve Türkiye'nin mücadelesine destek olmadığı yönünde artmıştır. Ayrıca Kuzey Irak'ta özerk bir Kürt devletinin kurulma endişesi de giderek artmıştır. Türkiye bu endişe üzerine bölgede yaşayan Türkmenler ile bölgede etkin bir rol üstlenmeye çalışmıştır. 5 Kasım 2007 yılında yapılan protokol Türkiye ABD arasında terör örgütü PKK ile mücadele ve Irak'ın güvenliği konularında karşılıklı görüş birliği sağlanmıştır. Bu protokolle birlikte Türkiye'nin Irak sınırındaki güvenlik endişeleri büyük ölçüde giderilmiş ve Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ile diplomatik ilişkilerin boyutu genişlemiştir (Kirişçi, 2010: 6).

Türkiye, Irak politikasında problemsiz bir yaklaşım amaçlamış ve bu yaklaşımın argümanları olan “kırmızı çizgiler”, “tehditler ve baskılar”, “bazı aktörleri göz ardı etme” ve “ilişkilere tepeden bakma” yaklaşımından vazgeçmiştir. Türkiye'yi, Irak'ta problem çözücü aktör olarak ön plana çıkaran yaklaşımı “maksimum iletişim ve iş birliği”, “tüm aktörlerle olumlu ilişkiler”, “ekonomik ve kültürel işbirlikleri”, “üçüncü taraflarla sorunlar durumunda arabuluculuk” ve “barış inşası süreçlerine katkılar” araçları kullanmaya başlamasıdır. Türkiye'nin bu yaklaşımı ve araçları kullanması hem Irak'ın ve bölgenin kalkınması ve gelişmesi için hem de ikili ilişkiler konusunda önemli ölçüde olumlu katkıları olmuştur. Türkiye Irak'ta diğer aktörler ile iletişimde olan tek ülke konumundadır. Sünni liderler, Kuzey Irak bölgesel yönetimi ve Şii liderlerle de olumlu adımlar atmış ve ilişkileri geliştirilmiştir (Özcan, 2011).

Türkiye'nin Irak'ın gelişimi konusundaki en önemli hamlesi Irak'a Komşu Ülkeler Platformu olmuştur (CNNTURK, 2007). Irak'a Komşu Ülkeler Platformu, Türkiye'nin

katkıları ile ilke kez İstanbul'da 23 Ocak 2003'de toplanmıştır. Platform ilk hedefi ABD'nin Irak işgalini önlemektir (Balcı ve Yeşiltaş, 2006: 18-37). Fakat platform, ABD'nin Mart 2003'te başlattığı Irak işgali sonrasında, işgalin bölgedeki ülkelerde yarattığı yıkıcı etkileri kontrol altına almayı ve Irak'ta işgal sona ermesinin ardından dengeleri yeniden sağlamayı hedeflemiştir (Nye, 2004: 108-115).

Türkiye, Irak'ın yeniden yapılanması ve gelişimi için uluslararası platformları olumlu bir şekilde kullanmış ve bu konuda daha büyük desteğin sağlanması için uluslararası toplumlarda arayışa girmiştir. Irak'ın istikrarına dair hususlar Türkiye tarafından “İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)”, “BM Güvenlik Konseyi”, “Avrupa Komisyonu” ve “Arap Ligi” gibi Kuruluşlarda sıkça bahsedilmiştir.

“Genişletilmiş Komşu Ülkeler Dışişleri Bakanları Toplantısı” üç kez gerçekleştirilmiş ve Irak'ın yeniden yapılandırılması ve geleceği konuları bakımından önemli bir ortak platform oluşturulmuştur. 2005 ve 2010 Irak seçimlerine katılan Sünni gruplar direnişçi aktör grup olmaktan çıkmış, Irak'ın istikrarı ve barışın sağlanması için daha olumlu adımlar atmışlardır. Irak'ta 2010 yılında hükümet kurulması aşamasındaki anlaşmazlıklarda Türkiye bu problemleri giderme konusunda gruplar ile diplomasi trafiğini arttırmış ve arabuluculuğu da içeren çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Türkiye'nin Sünni gruplara olan bu yaklaşımı diğer aktörlerce eleştiri konusu olmuş, ancak Irak'taki “etnik ve mezhepsel” gruplar arasındaki duyarlılık bu grupların katılımı olmadan sağlanamazdı. Türk hükümeti, Iraklı tüm gruplara kendilerini rahatça ifade edebildikleri ve üçüncü taraflarla irtibat kurabildikleri bir platform oluşturmuştur. Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ve Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani de PKK ile mücadele konusunda, Türkiye'nin yanında olduklarını belirten ılımlı mesajlar vermeye başlamıştır (Karaalioğlu, 2009; Ünal, 2009).

Türkiye'nin Irak ile siyasi ilişkilerinin olumlu seyir izlemesi ile birlikte ekonomik alanda önemli iş birliği adımları atılmasını sağlamıştır. Irak ve Türkiye 2009 yılında “Türkiye-Irak Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi” kurulması karar almıştır. Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve 9 bakanı ile gerçekleştirdiği Bağdat ziyareti iki ülkenin sağlık, tarım ticaret, güvenlik, enerji ve çevre gibi konuları içeren çok sayıda anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaların en önemlileri; iki ülke arasındaki sınır kapılarının üçe çıkarılmasını, İstanbul-Basra arasında demir yolu kurulmasını ve Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattının kapasitesinin artırılması olarak ifade edilmektedir. Ayrıca bölgedeki petrol ve doğalgazın Avrupa ülkelerine aktarımı konusunda Türkiye'deki petrol ve doğalgaz boru hatlarının daha aktif kullanılması, Irak'ın yeniden yapılanması ve barış ve istikrarın

sağlanması açısından önemli adımlardı. Türkiye, Basra, Musul ve son olarak da Erbil’de konsolosluklar açarak Irak ile karşılıklı iletişimi artırmayı hedeflemiştir. Türk müteahhitleri ve iş adamları da Irak’ın yeniden inşası için önemli rol oynamışlardır (Türkiye-Irak Ekonomik İlişkileri, 2010).

Bütün bu gelişmelerin yanında kamuoyuna yansımaya birçok resmi, gayri resmi ve ikinci kanal girişimler yapılmıştır. Bu girişimlerde düşünce kuruluşları, akademik kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları (STK) ve iş hayatı örgütleri bulunmuşlardır. Türkiye’nin bölgesel meselelerde hakkaniyetli ve aktif bir üçüncül taraf durumuna gelmesi bununla birlikte Türkiye’nin Ortadoğu’daki yükselen tesiri ve yumuşak gücünün en önemli kaynaklarından.

Aşağıda, Türkiye’nin Ortadoğu bölgesinde yer alan ülkeler üzerindeki yumuşak gücü ve yansımaları, ülkeler nezdinde araştırma periyodu ile sınırlı olmak üzere meydana gelen bazı önemli gelişmeler dikkate alınarak ele alınacaktır.

#### **4.2.1. Suriye-İsrail Arasındaki Sorunlarda Türkiye’nin Arabulucu Rolü**

Türkiye’nin İsrail ve Suriye ile münasebetlerinin ve iki devlet arasında oynadığı üçüncü taraf rolleri bir hayli inişli çıkışlı bir seyri bulunmaktadır. Suriye 1990’lı yılların sonlarında Türkiye’nin neredeyse savaş pozisyonuna gireceği bir devletken, İsrail zaman aralığında Türkiye’nin üst seviye stratejik ve askeri iş birliği içinde bulunduğu bir devlettir. 90’lı yılların sonlarına doğru Türkiye’nin Ortadoğu vizyonu, Amerika Birleşik Devletleri ve İsrail temelinde biçimlenmekteydi. Türkiye’nin İsrail’le münasebetlerindeki pozitif konjonktürün Oslo Barış Görüşmeleri’ne de kayda değer faydası olmuştur.

Türkiye, 1996-1997 yıllarında, İsrail’le istihbarat paylaşımı, askeri eğitim, askeri sanayide iş birliği hususlarını da ihtiva eden anlaşmalar yapmıştır ve bu anlaşmalar Ortadoğu bölgesinde yer alan Arap devletleri arasında endişelere sebep olmuştur. İsrail’le Türkiye arasındaki yakın münasebetler 2002 yılı sonrasında da sürmüştür. Türkiye, hem İsrail hem de Suriye ile kurduğu iyi ilişkiler neticesinde, bir taraftan Suriye’nin uluslararası camiadan dışlanmasını önlemeye çaba gösterirken diğer taraftan da bu iki devletin problemlerinin görüşülmesi için adil bir ortam meydana getirmeye ve diyalogu devam ettirmeye gayret etmiştir. İki devlet arasında aracılar vasıtası ile yapılan diyalogun, direkt olarak anlaşma imzalanması ile neticelenmesinde İsrail’in 2008 yılı Aralık ayında Gazze’ye gerçekleştirdiği “Dökme Kurşun Harekâtının” büyük etkisi olmuştur. Diğer taraftan, İsrail güvenlik kuvvetlerinin Gazze’ye insani yardım götüren Türk bandıralı Mavi Marmara Gemisine

uluslararası sularda operasyonda bulunarak 9 Türk vatandaşını öldürmesi de Türkiye-İsrail ilişkilerini kopma noktasına getirmiştir (Ulutaş, 2010).

Türkiye'nin İsrail ve Suriye arasında arabuluculuk rolünü yüklenmesi Suriye ile münasebetlerini 1990'lı yılların sonlarında başlayarak düzeltmesiyle mümkün olmuştur. Bilindiği gibi Türkiye ve Suriye arasında 1990 yılının sonuna kadar PKK'ya verdiği destek ve Abdullah Öcalan'a Şam'da ev sahipliği yapması ve Hatay sorunu sebebiyle gergin bir süreç yaşanmıştır. İki devlet 1998 yılı Ekim ayında savaşın burnuna gelmişlerdir. Dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Atilla Ateş Reyhanlı'da yaptığı konuşmasında Türkiye'nin Suriye'deki PKK varlığına müdahalede bulunacağını sinyali vermiştir (Duran ve Ataman, 2011: 93-159). İki devlet arasındaki kriz İran ve Mısır'ın arabuluculuğuyla halledilmiş ve 19-20 Ekim tarihleri arasında Adana'da krizi bitiren bir anlaşma onaylanmıştır (Aykan, 1999: 174-191).

Türkiye 2000'li yıllarda Suriye'nin uluslararası soyutlamadan kurtulması için çaba sarf etmiştir. Bu çabalarından bazıları *“iki devlet arasındaki üst düzey temaslar, serbest ticaret anlaşmaları, vizesiz geçiş rejimi ve 2009'da Stratejik İşbirliği Konseyi oluşturulmasıdır (Syrian Arab News Agency, 2009).*

Türkiye'nin Suriye üzerindeki etkisi de üst düzeye çıkmıştır. Türkiye, Suriye'nin uluslararası platform ile ilişkilerini kuvvetlendirmiştir. Türkiye'nin İsrail ile ilişkileri ise “İkinci İntifada”nın 28 Eylül 2000'de patlak vermesinin ardından kademeli olarak olumsuz yönde seyretmiştir. Bülent Ecevit, İsrail'in 2002'deki “Cenin Mülteci Kampı” saldırısını “soykırım” olarak tanımlamış (Radikal, 2002). Başbakan Erdoğan ise İsrail'in Filistinlilere aşırı güç kullanımını “devlet terörü” olarak belirtmiş ve İsrail'in Lübnan'ı işgalini “gayri meşru” ifade etmiştir. 2008 yılında gerçekleşen Gazze saldırıları, Başbakan Erdoğan'ın Davos'ta İsrail liderine çıkışı ve Mavi Marmara olayı, Türkiye'nin arabuluculuk konumunu zayıflatmıştır. Fakat Türkiye bu süreçte önemli roller oynamıştır. Türkiye, Suriye ve İsrail ilişkisini Beşar Esad'ın 2004'deki ziyaretinin ardından ikincil kanallardan sürdürmeye başlamıştır (Benli ve Altunışık, 2008: 381).

Ehud Olmert, 2006 Eylül'ünde Suriye ile İsrail arasındaki arabuluculuğun resmi kanallara taşınması teklifini sunmuş fakat İsrail'in 2007 Eylül'ünde Suriye'deki askeri mevzileri Türk hava sahasını kullanarak bombalaması ile duraklamıştır. Resmi görüşmeler için önemli bir hazırlık süreci ve dolaylı temaslar Mart 2007 ile Mayıs 2008 arasında yürütülmüştür. Mayıs 2008 ile Aralık 2008 yılları arasında Türkiye'nin arabuluculuğu ve

sürekli diplomasi yöntemi ile İstanbul'da bazı görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde taraflar anlaşma protokolüne oldukça yaklaşmışlardır.

Suriye-İsrail anlaşması Ortadoğu barışı için en önemli adım olarak görülmüştür. Fakat bu sürecin bitmesinde, Başbakan Ehud Olmert'in İsrail iç siyasetinde zayıflayan konumunun da önemli etkisi olmuştur. İsrail bu süreç ile Suriye, İran ve Hizbullah ve Hamas arasındaki bağı koparmayı amaçlıyordu. Suriye ise uluslararası etkilerden kurtularak uluslararası camia ile daha olumlu ilişkiler geliştirmeyi hedefliyordu (Erdem ve Erdem, 2018).

İsrail Başbakanı Ehud Olmert Aralık 2008'de sürecin resmîyet kazanması ve doğrudan temaların yapılmasının önündeki son engelleri konuşmak için Ankara'yı ziyaret etmiş ise de süreç İsrail'in 5 gün sonra Gazze'ye girmesi ile son bulmuştur.

Türkiye'nin "düzen kurucu" aktör rolü, Ortadoğu Barışı'nın önündeki en önemli engellerden biri olan Suriye-İsrail geriliminin ortadan kalkması için önem arz etmekteydi. Sonuç itibari ile Türkiye'nin arabuluculuk girişimleri ve ikinci kanal temasları, gelecekteki bir Suriye-İsrail anlaşması için etkin rol oynamıştır. Suriye ile üst düzey siyasi ilişkilerin yanı sıra, vizesiz geçiş, turizm, ticaret ve toplumlararası ilişkiler gibi alanlarda kalıcı işbirlikleri oluşturulmuştur.

Türkiye yumuşak güç kullanarak Ortadoğu'da elde ettiği başarılı dış politika uygulamasını Suriye'nin Arap Baharı sürecindeki sert güç kullanımına karşı kullanmaya çalışmıştır. Elde edilen başarının özgüveni ile Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu nezdinde Suriye'nin mevcut Esad yönetimine karşı tavrı alınmış; Türkiye tavrını Esad yönetiminin en kısa zamanda görevinden uzaklaşacağı öngörüsü yönünde belirtmiştir. Fakat Türkiye'nin bu tavrı Suriye ve Ortadoğu serüveninde özellikle Suriye ile ilişkilerini olumsuz yönde etkilediği gözükmemektedir. Türkiye en üst seviye makamlarca Suriye'yi sert güç politikasından vazgeçmesi için ve gerekli adımlarının atılması konusunda uyarıda bulunmuş, ancak bu uyarıların hiçbiri Esad yönetimi tarafından dikkate alınmamıştır. Bu durum açıkça toplumsal bir meydan okuma olarak algılanabilir. Esad ve yönetimi tüm uyarıları dikkate almadıkça Türkiye'nin söylemleri daha da sertleşmekte, ancak söylem ile uygulama birbirini tutmadığı için kamuoyunda Türk dış politikasının tutarsız olduğu izlenimi ortaya çıkmaktadır. Dış politikada söylem olarak, "aslan kesilen" Türkiye'nin fiiliyatta tek başına Suriye'deki karışıklığı çözemeyeceğini geç de olsa görmüş olduğunu söylemek mümkündür.

Dış politikada teori ile pratik arasında bu farklılığın oluşmasında esas itibariyle bu döneme damga vuran Davutoğlu'nun İdealist olarak adlandırılabilir dış politika anlayışının etkili olduğunu söylemek mümkündür. Zira Hafız Esad'ın ölümünün ardından olumlu anlamda düzelmeye başlayan Suriye ile Türkiye ilişkileri iki ülke arasında vizelerin kaldırılması ve Esad ailesinin Türkiye'de tatil yapması gibi bir dönemden bir anda tekrardan iki ülkenin birbirini düşman olarak görmeye başlaması ile sonuçlanmıştır. Bir başka deyişle Türkiye, İsrail – Suriye ilişkilerinde ortaya koymaya çalıştığı düzen kurucu (order building) ülke rolünü Suriye İç Savaşı'nın çıkmasından sonra kaybetmeye başlamış ve yumuşak gücünü 2011 sonrasında aşamalı olarak kaybetmiştir. Bunun ardından yumuşak güç enstrümanlarını kullanmak yerine sert güç (askeri güç) unsurlarını devreye sokarak tekrardan bir güç oluşturmaya çalışmıştır.

#### **4.2.2. İsrail Filistin Sorununda Türkiye'nin Tutumu**

Türkiye Filistin sorununda temel olarak devlet veya devlet dışı tüm ilgili ve meşru taraflar siyasi müzakere süreçlerine dâhil olmadan gerçekçi ve kalıcı bir uzlaşmaya varılamayacağı ön kabulü ile hareket etmiştir. Bu çerçevede Hamas'ın Filistin siyasetinde daha etkili ve olumlu roller oynaması için çaba sarf etmiştir. Diğer yönden Sünni direniş örgütü olarak bilinen Hamas'ın, İran yerine Türkiye'ye daha yakın olması ve şiddet harici yöntemlerle yoluna devam etmesi ABD başta olma üzere, Avrupa ülkelerinin de çıkarlarına uygun düşmektedir (Erdem ve Erdem, 2018).

Hamas'ın gerçekleştirdiği intihar saldırılarına son vermesinde ve 2007'deki, İsrail'i tanımayı da içeren, "Arap Barış Planını" tanımasında Türkiye etkili olmuştur. Ancak bütün çabalara rağmen İsrail'in 2008'de Gazze'ye yönelik başlattığı "Dökme Kurşun Harekâtını" engelleyememiştir.

Türkiye'nin çabaları, Hamas'ı sistem içi bir unsur olarak tutma konusunda önemli katkı sağlamıştır. Türkiye'nin Filistin'de barışı sağlamasına yönelik diğer bir faydası ise Filistin'i ekonomik olarak güçlendirme yönünde olmuştur. İsrail'in 2005'de Gazze'den çekilmesinin ardından bölgede barışın sağlanması için bazı kalkınma projeleri geliştirilmeye çalışılmıştır. İsraili yetkililer bölgede ekonomik yardımları ve sanayi alt yapısının oluşmasına olumlu yaklaşmaktaydılar ve bu çerçevede TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği), Gazze'de "Barış için sanayi" girişimine öncülük etmiştir (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, 2007).



Ancak Gazze’de gerekli denge ve düzen sağlanamayınca proje Batı Şeria’ya yönlendirilmiştir. Bölgeye yatırım çekmenin sürekli barış için en önemli faktörlerden biri olacağı düşüncesi ile bu konuda gerekli planlamalar yapılmıştır. Proje Türk, Filistin ve İsrail hükümetlerince de desteklenmiştir. TOBB’un katkılarıyla sadece ekonomik ve sosyal alt yapının gelişmesine, özel sektörün oluşmasına ve istihdama değil aynı zamanda uzun vadeli güvenliğe de katkıda bulunacaktı (Altunışık ve Çuhadar, 2010: 382).

Öte yandan TİKA (Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansı), Filistin’de kalıcı ofis açarak insani ihtiyaçların karşılanması ve ekonomik yardımlarının yerlerine ulaştırılması için çalışmalarda bulunmaktadır. Batı Şeria’da okul, meslek okulu, hastane kurulması için destek verilmiştir. TİKA ve ekonomik destekleri yeni Türk dış politikasının en önemli adımlarından biri haline gelmiştir (Fidan ve Nurdun, 2008: 93-111).

Esas itibarıyla bu dönemde Türkiye’nin Filistin sorununda izlediği politika yumuşak güç unsurları ile izah edilebilecek bir yaklaşıma karşılık gelirken bu politikanın İsrail üzerinde ise bir karşılığı olmadığını ifade etmek mümkündür. Zira İsrail, Türkiye’nin her türlü yapıcı rolüne ve Hamas üzerindeki etkisine rağmen Dökme Kurşun Harekatı’na engel olamamış ve yumuşak güç uygulamasından bir netice alamadığı görülmüştür.

#### **4.2.3. İsrail – Lübnan Savaş’ında Türkiye’nin İzlediği Dış Politika**

Ortadoğu’da “düzen kurucu” bir rol benimseyen Türkiye’nin, Lübnan’daki gelişmelere duyarsız kalması mümkün değildi. Türkiye, Lübnan’daki düzensiz yapıyı ve belirsizlik ortamını dikkate alarak, Ortadoğu’daki diğer girişimlerden farklı olarak Lübnan’daki gelişmelere uluslararası aktör ve kurumlarla daha koordineli bir şekilde müdahil olmuştur.

Ortadoğu’daki tüm etnik, dini ve mezhepsel unsurları bünyesinde barındıran Lübnan, aynı zamanda Ortadoğu’yu etnik, mezhepsel ayrımlar üzerinden şekillendirme operasyonunda bir laboratuvar vazifesi görmektedir. Bu nedenle Lübnan’da barış ve istikrarın sağlanması Ortadoğu’nun tümü için hayati öneme sahiptir. Türkiye UNIFIL (United Nations Interim Force in Lebanon) çerçevesinde oynamakta olduğu rollerin yanı sıra Lübnan’daki özellikle Müslüman aktörlerin çoğu ile olumlu ilişkilere sahiptir. Türkiye bölgenin genelinde Şii-Sünni geriliminin önüne geçmek için çaba sarf etmiş ve özellikle Hizbullah ve Hariri bloğu arasında arabuluculuk yapmaya çalışmıştır. Türkiye’nin Lübnan’daki Sünniler üzerinde etkisi kayda

değerdir, ancak diğer etnik, mezhepsel ve dini gruplarla da çeşitli düzeylerde ilişkiler yürütmektedir.

Lübnan Başbakanı Refik Hariri'nin 2005 yılı Şubat'ında bombalı bir saldırıda ölmesi, iç savaş sonrası nispeten düşük seyirli bir dönem yaşayan Lübnan açısından bir dönüm noktasıydı. Hariri suikastı sonrası Lübnan'da Suriye yanlıları ve karşıtları arasında bir bloklaşma yaşanmıştır (Köse, 2007). Hizbullah temsilcileri, 2005 yılında Hariri suikastını araştırmak için kurulan Uluslararası Hariri Soruşturma Mahkemesinin siyasileştiği gerekçesi ile istifa etmişlerdir. Bu durum neticesinde, siyasi yapısı zayıf olan Lübnan yeni bir siyasi krize sürüklenmiştir. Hizbullah, kendi mensuplarının isimlerinin BM raporunda ABD ve İsrail'in baskıları sonucu yer aldığı iddia etmiştir. İstifalar Başbakan Saad Hariri'nin Washington'da olduğu döneme denk gelmiştir (Leila Fadel and Moe Ali Nayel, 2011). Hizbullah'a yakın blok, Mahkemeyi İsrail'in güdümünde olmakla suçlarken Başbakan Saad Hariri ise Mahkemenin soruşturma ve yargılama sürecini desteklemekteydi. Saad Hariri, Washington'dan doğrudan Ankara'ya gelerek Başbakan Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Davutoğlu ile görüşmüştür (TRT Haber, 2011). Görüşmelerde temasların Suudi Arabistan ve Suriye arabuluculuğu ile devam edilmesine karar verilmiştir. Ancak Suudi Arabistan ve Suriye'nin arabuluculuğu krizde bir çözüm üretememiştir. Daha sonra Katar ve Türkiye arabulucu olarak devreye girmesiyle Suriye'nin başkenti Şam'da görüşmeler yapılmıştır. Ancak bu görüşmelerden de somut bir çözüm çıkmamıştır (Haber Türk, 2011). Hükümet krizi Hizbullah'ın desteklediği aday Necip Mikati'nin hükümeti kurması ile son bulmuştur (Euronews, 2011).

Uluslararası kamuoyu ve Lübnan'daki yerel aktörlerin çoğu patlamalardan Suriye'yi sorumlu tutmuştur. Zayıf ve kırılabilir bir siyasi yapısı olan Lübnan, Irak işgali sonrası Ortadoğu'da oluşan etnik ve mezhepsel gruplaşmalarda en fazla etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Ortadoğu üzerindeki hegemonya mücadelesi Lübnan'da dolaylı savaşlar (proxy war) şeklinde ortaya çıkmaktaydı. Bu nedenle Lübnan'da çıkabilecek bir çatışma Ortadoğu'nun tümünü etkileyebilme potansiyeline sahiptir. Bu karmaşık tabloya İsrail işgali ve müdahaleleri de eklenince Lübnan'daki durum daha da içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. 12 Temmuz 2006 tarihinde Hizbullah militanlarının sınırı geçerek, üç İsraili askeri öldürmesi ve ikisini rehin alması ve karşılık olarak İsrail'in askeri operasyon başlatması üzerine patlak veren savaş, BM Güvenlik Konseyi'nin 1701104 sayılı Kararının taraflarca onaylanması ile son bulmuştur.

Türkiye UNIFIL çerçevesinde oynamakta olduğu rollerin yanı sıra Lübnan'daki özellikle Müslüman aktörlerin çoğu ile olumlu ilişkilere sahiptir. Türkiye bölgenin genelinde Şii-Sünni geriliminin önüne geçmek için çaba sarf etmiş ve özellikle Hizbullah ve Hariri bloğu arasında arabuluculuk yapmaya çalışmıştır. Türkiye'nin Lübnan'daki Sünniler üzerinde etkisi kayda değerdir, ancak diğer etnik, mezhepsel ve dini gruplarla da çeşitli düzeylerde ilişkiler yürütmektedir. Türkiye UNIFIL bünyesinde askeri personel katkısında bulunmadan önce bölgedeki aktörlerin de zımnî onayını almıştır. BM barış gücü UNIFIL de Lübnan'da istikrarı sağlamaya yetmemiştir; zira Lübnan Ortadoğu'nun genelinde meydana gelen hareketlenmelerden ve gerilimlerden en fazla etkilenen ülke olma konumundadır. Buna karşın, Hizbullah Lübnan siyasi denklemindeki belirleyici aktör haline gelmiştir. Lübnan'da Ocak 2011'de, 30 bakanlıktan oluşan Kabinenin Hizbullah kanadını temsil eden 11 üyesi istifa ederek hükümeti düşürmüştür (Inbar, 2007).

Türkiye, Lübnan'daki hükümet krizinin aşılmasında önemli rol üstlenmiş ancak Türkiye'nin arabuluculuk girişimleri Lübnan'da krizi çözme konusunda yeterli olmamıştır. Bununla birlikte daha önceki dönemlerin aksine, Türkiye Lübnan'da bir kriz durumunda ilk akla gelen arabuluculardan biri haline gelmiştir ve Lübnan halkı nezdindeki toplumsal meşruiyetini de artırmıştır. Fakat Lübnan'da yaşanan gelişmelerde de Türkiye'nin gücü ve etkisinin sınırlı kaldığı bir kez daha görülmüştür. Bir başka deyişle Türkiye'nin Lübnan halkının gözündeki yumuşak gücü her ne kadar yüksek olsa da uluslararası siyasetteki konumu ve olayları etkileme gücü daha düşük seviyede kalmıştır.

#### **4.2.4. İran'la Nükleer Krizi ve Türkiye'nin Arabuluculuk Rolü**

Türkiye'nin komşularla “sıfır sorun” ve “çok boyutlu diplomasi” yaklaşımının en önemli test alanlarından biri son dönemde İran ile ilişkisi olmuştur. İran ile ilişkiler 1990'lı yıllarda teröre destek ve karşılıklı rejim ihracı iddiaları çerçevesinde gerilimli bir şekilde seyretmiştir (Aras, 2001: 105-124; İnat ve Telci, 2009).

İran, Irak işgali sonrası Ortadoğu'da oluşan güç boşluğunda kendine belli bir etki alanı oluşturmaya çalışmıştır. Bu durum Türkiye'nin Batılı müttefiklerinin bölgeye yönelik uzun vadeli planları ile çelişmektedir ve bu mücadele halen pek çok farklı alanda kendini göstermektedir. Türkiye'nin Batılı müttefikleri, İran'ın Ortadoğu'nun yeni mimarisi içerisinde daha pasif ve uyumlu roller oynamasını beklemektedirler. İran ise bu beklentilere özellikle Şiilik siyaseti ve direniş söylemi üzerinden kendi direniş bloğunu oluşturarak karşılık vermektedir.

Türkiye “merkez ülke” ve “düzen kurucu aktör” perspektifi çerçevesinde bölgede oluşabilecek mezhepsel ayrımlara ve bloklara karşı çıkmaktadır ve bölgede azami iletişim ve iş birliğinin tüm tarafların menfaatine olduğunu savunmaktadır. Öte yandan, İran veya bölge dışı aktörlerin bölgede siyasi ve askeri hegemonya oluşturmalarına da karşı çıkmaktadır. Türkiye’nin İran nükleer krizinde müstakil roller oynaması Batı kamuoyunda eleştiriyeye uğramaktadır ancak Türkiye’nin üçüncü taraf rolleri bu tavrı sayesinde mümkün olabilmektedir. İran’a ilişkin en sık tartışılan husus ise İran’ın nükleer programı ve bunun Batı’da uyandırdığı tedirginliktir. İran’ın nükleer silahlara sahip olması Türkiye dahil bölge ülkelerini ve diğer Batılı devletleri tedirgin etmektedir ve bu konuda İran’ın uluslararası toplumdaki izolasyonunu da içeren birçok adım atılmıştır.

Gerek İran, gerekse Batılı müttefikleri Türkiye’nin bu gerilimli tablo içerisinde bir taraf belirlemesini beklemektedirler ve bu konuda Türkiye’ye çeşitli vasıtalarla baskılar da uygulamaktadırlar. Türkiye ise belirlediği dış politika ilkeleri çerçevesinde İran politikasını sürdürmekte ve bu gerilimli denklemde arabulucu veya kolaylaştırıcı olarak tarafsız ve daha yapıcı roller oynamaktadır. Türkiye’nin bu konudaki tavrı çok net bir şekilde ortaya konulmuştur: Türkiye nükleer silahların yayılmasına karşıdır. İran’ın nükleer silahlara sahip olması Türkiye’nin bölgesel çıkarlarına aykırıdır. Türkiye nükleer silahlar konusundaki ikircikli yaklaşımlara karşıdır, İsrail de dâhil olmak üzere tüm taraflara aynı muamele yapılmalıdır. Barışçıl nükleer enerji tüm ülkelerin hakkıdır. İran nükleer sorunu diplomatik yöntemlerle çözümlenmelidir. Türkiye üçüncü taraf (arabulucu/kolaylaştırıcı) olarak İran nükleer sorununun barışçıl yollardan çözümlenmesi için her türlü katkıyı vermeye hazırdır (Erdem ve Erdem, 2018).

Türkiye, İran’a yaptırımların artırılmasına karşı çıkmakla birlikte yaptırım politikalarının Irak ve Kuzey Kore örneklerinde de görüldüğü üzere sorunun çözümüne katkıda bulunmadığını düşünmektedir. Ekonomik yaptırım ve ambargolar daha çok sivil halkları ve bölge devletlerini olumsuz etkilemektedir. İran’dan gelen petrol ve doğalgaz Türkiye’nin enerji konusunda Rusya’ya bağımlılığını azaltmaktadır. Bundan dolayı Türkiye, kendi ekonomik kalkınması için bu noktada, İran ile iş birliğine gereksinim duymaktadır. Türkiye’nin bu konudaki diğer bir yaklaşımı ise; Batı ile İran arasında nötr kalarak arabuluculuk rolünü devam ettirmek, hatta daha dezavantajlı İran için pozitif dengeleyici bir rol oynamaktır. İran nükleer krizinin diplomatik yollarla çözülmesi, Türkiye’nin en büyük önceliğidir. Bu konu Türkiye’nin komşularla sıfır sorun ve diplomasi ve çatışma çözümlerini önceleyen yaklaşımının ana başlıklarından biridir. Türkiye, İran nükleer krizinde yapıcı bir rol

oynayabilmek için iki tarafla da dengeli ilişkiler sürdürmeye çalışmıştır. Türkiye'nin yaşadığı temel sorun ise, tarafların Türkiye'yi bir arabulucu yahut uzlaştırıcı değil, 'müttefik' olarak görmek istemesidir (Köse, 2007).

ABD ve İran arasında eğer bir uzlaş olacaksa bu ancak iki tarafın da birbirini tanıdığı doğrudan müzakerelerle mümkün olabilir. Türkiye müzakere masasına giden süreçte ve daha sonrasında kolaylaştırıcı roller oynamaktadır. Gerek İran'ın nükleer silahlar edinmesinin, gerekse İran'a ambargo uygulanmasının veya bir askeri müdahalenin Türkiye'ye maliyeti oldukça fazla olacaktır. Bu açıdan bölgede istikrara katkıda bulunabilecek tüm faaliyetlerin aynı zamanda Türkiye'nin de menfaatine olduğu ifade edilmiştir. Türkiye, bu konuda nötr bir üçüncü taraf sayılmaz, zira arabuluculuk süreçlerinde, özellikle de asimetrik güç ilişkilerinin olduğu durumlarda, tarafsızlığın her zaman en iyi seçenek olmamıştır (Svensson, 2009).

Türkiye süreç içerisinde İran ile Batı arasında yapılacak doğrudan ve dolaylı görüşmelerin altyapısını oluşturmak için kolaylaştırıcı roller oynayarak sağlıklı iletişimin sağlanması için çaba sarfetmiştir. 14 Ağustos 2008'de İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün davetlisi olarak İstanbul'a gelmiştir (Radikal, 2008). Heyetler arası görüşmeler sonucunda çok sayıda konuda iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül nükleer konularda P 5+1 öneri paketinin tüm ülkelerin yapıcı tutumu çerçevesinde ele alınması gerektiğini ve aynı zamanda İran'ın NPT (Nükleer Silahların Yayılmasını önleme Anlaşması)'den doğan haklarının korunmasının önemli olduğunu söylemiştir (Hürriyet, 2008).

Türkiye prensip olarak nükleer teknolojinin barışçı amaçlarla kullanılmasını, siyasi krizlerin diplomatik yollarla çözülmesini ve bölgesel iş birliğinin çok boyutlu şekilde devam ettirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye, İran ile Batı arasında iletişimin kesildiği noktalarda araya girerek iletişim kanallarının açılmasını sağlayarak diplomasi seçeneğinin sürdürülmesi açısından son derece önemli bir misyonu yerine getirmiştir. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (UAEK) Başkanı Muhammed el Baradey 2009 Ekiminde İran ile nükleer takas anlaşmasının yapılması konusunda Türkiye'den yardım istemiştir (Zengin, 2010: 288).

Baradey'in önerisi "İran'ın elindeki uranyumun 1200 kilogramını Türkiye'de depolamayı ve karşılığında Tahran'daki nükleer reaktörde kullanılmak üzere zenginleştirilmiş uranyumunun teslimini içeriyordu (BBCNEWS, 17 Mayıs 2010; France24, 18 Mayıs 2010). Barack Obama bu öneriye ve Türkiye'nin bu konudaki rolüne destek vermiştir, ancak İran'ın anlaşma metninde değişiklikler yapılması talebi, anlaşmanın özünü bozduğu gerekçesi ile

kabul görmemiştir. Anlaşmaya varılamaması İran için yeni yaptırımların gündeme gelmesine zemin teşkil etmiştir. Türkiye Mayıs 2010'da İran ile temaslarını artırmış olmasına rağmen bu temaslardan somut netice alınamamıştır. Türkiye temaslardan çekilmek üzere iken Brezilya'nın da devreye girmesi üzerine anlaşma metni yeniden müzakere edilmiştir. Yapılan pazarlıklar sonucu İran, UAEK'nin Takas Anlaşması konusundaki taleplerini kabul etmiştir (BBCNEWS, 2010).

Türkiye ve Brezilya'nın bu başarısı BM Güvenlik Konseyi'nde İran aleyhinde yaptırım kararlarının çıkarılmasına engel olamamıştır. Bu kararda Obama Yönetimi'nin BM Güvenlik Konseyi daimi üyeleri Rusya ve Çin'i yaptırımlar konusunda ikna etmesinin önemli etkisi vardır. Türkiye ve Brezilya 9 Mart 2010'daki BM Güvenlik Kurulu oylamasında yaptırımlara karşı oy kullanmıştır. Türkiye BM Güvenlik Konseyi'nde hayır oyu vererek dürüst ve tutarlı bir arabulucu olduğunu, muhtemel bir müzakerede yeni roller alabileceğini göstermiştir. Ancak ABD'nin söz konusu anlaşmayı beklentilerin aksine onaylamaması gerek Brezilya gerekse Türkiye'nin uluslararası politikadaki imajlarına olumsuz etki yaparak bir anda oluşan olumlu havayı olumsuz hale dönüştürmüştür.

#### **4.2.5. Amerikan Müdahalesi Sonrası Türkiye-Irak İlişkileri**

2003 yılından sonra Türkiye-Irak ilişkilerinde dönemsel olarak inişler ve çıkışlar olduğu görülmektedir. Bu dalgalanma iki ülkenin çıkar ve tehdit algılamalarının yanı sıra bölgesel ve uluslararası politik dinamiklerin etkisine de maruz kalmıştır. Bunun neticesinde iki ülkenin ilişkilerinde normal bir dalgalanmadan bahsetmek mümkündür. 2017 yılına kadar Türkiye-Irak ilişkilerini zamansal olarak dönemlere ayıracak olursa karşımıza aşağıdaki gibi bir tablo çıkmaktadır. (Duman, 2017)

- **Düşük yoğunluklu politik dönem (2003-2005):** ABD'nin Türkiye toprakları üzerinden Irak'a geçmesini öngören ve 1 Mart Tezkeresi olarak anılan tezkerenin TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilmemesiyle birlikte, Türkiye'nin ABD'nin işgali sonrası Irak'taki etkisi giderek azaldı ve 2005'e kadar Irak'la ilişkiler düşük bir düzeyde seyretti.
- **Merkez ağırlıklı politik dönem (2005-2009):** Sünnilerin yeniden siyasi sürece dâhil edilmesi konusunda Türkiye'den yardım talebinde bulunması ve bölgesel gelişmeler, Türkiye'yi tekrar sürecin içine soktu. Bu süreç içerisinde terör örgütü PKK'nın tekrar eylemlerine başlaması, Irak'ın kuzeyinden lojistik destek alarak, bu bölgeyi bir üs gibi kullanması ve eylemlerini gerçekleştirmesi, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin

(IKBY) Türkiye'nin Irak politikası ile tutarsız bir politika izlemesi sebebiyle Türkiye daha çok Irak merkezi hükümeti ile iyi ilişkiler geliştirdi. 2009'a kadar oldukça üst seviyeye çıkan Türkiye-İrak ilişkileri, iki ülke arasında 2008'de "Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi'nin" kurulması ve 2009 yazında güvenlikten enerjiye, eğitimden ulaştırmaya, bayındırlıktan sağlığa 48 mutabakat muhtırasının imzalanmasıyla zirve yapmıştır.

- **Yerel ağırlıklı politik dönem (2010-2014):** Irak'ın 2010 yılı itibariyle yeni bir seçim sürecine girmesi, Türkiye'nin yakın ilişkileri olan grupların bir araya gelerek İyad Allavi başkanlığında oluşturdukları Irakiye Listesi'nin 7 Mart 2010'da yapılan seçimlerden birinci parti olarak çıkması, ikinci bir dönem daha başbakanlığı hedefleyen, İran'a yakınlığıyla bilinen Nuri El-Maliki'yi rahatsız etti. Böylece Türkiye ve Irak merkezi hükümeti arasındaki ilişkiler gerginleşmeye başladı. Irak'taki Şii grupların bir araya gelerek oluşturduğu Ulusal İttifak'ın yeniden Nuri El-Maliki'yi Başbakan olarak seçtiğinden sonra kötüleşmeye başlayan ilişkiler, 2011'de Suriye'de patlak veren olaylar sonrası Türkiye ve Irak'ın farklı pozisyonlar almasıyla da giderek gerginleşti. Dolayısıyla 2010 yılı sonrası dönemde Türkiye'nin Irak üzerinde yaratmaya çalıştığı yumuşak güç etkisinin iki ülkenin çıkar çatışması, daha doğrusu Şii merkezli bir politika izleyen Maliki yönetimi ile mezhepsel açıdan ters düşmesi sebebi ile azaldığını söylemek mümkündür. Türkiye bu süreçte özellikle Irak Kürt Bölgesel Yönetimi kurduğu iyi ilişkiler ve genel dış politika uygulamalarını ekonomi ve güvenlik ağırlıklı olarak temellendirdi. IKBY ile enerji ve ticaret alanında anlaşmalar yapılmasından dolayı Irak merkezi hükümeti ile ilişkiler de neredeyse kopma noktasına gelmiştir.

**Dalgalı-durağan dönem (2014-2016):** Irak'ta 2014 seçimlerinin ardından Nuri El-Maliki'nin ısrarından vazgeçerek üçüncü dönem başbakanlıktan çekilmesi ve Haydar El-Abadi'nin yeni hükümeti kurmasının ardından Irak merkezi hükümeti ile ilişkilerin düzelmesi konusunda yeni sayfa açılması beklense de, Irak'ta terör örgütü IŞİD'in ortaya çıkması sonrası yaşanan süreç, ilişkilerdeki olumlu giden süreci sekteye uğratmıştır. Hatta bu gerginlik Başika kriziyle bir üst seviyeye taşınarak, Türkiye ve Irak'ı askeri olarak karşı karşıya getirme riskini de ortaya çıkardı. Başika krizinin yanı sıra, Irak'ın 17 Ekim'de başlattığı Musul operasyonu öncesinde, Türkiye'nin, sınır güvenliğini sağlamak için Irak sınırına asker sevkıyatı yapması, Irak tarafından tehdit olarak algılandı. Ancak operasyonun başlamasının hemen ardından Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Ümit Yalçın'ın başkanlığındaki

bir heyetin Irak'ı ziyaret etmesi ve Türkiye'nin pozisyonunun Irak'a iletilmesi sonrasında gerginliğin azaldığı görülmektedir.

Görüldüğü gibi Türkiye 2002 sonrası Irak üzerinde artan olumlu etkisini bölgesel barış ve istikrar için harekete geçirmiştir ve bunu yaparken de gündelik stratejik hedeflerin dışına çıkarak tarihi ve kültürel referanslara da vurgu yapmıştır. Ancak 2010 sonrası dönemde Türkiye'nin Irak üzerinde oluşturmaya çalıştığı yumuşak güç etkisinin iki ülkenin çıkar çatışması daha doğrusu Şii merkezli bir politika izleyen Maliki yönetimi ile mezhepsel açıdan ters düşmesi nedeniyle kaybetmeye başladığını söylemek mümkündür. Türkiye bu süreçte özellikle Irak Kürt Bölgesel Yönetimi ile iyi ilişkiler kurmuş ve genel dış politika konseptini ekonomi ve güvenlik ağırlıklı temellendirmiştir. Bu süreçte İKBY ile enerji ve ticaret alanında yapılan anlaşmalar nedeniyle Irak merkezi hükümeti ile ilişkiler de neredeyse kopma noktasına gelmiştir.

#### **4.2.6. Kuzey Irak Üzerinde Türkiye'nin Yumuşak Güç Etkisi**

Türkiye'nin yumuşak gücü bağlamında, bölgedeki çekiciliğinin artmasının önemli unsurlarından biri de uygulamış olduğu dış politikasıdır (Altunışık, 2011). Amerikan Birleşik Devletlerinin Irak'a müdahalesinde Türkiye'nin sergilediği davranış ve bölgede barışın oluşmasına yönelik arabuluculuk girişimleri, ortak tarih ve ortak kültür perspektifiyle oluşturulan yakınlaşma ve iş birliği adımlarını hızlandırmıştır.

2003-2005 yılları arasında Türkiye'nin Irak'a yönelik güvenlik endişelerini şekillendiren faktörlerden biri de Musul ve Kerkük'ün tartışmalı statüleridir. Bu bağlamda söz konusu bölgelerde yapılacak bir oldubittiye Türkiye'nin müsaade etmeyeceği yönündeki açıklamalar TBMM'nin Irak'a olası bir operasyon için TSK'ya izin veren yasayı çıkartması ile desteklenince ilişkiler önce gerilmiş ardından bu tezkerenin kullanılmaması yönündeki ifadeler ile yumuşamıştır. Geçici Hükümet Konseyi Dönem Başkanı sıfatıyla Türkiye'yi ziyaret eden Talabani, Türkiye'nin Irak Kürtlerinin komşusu ve güvenliğini sağlayan ülke olduğunu ve Türkiye'nin düşmanının onların da düşmanı olduğunu belirtmiştir. Bu geçiş sürecinde Barzani'nin sergilediği tutum Ankara ile Erbil arasında zaman zaman gerilmelere sebep olmuştur. Barzani, Irak'ta şehirler temelinde federal sistemi istemediklerini, bunun yerine etnik ve dinsel temelli bir federasyonun gerektiğini, Musul ve Kerkük'ü kapsayacak federatif yapının petrolü de kontrol etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu durum ise ilişkileri yeniden dip noktaya geriletmiştir. Bu yaklaşım sonrasında bir araya gelen Türkiye, Suriye ve İran etnik temelli federasyona karşı olduklarını belirtmiştir. (Demiryol ve Pekşen, 2018: 137).



2005 yılında çıkarılan Anayasasının Irak'ta Arap ve Kürt bölgeleri arasında federal bir sistem öngörmesinin Türkiye'de yarattığı ilk endişeye rağmen, daha sonra Kürt Bölgesel Yönetimi ile kurulan yakın ilişkiler ve ekonomik iş birliği Irak'la ilişkilerimizde Kürt bölgesinin ön plana çıkmasını ve ağırlık kazanmasını sağlamıştır. Türkiye'nin Şii ağırlıklı Bağdat merkezi hükümetiyle ilişkileri ise özellikle Başbakan Maliki döneminde ikili ekonomik ilişkileri arttırma gayretlerine rağmen durağan bir hale gelmiş, yine Maliki döneminde Irak'ta artan İran etkisi, Körfez Arap ülkelerinin Maliki yönetimine duydukları tepki ve IŞİD'in güçlenmesiyle Irak'ın tam bir iç savaşa sürüklenmesi Türkiye-Irak ilişkilerini de olumsuz bir şekilde etkilemiştir.

Ankara'nın Irak'a olan yaklaşımında görülen değişim, Türk dış politikasında yaşanmakta olan güvenliğe dayalı bir yaklaşımın ortaya çıkışının hem bir yansıması hem de önemli bir unsuru olarak değerlendirilebilir. (Aras ve Karakaya, 2008: 471-473) Siyasi karar alma süreçlerinde yaşanan değişimler ve ulusal güvenlik algısında yaşanan değişim, bu dönemde Ankara'nın Irak başta olmak üzere bölgesindeki pek çok aktör ile yeni bir düzlemde siyasi ilişkiler kurmasına ortam hazırlamıştır. Özel olarak enerji, genel olarak da ekonomik entegrasyon söz konusu yeni dış politika yaklaşımının temel pratik unsurunu teşkil etmiştir. (Kutlay, 2011: 69-71)

2007-2014 dönemi Türkiye-IKBY ilişkilerinin kısa tarihinin en parlak dönemidir. Buna karşılık yine aynı dönem Irak merkezi hükümeti ile yaşanan en kötü dönem olarak tarihe geçecektir. IKBY'ye yönelik çok sayıda yatırım yapılmış ve petrol işletmeleri konusunda birçok imtiyaz elde edilmişken, enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve dünya pazarlarına ulaştırması konusunda yapılan anlaşmaların Irak anayasasına ters düşmesi nedeniyle hem Ankara-Bağdat hem de Erbil-Bağdat-ilişkileri gerilimlere sahne olmuştur. (Aras ve Karakaya, 2008: 471-473)

Ancak Türkiye, Kuzey Irak'ta sadece sert güç unsurlarını esas alan dış politika seçeneğinin yaratacağı olumsuzlukların farkında bir politik yaklaşım ile hareket etmiştir. Türkiye'nin sadece askeri güçle bölgede etki yaratması ABD'nin Irak'ta ya da Afganistan'da uyguladığı gibi olumsuzluklara yol açabileceğinden ekonomik ve kültürel yumuşak güç unsurlarıyla bölgede etkin ve popüler güç olabilmıştır (Altunışık, 2008, s.44-48). Hatta bütün bunlardan da önce, ABD'nin Irak işgalini Türkiye üzerinden gerçekleştirme isteğinin 1 Mart tezkeresi ile reddedilmesi başta Irak sonra da bölge halkı tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.(Akbaş, 2011: 272) Bu durum, ABD ile Türkiye ilişkilerini ciddi şekilde

etkilemiş ve iki ülke arasındaki güvensizlik ortamı uzun süre düzelterilememişse de bölgede artan Türkiye ilgisinin başlangıcı olduğu söylenebilir.

Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi açısından bakıldığında Türkiye, dünyanın gelişmiş tüm ülkelerinde piyasaya arz edilen kalitede mal ve hizmet üretebilmekte ve bunları ihraç edebilmektedir. Sağlıktan, eğitime, turizmden hizmet sektörüne kadar geniş bir yelpazede hizmet verebilen cazibe merkezi bir ülke konumundadır. Tüm bu özellikler Türkiye'nin çoğu zaman göz ardı edilen yumuşak gücünün göstergeleridir. Zira Türkiye, serbest bölge uygulamaları, karayolu ulaştırması ve gümrük hizmetleri sağlama noktasında Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi için vazgeçilemeyecek stratejik öneme sahip bir konumdadır. Nitekim bölgenin halihazırda dış dünya ile karayolu ve havayolu bağlantılarının çoğu Türkiye üzerinden yapılmaktadır. Türkiye'nin jeopolitik konumu, İran ile Arap devletleri ve Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi arasındaki mevcut sürtüşmeler dikkate alındığında bu durum Türkiye'nin önemini açıkça ortaya koymaktadır. (Aydın, Özcan ve Kasapoğlu, 2007: 84-85)

Bu kapsamda değerlendirildiğinde The New York Times gazetesinin de, manşetine taşıdığı gibi Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu dönemlerindeki gibi bölgeye hareket getirdiğini ve Türklerin ticaret ve kültür kanalıyla Irak'ta kalıcı bir etki yarattığını ifade etmektedir. Times gazetesi ayrıca Kuzey Irak'ta Türkiye'nin etkisi İran'ın ülkenin geri kalanındaki etkisi kadar derin olmasa da, daha geniş olduğunu, ABD'nin Irak'ı işgal ederken, Türkiye daha kalıcı bir şekilde ve yumuşak güçle Kuzey Irak'ta var olduğuna, yani kültür, eğitim ve ticaretle etkisini gösterdiğini iddia etmektedir. Zira Türkiye-Irak sınırındaki Zaho ve 26 kontrol noktasından her gün bin beşyüz Tır geçiyor ve Kuzey Irak'taki dükkânları dolduran elbise, mobilya, yiyecek, kısacası her şey bölgeye taşınıyor. Türkiye'nin yardımıyla oluşan bu ekonomik patlama, aynı zamanda Türkiye'nin bölge üzerindeki yumuşak gücünün bir yansıması olarak görülmektedir. (Shadid, 2011)

Türkiye'nin Kuzey Irak üzerinde her açıdan bir yumuşak güç etkisi bulunmakla birlikte bu gücün başarıya ulaşması her zaman söz konusu değildir. Dolayısıyla Türkiye'nin yumuşak gücünün başarılı olabilmesi için Kuzey Irak'ın Türkiye açısından sadece güvenlik tehdidi olarak görülmekten vazgeçilmesi ve bölge halkının isteklerinin doğru bir biçimde incelenmesi gerekmektedir.

### **4.3. Türkiye'nin Ortadoğu Politikasına Yön Veren Başlıca Faktörler**

Türkiye'nin 2000'li yıllardan özellikle 2003 sonrası dönemde, Ortadoğu'daki artan sorunlarla yakından ilgili olması ve aktif, uzlaştırıcı dış politika sürdürmesi, siyasi ve ekonomik dönüşümünün Ortadoğu ülkeleri nezdinde bir başarı olarak görülmesi ve kültürel etkisinin bir sonucu olarak bölgede artan çekiciliği, Türkiye'yi adeta bir cazibe merkezi haline getirmiştir. Bunun yanında Türkiye'nin genel olarak Dış Politikasında özelde ise Ortadoğu'da izlediği politikalarda bazı önemli noktaların vurgulanması gerekmektedir. Türkiye'nin, kendisine komşu ülkelerle sıfır sorun, çok yönlü dış politika, demokrasi-güvenlik arasında denge sağlamak, çevre bölgelerde istikrarı tesis etmek gibi prensiplerle takip ettiği dış politikanın, çevre ülkelere örnek teşkil etmesi de, Türkiye'nin bölge üzerindeki yumuşak güç etkisine olumlu katkılar sunmuştur.

Türkiye, 2003-2011 arası dönemde genel olarak Ortadoğu'daki komşularıyla daha iyi ilişkiler geliştirmeyi başarmış ve bölgeye yönelik söylemlerinde diyalog, iş birliği ve karşılıklı ekonomik bağımlılık gibi kavramlara öncelik vermiştir. Bu yeni dış politika girişimleri ahlaki bir otoriteye sahip olmanın işareti ve meşru bir gücün yansıması olarak görülmüş, dolayısıyla Türkiye'nin Ortadoğu'daki çekiciliğini artırmıştır (Altunışık, 2011). Bu kapsamda 2003-2011 döneminde Türkiye'nin Ortadoğu politikasına yön veren başlıca faktörler aşağıda anlatılmaya çalışılmıştır.

#### **4.3.1 Komşularla Sıfır Sorun Politikası**

Türkiye'nin 2003 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'a müdahale etmesine destek verme kararı ile başlayan süreç komşu ülkelerle sıfır sorun ilkesi ve medeniyet derinliği olarak isimlendirilen, ortak tarih ve kültüre sahip ülkelerle iş birliği ve yakınlaşmanın artırılması ilkeleri çerçevesinde düzenlenen ilişkilerle sürmüştür (Altunışık, 2011).

Türkiye sınırlarına komşu olan ülkeleri potansiyel düşman olarak gören anlayışın tersine komşu ülkelerle olan sorunları azami düzeye indirmek şeklinde özetlenebilecek olan bu yaklaşım AK Parti döneminin en tartışılan dış politika prensibi olmuştur. Bu prensip "Türkiye'nin etrafı sürekli düşmanlarla çevrilidir" psikolojisinden ve buna bağlı gelişen savunma refleksinden kurtulup, sınır komşuları ile ilişkilerini olumlu yönde geliştiren bir ülke olma" fikri üzerine inşa edilen bir anlayışı ifade etmektedir." (Davutoğlu, 2013)

Bu nedenle, söz konusu dış politika prensibi ile Türkiye'nin sınır komşularıyla mevcut sorunları kabullenip bunların çözülmesi amaçlanmaktadır. "Bu dış politika ilkesinin en temel amacı, Türkiye'nin etrafında bir istikrar kuşağı oluşturulmasıdır. Diğer dış politika ilkeleri ile doğrudan bağlantılı olan komşularla sıfır problem anlayışı altı temel unsur üzerine inşa edilmiştir:"

- Her kişi için eşit güvenlik
- Ekonomik uyum
- Farklı kültürlerin uyum içerisinde birlikte yaşaması
- En yüksek seviyede siyasi ortaklığın oluşturulması
- En yüksek seviyede bölgesel bilinç (Çünkü aynı bölgeyi paylaşan uluslar aynı kaderi de paylaşmış oluyorlar)
- İstikrar ve gelişme ile güvenlik iş birliği ilişkisinin olumlu şekilde gelişmesi

Bunun yanında Türk dış politikasında komşularla sıfır sorun ilkesinin uygulanmasının iki aşaması bulunmaktadır. Bunlar: (Ulutaş, 2010: 1)

- 1) İlk olarak, en yakın sınır komşuları ile ilişkilerin normal düzeye getirilmesi yani Türkiye'nin sınır komşuları ile olan sorunların ilk başta kriz ortamında çıkarılarak normal hale getirilmesi, eğer diplomatik ilişkiler yoksa diplomatik ilişkilerin başlaması (Ermenistan örneğinde olduğu gibi)
- 2) İkincisi ise, bölgesinde siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel ilişkilere dayalı olumlu ve geliştirici girişimlerde bulunmak veya bu girişimlere liderlik ederek komşularla iş birliğini üst seviyeye çıkarırken çevre bölgelerle problemleri azami düzeye çekmeyi hedeflemektir. Bu sayede bölgesel bir aktör olarak ön plana çıkarak uzlaşma partneri veya müzakere ajanı olunması hedeflenmektedir.

Arap Baharı'nın ortaya çıkmasıyla, Ortadoğu bölgesiyle ve özellikle Suriye hükümetiyle kopan ilişkiler sebebiyle komşu ülkelerle sıfır sorun politikası kesintiye uğramış, lakin bu süreçte daha fazla anlam kazanan Türkiye'nin Ortadoğu'daki yumuşak gücü, farklı bir boyut kazanmıştır. Türkiye ve Suriye arasındaki karşılıklı münasebetler iki ülke arasında gerçekleştirilen karşılıklı ziyaretlerin peşinden ekonomik alandaki iş birliği ile daha da ilerletilmiştir. Bunun akabinde politik münasebetlerin ilerlemesi, iktisadi iş birliğinin politik iş birliğine dönüşmesi iki devletle yakın münasebetler geliştirerek karşılıklı iş birliğini de

sürdürmüşlerdir. Suriye Türkiye ilişkileri günümüze kadar problemlerle, meselelerle gelmiştir ve problemler birçok alanda bugün de artarak devam etmektedir. İlişkiler 2002–2010 arasındaki dönemde iyi ilişkiler gibi görünmüş olsa da Arap Baharı sonrası dönemde ilişkiler kötüleşmeye başlamış, kendini savaş ortamına bırakmıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisi 2010 sonrasında izlemiş olduğu dış politika ile başta Suriye olmak üzere birçok Orta doğu ülkesi ile ilişkileri gerilemeye başlamıştır. Türk dış politikasının dönüşümünü, AK Parti'nin komşularla sıfır sorun politikasından sıfır komşuya dönüşmesi, Suriye sorununda izlemiş olduğu politika sonucunda güven duyulamayan ülke konumuna geldiği ve uluslararası arenada saygınlık kaybettiği gibi söylemler bulunmaktadır.

Türkiye'nin bu bölgelerdeki nüfuzu, büyük ölçüde yumuşak gücüne, çatışma değil çözüm merkezli pro-aktif diplomasisine ivme kazandırma çabaları sayesinde ve çevresindeki bölgelerle ekonomik ilişkilerini derinleştirme çabaları etkili olmakla birlikte, bir diğer yumuşak güç unsuru olan kültürel gücünün de büyük etkisi olmuştur.

Bir başka ifade ile sınır komşularının güvenini kazanarak bölgesel sorunlarda arabulucu bir rol alınması ve sorunların çözümünde söz sahibi olunması bu stratejinin asıl amacıdır. Bu amaçla Türkiye'nin eski tehdit algılarının ve geçmişten gelen dış politika uygulamalarının tamamen ortadan kaldırılarak yeni bir anlayışın egemen olması esas teşkil etmektedir. Bununla beraber “karşılıklı ekonomik bağımlılığı artırmak ve devletler arası ihtilafları diplomatik mekanizmalarla çözmeye öncelik vermek ‘sıfır sorun politikasının’ bir diğer özelliğidir ve geleneksel uluslar arası ilişkiler pratiklerinin temel normlarıyla uyumludur.” (Oğuzlu, 2011: 12)

Sınıra komşu ve yakın bölgedeki ülkeler ile mevcut olan sorunları çözmeyi hedefleyen bu ilke birçok yönden eleştiriye uğramaktadır. Fakat en çok eleştirildiği nokta ilkenin totaliter bir yapıda olmasına gelmiştir. Yani tüm komşulara ve gelişmelere bir bütün olarak bakılması ideal bir hedef olsa da reel politik açılarından büyük sorun oluşturmaktadır. Bu nedenle eleştiriler “bir ülkeyle sorunları çözmenin başka bir ülkeyle sorunlara yol açabileceği, bu nedenle bütün çevre ülkeleri aynı kategoriye koyan bu politikanın “gerçekçi” olmadığı noktasında birleşmektedir. Bu eleştiriler için en sık kullanılan somut örnekler ise Ermenistan’la gerçekleşen “normalleşme” sürecinin Azerbaycan’la ilişkileri gerginleştirilmesi, Suriye ve İran gibi ülkelerle kurulan yakın ilişkilerin İsrail ve Batı’da yol açtığı rahatsızlık ve Ortadoğu’daki halk devrimleri nedeniyle Suriye ile ilişkilerin gerginleşmesi olmuştur.” (Tisdal, 2010)

### 4.3.2. Ortadoğu’da Düzen Kuran Ülke

Düzen kurucu rol kavramı, Türkiye’nin devletler arası ilişkiler ve uluslararası kurumlarda aktif bir şekilde rol almasını öngören bir rol-kimlik tanımlamasıdır. Soğuk Savaş yıllarından sonra uluslararası sistemde ilkeleri tanımlanmış ve tüm aktörlerin üzerinde hem fikir olduğu bir “düzen” oluşturulamadığı düşüncesinden yola çıkarak Türkiye’de kurulmaya çalışılan “yeni uluslararası düzen”in şekillenmesinde güçlü bir aktör olarak yer alması gerektiğini ileri sürmektedir (Yeşiltaş, 2011: 12-13).

Soğuk Savaş yıllarında boy gösteren güç kutuplaşması içinde Türk dış politikası Batı dünyasının çıkarlarına ve beklentilerine göre hareket etmiştir. Zira Soğuk Savaşın son bulması ile birlikte uluslar arası sistemde meydana gelen değişiklikler Soğuk Savaş yıllarında geçerli olan algılamaların yerine yeni dönemde alternatif ve uyumlu küresel ilişkiler geliştirmeye olanak tanımıştır. Dönemin Dış İşleri Bakanı Ahmet Davutoğlu bu durumu şu şekilde ifade etmektedir; “Artık iki kutuplu bir dünyada yaşamıyoruz. Bunun anlamı bizim Rusya ile iyi ilişkilerimizin olması bunun Avrupa Birliği’ne bir alternatifi olduğu anlamına gelmemektedir.” Bu ifadeden çıkarılan anlam, Türkiye tüm ülkeler ile iyi ilişkiler geliştirebilir ve geliştirilen bu ilişkiler bu aktörlerin birinin diğerine tercih edildiği anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla Türkiye sınırlarının diğer tarafında ve mevcut fiziksel uzaklığa rağmen mevcudiyetini ve etkisini hissettirebileceği alanları keşfetmek istemektedir.

Amerika Birleşik Devletleri’nde yaşanan 11 Eylül saldırılarından başlayarak, uluslararası terörizmin dünya gündeminde dikkatleri üzerinde yoğunlaştırmasıyla önemi artan Batı ile Doğu arasındaki “jeopolitik” ve “jeostratejik” önemi dolayısıyla girilen “medeniyetler ittifakı” projesindeki işlevi ve problemleri bir yer olarak bilinen Ortadoğu ile Batıdan farklı olan bağları ve münasebetleri dâhilinde yürüttüğü yapıcı politika ve bu manada Türkiye’nin Doğu, Batı ve Amerika Birleşik Devletleri açısından sağladığı önem, bu doğrultuda üzerinde durulması gereken bir husustur (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2012).

Dış politikada hareketliliği elde edebilmek için olumlu bir diplomasi izlenmesi gerekmektedir. Bu ilkeye göre, sorunların oluşmasını beklemeden, sorun yaratabilecek alanlara müdahalede bulunmak ve tarafları en kısa sürede ortak bir noktaya getirmek için çaba sarf edilmesi gerekmektedir. “Önemli olan sorunlar çıkmadan olaya müdahil olmaktır. Özellikle Türkiye’nin çevresi Balkanlar, Kafkaslar, Ortadoğu sorunlarının her daim sürdüğü bir coğrafyadır. Bundan dolayı Türkiye olası muhtemel sorunların önüne geçerek hem ülke içi durumu, hem de bölgesel politikalar açısından istikrar ve güven sağlama açısından önemlidir.

Bu bölgelerde çıkan problemlere Türkiye'nin gözünü kapama lüksü yoktur. Yani Türkiye reaksiyoner değil aksiyoner bir dış politika izlemelidir. Davutoğlu' nun ok-yay prensibi de bu noktada çok önemlidir. Türkiye coğrafyasında olan bir ülke Asya'ya doğru yayını ne kadar gererse, okunu Avrupa'ya doğru o kadar hızlı atar, anlayışına sahip bu prensip Davutoğlu doktrinini anlatan güzel bir örnektir” (Davutoğlu, 2010).

Türkiye'nin yumuşak güç politikalarında, en fazla uyguladığı metotlardan biri de son zamanlarda fazlaca tercih ettiği arabulucu ve çok taraflı dış politikasıdır. Türkiye, “Medeniyet Derinliği” bağlamında, kültürel ve tarihi yakınlık duyduğu alanlar olan Kafkaslar, Balkanlar, Ortadoğu ve genel olarak Orta Asya'da ki uzun süre devam etmiş ve devam etmekte olan sürtüşmeler ve çatışmalarla yakinen alakadar olma ve uzlaştırıcı politika stratejisi sürdürmektedir (Duran, 2009: 389).

İsrail ile Suriye, Pakistan ile Afganistan ve Amerika Birleşik Devletleri, Batı ile İran arasındaki problemlerle ilgilenip, yapıcı ve aktif bir dış politika yürütmesi, Türkiye'nin potansiyel yumuşak güç olma isteğini ifade etmektedir (Fotiou ve Triantaphyllou, 2010: 99). Türkiye, toplumlar arası diplomatik platformunda üstlendiği çatışan taraflar arasındaki yapıcı rolünü, uluslararası örgütlerle de desteklemekte, uluslararası örgütlerle iş birliği içerisinde olmakla bu dış politikasını meşrulaştırmakta, arabulucu rolünü kolaylaştırmakta ve yumuşak gücün elzemlerinden olan “meşruiyetliği” kazanmaktadır (Akgün, 2009).

Dış politika ilkesini nasıl uygulanması gerektiğine dair bir yaklaşım olarak meydana gelmekle birlikte diplomasi biçim bakımından çerçevesini çizen bir anlayıştır. “Uluslararası düzenin gelişimine göre politika belirlemek yerine, Türkiye'nin düzen kurucu bir aktör olduğu fikrinden hareketle kendi politikalarını geliştirebilme kapasitesini artırmak amacıyla kullanılmaktadır. Bu anlamda bu politika, uluslararası sistem içinde yaşanan gelişmelere ve değişikliklere sonradan intibak etmek yerine bizatihi bu gelişmelerin ve değişimin içinde yer alarak bunlara yön vermeyi arzu etmektedir. Bu anlayışa göre Türkiye reaksiyoner bir dış politikadan her zaman uzak durmalıdır” (Oğuzlu, 2009: 45-46).

Söz konusu diplomasi prensibinin dış politikaya yansıyan en pratik sonuçları ise özellikle Arap-İsrail, Suriye-İsrail, İran-Batı ve Boşnak-Sırp uyuşmazlıklarında arabulucu rolü oynamak istemesinde görülmektedir. Bu dış politika ilkesine göre dış politika, sadece ulus devletlerden oluşan aktörler arasında değil aynı zamanda ulus devlet içinde yer alan farklı taraflar ve aktörler arasında da krizlerin önlenmesi ya da var olanların çözülmesine

dönük aktif bir siyasi tutumdur. Özellikle Balkanlarda izlenen dış politika bu alana örnek olarak gösterilebilir.

Türkiye'nin, Arap İsrail anlaşmazlığı konusunda takip ettiği bu politika, en çok gayret gösterdiği sorunlardan biri olmuştur. Türkiye, dış politikasında İran ile Batı arasındaki nükleer kriz dolayısıyla da, diplomasi yoluna gidilmesi konusunda bir strateji izlemekte, bu konu da, Türk Dış Politikasında önemli bir yer tutmaktadır (Kirişçi, 2010: 10). Bu politikaları sebebiyle, 2009-2010 yıllarında Arap ülkelerinde yapılan TESEV kamuoyu araştırmaları Türkiye'nin bölgedeki popülerliğinin arttığını göstermektedir. (Altunışık, 2011).

TESEV tarafından 25 Ağustos-27 Eylül 2010 tarihleri arasında, yedi Arap devletinde gerçekleştirilen çalışma, (Mısır, Ürdün, Lübnan, Filistin, Suudi Arabistan, Suriye, Irak ve İran) Türkiye'ye beslenen sempati oranının % 80 gibi azımsanmayacak bir oran olduğunu dış politikada yumuşak güç kavramı ve Türkiye'nin yumuşak güç kullanımı göstermiştir. (Akgün ve diğerleri, 2011).

2009 yılında da aynı ülkelere yapılan anketlerde, Türkiye'ye duyulan sempati oranının %75'ten %80'e yükseldiği saptanmıştır. 2010 yılında İran'ın da katılımıyla yapılan diğer bir ankette ise, oranın % 85'e çıktığı gözlenmiştir (Akgün ve diğerleri, 2011). 2011'in Ekim ayında, Mısır, Ürdün, Lübnan, Fas ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde yapılan başka bir araştırmaya göre ise, Arap Baharının en büyük kazananının Türkiye olduğu kaydedilmiştir (Telhami, 2011). Bu araştırmaya göre, Türkiye'nin Ortadoğu'da en yapıcı ülke olarak görüldüğü ortaya çıkmıştır.

Ortadoğu bölgesinde bulunan toplumlar ve ülkeler nezdindeki Türkiye'ye karşı duyulan ve %85'lere varan bu sempate Türkiye'nin yumuşak güç kaynaklarından "jeopolitik konumu" ve bu milletlerle, yakın dönem tarihi boyunca süre gelen "kültür ve tarih" kaynaklı gücü etkili olmuştur.

Buna ek olarak 2005 yılında İspanya Başbakanı Zapatero ile dönemin T.C. Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ile İspanya tarafından başlatılmış olan medeniyetler ittifakı projesi ise Türkiye'ye uzlaştırıcı ülke rolünde duyulan güveni göstermekte ve bu da Türkiye'nin enternasyonal görüntüsünü ve yumuşak gücünü fazlalaştırmaktadır. Kültürlerarası diyalog alanındaki başlıca uluslararası girişim olan bu projedeki Türkiye'nin rolü, yumuşak gücüne vurgu yapmaktadır.



### 4.3.3. Türkiye'nin Yeni Ortadoğu Politikası : “Vizyoner Dış Politika”

T.C. Dışişleri Bakanı İsmail Cem ile başlayan Türk dış politikasında “revizyon” 2000’li yıllarda süratlenerek devam etmiştir (Gözen, 2005: 41-58). Bu dönemde yeni kurulmuş olan iktidarın önde gelen isimleri ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Türk dış politikasının belirli bir vizyona dayandığını ifade etmişlerdir. Bu vizyon, Türkiye’nin tarihsel, ekonomik, jeopolitik ve demografik yapısı itibariyle uluslararası sistemde merkezi bir role sahip bulunması gerektiği savına dayanmaktadır (Davutoğlu, 2004; Davutoğlu, 2008).

Bu bağlamda Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, 2005 yılı Şubat ayında şu cümleleri kullanmıştır:

*“Türkiye bu coğrafyanın periferisinde yer alamaz, merkez bir ülkedir. Türkiye artık sadece bölgesel güç olarak tanımlanamaz, bu tarihi dönemde küresel bir güç olma yolunda ilerlemelidir. Mevcut rotamızı küresel bir vizyonla, yeni dünya gerçeklerini göz önüne alarak bilinçli bir şekilde Geliştirmek mecburiyetindeyiz”* (Tür, 2006: 157).

Bu yeni “vizyoner” politika, 2000’li yılların ilk yarısından itibaren Türkiye’nin Ortadoğu bölgesine olan yaklaşımını da biçimlendirmesinde etkili olmuştur. Bölgesel güvenlik ve iktisadi bütünleşmenin gerçekleştirilmesi Türk dış politikasının Ortadoğu vizyonunun en önemli ögesi olmuştur. Bu hususta T.C. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu şu cümleleri sarf etmiştir; “Biz (Türk ve Arap dünyasının, Kars’tan Fas ve Moritanya’ya kadar, Sinop’tan Sudan’ın en güneyine Ekvator’a kadar, İstanbul Boğazı’ndan Aden Körfezi’ne kadar olan) bu kuşağın tam bir güvenlik kuşağı, ekonomik entegrasyon kuşağı ve dünyanın örnek olarak göstereceği bir büyük refah alanı haline dönüştürmek istiyoruz. Bahsettiğimiz coğrafyada en geniş anlamda tam bir liberalleşme olmasını öngörüyoruz. Kars’tan kalkan bir taşıtın taşıdığı malla birlikte ta Fas’a, Moritanya’ya kadar engelsiz seyahat etmesini istiyoruz.”(Hürriyet, 2010).

Türkiye’nin “vizyoner” Ortadoğu politikası bazı kesimler tarafından Türkiye’nin yeni-Osmanlı politikası olarak nitelendirilmektedir. (Taşpınar, 2008). Türk elitler bu iddiayı kabul etmeyerek yeni bir dünya vizyonuna dayalı gerçekçi (reelpolitik) bir politika takip ettiklerini savunmaktadırlar (Erdoğan, 2011).

Bu prensip geleneksel Türk dış politikanın gerek küresel gerekse bölgesel ölçekli krizlere yönelik “bekle-gör” (wait and see) politikasına karşı Türkiye bu krizlerin oluşmasındaki süreçlerde ve özellikle çözümünde etkin bir rol alması gerektiğine ilişkin düzgüsel bir perspektiftir. Bundan önceki dış politika uygulamalarıyla karşılaştırıldığında

Türkiye'nin “yeni” dış politika uygulamasının üzerine inşa edildiği temel “prensip” olarak tanımlanmıştır (Davutoğlu, 2009).

Bu durum uluslar arası politika için çok dinamik bir süreç olduğundan dış politika yapımında tepkisel ve kriz odaklı bir yaklaşım yerine vizyon odaklı stratejilere ihtiyaç vardır. Bu noktada dış politikada ayrıca parçalı ya da tek eksenli değil, bütüncül ve sistematik bir politika anlayışının hâkim olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu ilke genel itibariyle şu iki alanı kapsar ve şu noktaları içerir.

1) Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafi bölgede (yakın kara havzası) kriz ve sorunların ortaya çıkışından sonraki gelişmelere göre politika belirlemesinden ziyade krizlere doğrudan ve en başından itibaren etkin müdahale edici politikalardan oluşur.

2) Türkiye'yi ilgilendiren “doğrudan” bir kriz ya da sorun yoksa söz konusu bölgeye yönelik herhangi bir politika geliştirilmemesi yönündeki geleneksel dış politika perspektifinin aksine, kriz olmasa bile Türkiye'nin uluslararası ve tarihsel konumu gereği o bölgelerde de olması gerektiğine ilişkin politikalardan oluşur. (Küçükyılmaz, 2005)

3) Bu ilke kısa dönem çıkarlar yerine uzun dönemde değerlere dayalı vizyoner bir perspektife bağlı dış politikayı ifade etmektedir. Bu ilkenin bir yansıması olarak Davutoğlu Türkiye'yi şu şekilde tanımlamaktadır. “Türkiye tek bölgeyle anılan bir ülke değildir. Balkan ülkesidir, Kafkas ülkesidir, Ortadoğu ülkesidir, Karadeniz ülkesidir, Akdeniz ülkesidir, Hazar ülkesidir, Körfez ülkesidir hatta etkileri itibarıyla. Bütün bu bölgelerde Türkiye düzen kurucu ülke rolü üstlenmek durumundadır” (Ali Babacan ile Ahmet Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanlığı Devir Teslim Töreninde Yaptıkları Konuşmalar, 2009).

2005 yılında Afrika açılımı, 2006 yılında Latin Amerika ve 2010 yılında Doğu Asya politikalarında yaşanan gelişmeler bu perspektifin en önemli örneklerini oluşturmaktadır. Özellikle Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine ilişkin oylamada Afrika ülkelerinin tamamının blok oyunu olarak seçilmiş olması bu politikanın en önemli pratik sonuçlarından biri olarak görülebilir. Kısacası bu ilke çerçevesinde Türk Dış Politikasının temel hedefinin uluslararası konjonktüre doğru zamanlama ve doğru yöntemlerle hitap etmek, bu yolla da Türkiye'nin uluslararası itibarını ve konumunu güçlendirmek olduğunu ifade edebiliriz.

Bu “realist” ve “vizyoner” politika “ortak medeniyet” derinliği ile desteklenmektedir. Bu bağlamda sık sık ortak kültür, ortak tarih ve ortak değerler ifade edilmektedir. Hatta bu sözde ortaklıklar o kadar ileri seviyededir ki Türk liderler Ortadoğulu mevkidaşları ile

temaslarında “dostluk” söylemini aşarak kardeşlik den dem vurmışlardır. Türk yöneticiler aynı medeniyetin mensubu olmaktan ötürü Türkiye’nin Ortadoğu devletlerine karşı manevi sorumluluğu bulunduğunu savunarak Türkiye’ye liderlik rolü biçmişlerdir. Bu çerçevede kimi zaman “medeniyetler arası diyalog”, kimi zamansa “İslamofobi” ile mücadele ismi ile “İslam Medeniyeti”nin savunuculuğu üstlenilmiş, aynı medeniyete dâhil devletler arasındaki problemlerde arabuluculuğa soyunulmuştur (Kardaş, 2011; 28-33).

Buna göre, bir önceki yüzyılda aynı medeniyetin üyesi kardeşler arasında “suni” siyasi ve zihinsel sınırlar meydana getirilmiştir. Hem Ahmet Davutoğlu’nun hem de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın çok sıklıkla ifade ettikleri konulardan bir tanesi bu yapay sınırların bir an evvel ortadan kaldırılması hususu olmuştur (Hürriyet, 2010).

Türkiye, Ortadoğu bölgesini tarihsel ve coğrafi konumundan ötürü iktisadi politik ve kültürel etkileşim alanlarından biri olarak nitelendirmektedir. Ortadoğu bölgesindeki olayların ve gelişmelerin Türkiye ye dolaylı veya doğrudan etkisi olmaktadır. Bu sebeple Türkiye’nin Ortadoğu bölgesinde yaşanan gelişmeleri görmezden gelemeyeceğini düşünen Türk hükümeti yetkilileri Türkiye’nin bölgede daha aktif bir politika takip etmesi gerektiğini ve bölgenin dönüştürülmesini düşünmektedirler. Dile getirilen bu dönüşümün iki kademesi vardır. Bunlardan ilki, Ortadoğu bölgesinde istikrarın ve barışın tesis edilmesi ikinci olarak iktisadi kalkınmanın sağlanmasıdır. Türk siyasetçilerinin dış politikayı anlatmak amacıyla yaygın olarak başvurdukları “*komşularla sıfır problem, sınırsız ticaret*” söylemi de Türkiye’nin Ortadoğu politikası hakkında yeteri kadar ipucu vermektedir (Erdoğan, 2011).

Türkiye’nin Ortadoğu nezdinde yürüttüğü politikasının en hayati ögesi Ortadoğu bölgesinde istikrarın ve barışın temin edilmesidir. Türkiye, bu konuda daha önceden de belirttiğimiz üzere “sıfır problem” ismi ile bilinen komşu devletler ile münasebetlerindeki problemleri gidermeyi ve Ortadoğu bölgesinde yer alan diğer ülkeler ve aktörler arasındaki meseleleri de uzlaştırıcılık yaparak çözmeyi amaçlamıştır. Ortadoğu bölgesinde huzurun ve sükûnetin temin edilmesinin Türkiye’nin siyasal durumuna da pozitif biçimde etki etmesi ve Ortadoğu bölgesinin ekonomik olarak refaha erişmesi için müsait bir ortam ve koşulların oluşması hedeflenmiştir. Türkiye bu bağlamda öncelikle “güvenliksizleştirme” stratejisi olarak da isimlendirilen komşu devletlerle “sıfır problem” söylemi ile İran, Irak ve Suriye ile münasebetlerini düzeltme ve ikili ilişkilerdeki güvenlik eksenli sorunları bir an evvel çözüme kavuşturarak iş birliğini artırmaya çalışmıştır (Aras ve Polat, 2008).

Gerçekte, bölgedeki toplumsal durumun da etkisiyle bu devletlerden Türkiye'ye dair risklerin iki binli yılların başlarında yoğunluğunun azalması ile beraber Türkiye ile bölge devletleri arasında çoğu alanda ortak hareket edilmesine zemin oluşturmuştur. Türkiye, bölge devletleri ile ikili diplomatik temaslarını arttırarak 2009 yılında, Irak ve Suriye ile “Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyleri” kurulmuştur. Bu bağlamda, aradan geçen iki yıllık zaman diliminde bahse konu devletlerle Türkiye arasında birçok iş birliği protokolü (anlaşması) imzalanmıştır. Türkiye'nin Ortadoğu açılımı yalnızca sınır komşusu olduğu devletlerle sınırlı kalmamış, Körfez devletlerini de dâhil Ortadoğu bölgesinin büyük bir kısmına yayılmıştır. Türkiye diyalog kanallarının açık olmasının ve diplomatik ilişkilerin geliştirilmesinin bölgede istikrarı ve barışı tesis edecek önemli bir faktör olduğu düşüncesine sahiptir. Bu sebeple komşu olduğu devletlerin dışındaki diğer Ortadoğu devletleri ile de diplomatik ilişkilerini üst seviyeye çıkarmıştır. Bu bağlamda yerel yapılara da Türkiye'nin Ortadoğu siyasetinde özel bir önem verilmiştir. Hakikaten bu yerel (bölgesel) yapılar, hem bölgesel anlaşmazlıkların ve kavgaların engellenebilmesi hem de bölgesel iş birliği olanaklarının sağlanabilmesinde kayda değer bir görev üstlenmektedirler (Deniz, 2012: 147-171).

Türkiye bu bağlamda İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ile münasebetlerine özel bir ihtimam göstermiş, Arap Birliği Örgütü ve Körfez İşbirliği Konseyi ile de özel bir ilişki yürütmüştür. Bölgede istikrarın ve barışın temin edilmesi namına Türkiye, Ortadoğu'daki anlaşmazlıkların büyük bir kısmında uzlaştırıcılık ya da kolaylaştırıcılık teşebbüslerinde bulunmuştur. Bu girişimlerin bazısında pozitif neticeler elde edilmiş, bazısında ise neticesiz kalmıştır. Türkiye, Irak'taki Sünnilerin 2005 yılında siyasal sisteme katılmaları hususunda etkili olmuş ve Suriye ile Irak arasındaki gerginliklerde arabuluculuk yaparak tansiyonun artmasını engellemiştir. Bunlar arasında İsrail ile Suriye arasındaki dolaylı barış görüşmelerinde gerçekten önemli bir yol alınmışken İsrail'in 2009 yılında Gazze'ye saldırmasının ardından bu süreç kesintiye uğramıştır.

Bundan başka Türkiye'nin El-Fetih ve Hamas arasında bulunan meseleleri çözüme kavuşturma çabaları olumlu neticelenmemiştir. Türkiye'nin Ortadoğu bölgesindeki barışın tesis edilmesi hususundaki çabaları kendi komşuları ile ilişkileri Geliştirme ve uzlaştırıcılık-kolaylaştırıcılık rolü ile sınırlı kalmamıştır.

2008 yılında İsrail'in Lübnan'a saldırıda bulunmasının ardından İsrail-Lübnan sınırında yerleştirilen Birleşmiş Milletler birimlerine aktif askeri destekte bulunmuştur. Bu

dönemdeki bölgesel gelişmelerden ve Türkiye'nin "vizyoner" politikasından Türkiye-İsrail ilişkileri negatif yönde etkilenmiştir (Balci, 2011).

Türk hükümetinin önde gelen yetkililerine göre Ortadoğu bölgesinde istikrar ve barışın sağlanmasının önündeki en ciddi sorun Filistin meselesinin çözümsüz kalmasıdır. Türkiye Cumhuriyeti liderleri farklı alanlarda Filistin meselesi çözüme kavuşmadan Ortadoğu bölgesinde barış ortamının oluşamayacağını ifade etmişlerdir. Filistin ile İsrail arasında gerçekleştirilen barış müzakerelerinden netice alınamaması ve İsrail'in Filistin üzerinde "şiddete" dayanan siyasetinin devam etmesi üstüne, Türkiye devam eden zaman zarfında "İsrail karşıtı" bir tavır takınmaya başlamıştır (Yagubzade, 2018).

Bilhassa Araplar ile gerçekleştirdiği münasebetlerinde Türk yetkililer Filistin'in özgürlüğünü kazanmasından söz etmeye başlamış ve Filistin "davası" nın aktif bir tarafı durumuna gelmiştir. Türk hükümet yetkililerine göre Ortadoğu bölgesinde istikrarın ve barışın tesis edilmesinin en önemli aracı bölgedeki toplumların ve devletlerin kendi aralarında gerçekleştirecekleri ticari faaliyetlerin desteklenmesi ve yine bu bölgede yer alan toplumlar ve devletler arasındaki ekonomik bağımlılığın meydana getirilmesidir.

Türkiye, yürütmek istediği bu stratejiyi gerçekleştirmek için iki kademeli bir yöntem uygulamıştır. Birinci kademede direkt bir bölgesel örgüt kurmak yerine bölgede bulunan devletlerle münasebetlerini ikili seviyede sürdürmüştür. Yukarıda bahsi geçen Yüksek Düzeyli Stratejik İş birliği anlaşmaları kapsamında Irak ve Suriye ile ve diğer bölge devletleriyle teker teker birçok ekonomik iş birliği anlaşması imzalanmıştır.

Bu anlaşmalar genellikle ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, doğrudan yatırımların teşvik edilmesi, enerji iş birliği ve karşılıklı vize muafiyetinin sağlanmasını hedeflemiştir. Bu çalışmaların neticesinde hem bölge içi ticaret hem de Türkiye'nin Ortadoğu bölgesine yaptığı ihracatta dikkate değer bir artış sağlanmıştır (Kutlay, 2011: 67-85).

Vizyoner Ortadoğu politikasının ikinci aşaması, Türkiye ile Ortadoğu bölgesinde yer alan bazı devletler arasında farklı farklı alanlarda sürdürülen ikili münasebetlerin çok taraflı iş birliği anlaşmalarına çevrilmesidir. Gerçekten 2010 yılı Haziran ayında İstanbul'da toplanan Türkiye, Lübnan, Suriye ve Ürdün ülkelerinin Dışişleri Bakanları arasında "*Yüksek Düzeyli Dörtlü İşbirliği Konseyi Tesis Edilmesi Hakkında Ortak Siyasi Bildirge*" imzalamıştır. Bu bildirge çerçevesinde ismi geçen devletler arasında dayanışma ve ortaklığın ilerletilmesi ve iktisadi bütünleşmeye doğru ilerlenmesi amacıyla "Dörtlü İşbirliği Konseyinin" oluşturulması ve bu devletler arasında serbest ticaret ve dolaşım alanı meydana getirilmesi

kararı alınmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2018). Bildirgede imzası bulunan devletler gerçekleştirdikleri beyanlarda bu oluşumun bahse konu dört devlet ile sınırlı olmayacağını ve yeni katılımlara açık olacağını söylemişlerdir. Bu şekilde Ortadoğu bölgesinde iktisadi bütünleşmenin meydana getirilmesi amaçlanmıştır.

Bununla beraber Türk liderler, Ortadoğu’da siyasal bir dönüşümün de gerekli olduğuna inanmaktadır. Fakat bu değişimin dışarıdan empoze edilmesi yerine her ülkenin kendi iç dinamikleri ile tamamlanması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu nedenle, bölgenin demokratikleşmesini öngören Büyük Ortadoğu Projesi’ne aktif bir destek verilmişse de projenin aldığı tepkiler ve sessiz sedasız gündemden kaldırılması nedeniyle bölgede siyasal liberalleşmenin teşvik edilmesi, Türkiye’nin Ortadoğu politikasında önemli bir yer tutmamıştır. Onun yerine ekonomik reformlar, bölge içi ticaretin teşviki ve karşılıklı ekonomik bağımlılığın tesisi Türkiye’nin önceliği olmuştur. Zira bölge ekonomisinin liberalleşmesinin zamanla siyasal liberalleşmeyi ve demokratikleşmeyi de beraberinde getireceğine inanılmaktadır. Türkiye’nin “vizyoner” dış politikası ve bu politikanın Ortadoğu’da daha aktif görünmesi Türk dış politikasının “Ortadoğululaşması” tartışmalarına neden olmuştur. (Ayhan, 2010).

Bu tartışma bir yana son yıllarda dış politikada Türkiye’nin “Ortadoğulu” ve “İslami” kimliği öne plana çıktığı görülmektedir. Bununla beraber, Türkiye’nin kendi ekonomik, güvenlik ve siyasi çıkarlarını bölgesel istikrar, güvenlik ve ekonomik bütünleşme ile özdeşleştirmeye başlaması nedeniyle Türk iktidar elitleri “yabancı güçlerin bölgeye” müdahale etmesinden rahatsız olmaya başlamış ve bölgenin sorunlarına bölge içinden çözüm bulunmasını savunmaya başlamıştır. Özellikle Irak müdahalesinin olumsuz sonuçları Türkiye’de her türlü bölge dışı müdahaleye karşı bir tepki oluşmasına katkıda bulunmuştur. Bu sebeple Türkiye, Suriye ve İran politikalarında ABD ile karşı karşıya gelmiştir. Bilhassa Haziran 2010’da BM Güvenlik Konseyi’nde Türkiye’nin İran’a yönelik yeni yaptırım kararlarına ret oyu vermesi, Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri’nin Ortadoğu politikalarının ne kadar farklılaştığını net bir şekilde göstermektedir. Türkiye, diğer taraftan, NATO dâhil her türlü uluslararası platformda bölge ülkelerinin ve İslam ülkelerinin savunucusu bir rol oynamaya başlamıştır. Ayrıca Türkiye’nin BM Genel Kurul’unda da benzer bir politika izlemeye başladığını söylemek mümkündür.

#### 4.3.4. Türkiye'nin Ortadoğu'da Yumuşak Güç Kullanımı

Türkiye'nin dış politika uygulamaları, Soğuk Savaş sonrası dönemin getirdiği yeni açılımlar nedeniyle, özellikle 2002 yılı sonrasında farklılıklar göstermiştir (Akbaş ve Tuna, 2012: 6). Türkiye'nin zorlayıcı olmayan gücü Türk dış politikasında son yıllarda bölgede Türkiye için yeni bir rol tayin etmiştir. Statükocu ve güvenlik merkezli dış politika uygulamalarının aksine bölge politikasında Türkiye'ye pro-aktif, çok boyutlu bir rol biçmektedir (Köse, 2014: 17). Bu noktada da Türkiye'nin yumuşak güç perspektifi, sıkça vurgu yapılan, düşünsel planda akademisyenlerin ve aydınların, Türk dış politikasının yürütülmesinde uygulayıcıların dikkate aldığı bir yaklaşım olmuştur (Akbaş ve Tuna, 2012: 9). Aynı zamanda Türkiye'nin yumuşak güç unsurlarını dikkate alarak yürüteceği bir dış politikanın çarpan etkisinin yüksek olacağı daha fazla kabul görmeye başlamıştır (Karagül, 2013: 84). Ayrıca 1980'li yıllardan bu yana Türkiyenin, her alanda gösterdiği değişim ve gelişim performansı yumuşak gücünün daha etkin kullanılması için yeni fırsatlar ortaya çıkarmıştır (Altınay, 2008: 58).

Türkiye, stratejik coğrafi konumu itibariyle yüzyıllardır tüm ülkelerin dikkatini üzerinde toplamış ve hem doğu hem de batı dünyasına dâhil olmanın getirdiği pek çok avantaja sahip olmuştur (Tunç, 2003). Türkiye, coğrafi konumuyla Asya ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlaması, Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan tek deniz yolunun Türkiye'den geçmesi, Ortadoğu petrol bölgelerine çok yakın olması, bu bölgeyi kontrol edebilecek bir konumda bulunması; Asya-Avrupa ve Afrika'nın düğüm noktasında olup, her üç kıtaya harekâta imkân vermesi nedeniyle oldukça önemli bir noktadadır (Kekevi ve Çeşme, 2004). Bunun yanında Türkiye, sahip olduğu demokratik deneyim, geleneksel miras ve modern birikimiyle bölgesel çekimin odağı olabilecek yumuşak güç perspektifine sahip bir ülke durumundadır (Davutoğlu, 2008: 80). Ayrıca ekonomik dönüşümü ve "gelişmekte olan ekonomiler"den biri olarak G-20 üyesi olması da çekiciliğini artırmaktadır (Altunışık, 2011).

Türkiye'den son dönemlerde daha aktif küresel dönüşümlerin ve yapıcı bir dış politikanın beklediğini düşünürsek, eski Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun sıkça ifade ettiği gibi, yeni anlayışın "stratejik derinliği" sadece siyasi beceriyi değil aynı zamanda kimlik ve ekonomiyi de kapsamı gerekiyordu. Her ne kadar Türkiye'nin 2003 yılına kadar komşularla sıfır sorun politikası bu yeni anlayışa yakın olsa da 2003 yılı Türkiye açısından Ahmet Davutoğlu'nun işaret ettiği yeni anlayışa yaklaştığı dönemin başlangıcını oluşturmaktadır. Bu yeni anlayışı ise özellikle Türkiye'nin eksen kaymasının tartışıldığı Ortadoğu coğrafyasına yönelik politikalarında görmek mümkündür. Çünkü Türkiye 2003 yılı

öncesinde yüzünü daha çok Batı'ya dönmüş bir ülke iken 2003 'ten sonra Türkiye'nin eksenini daha çok Ortadoğu merkezli olmuştur. 2002 yılından sonraki süreçte Türkiye'nin elde ettiği ekonomik ilerlemeyle birlikte dış politikada yumuşak güç kullanımını yeni bir akım haline getirmiştir. Bu akım kısa dönemde Türkiye açısından arzu edilen neticeyi vermese de uzun dönemli bir yatırım olarak görülebilir. Üzerinde konuşulan yumuşak güç kullanımını ülkelere ve değerlere dayanan bir dış politika anlayışını hâkim kılarak Türkiye'yi küresel ölçekte bir cazibe merkezi haline getirmeyi amaçlamaktadır. (Kalın, 2010).

Türk dış politikası kimliğinin asli unsurlarını jeopolitik, modernite ve demokrasi, proaktif modeller oluşturmaktadır. “Bu kimlik, Türkiye'nin askeri ve siyasi becerisinden kaynaklanan tarihsel “sert gücü” ile tamamlanan başarılı bir Türk dış politikasındaki “yumuşak gücün” farkındalığını ve yükselen rolünü de kapsamaktadır. Etki alanını genişletme yeteneği kadar “stratejik derinlik” de sert gücü ve yumuşak gücün gerekliliğini de ön plana çıkartmaktadır. Buradan çıkarılan anlam güvenlik ve demokrasi, ekonomi ve kültürel kimlikle tanımlanan dış politika oluşum sürecinin belirgin kaynakları olarak bir arada olmasıdır. Öyle ki “Türk dış politikasının yumuşak güç vasfı, yeterince çok kültürlü, demokratik ve çoğulcu olamasa da Türkiye'nin modernite içindeki ilginç ve kayda değer yolculuğundan; sağlam ve derin olamasa da siyasal anlamda demokrasiye bağlılığından; insani gelişim açısından kendini yeterince başarılı kılamasa da ekonomik dinamizminden ve yeterince realist ve etkili olamasa da proaktif, sorun-çözücü ve diyalog temelli iyi komşuluk ilişkilerine dayalı diplomasisinden kaynaklanmaktadır” (Kalın, 2010).

Türkiye uluslararası diplomaside üstlendiği yapıcı ve barış odaklı rolünü uluslararası örgütlerle de desteklemektedir (Akgün, 2009). Uluslararası örgütlerle iş birliği içerisinde olmakla bu dış politikasını meşrulaştırmakta, arabulucu rolünü kolaylaştırmakta ve yumuşak gücün gerekliliklerinden olan ‘meşruiyeti’ kazanmaktadır. Türkiye'nin, komşularla sıfır problem, çok yönlü dış politika, güvenlik-demokrasi arasında denge kurmak, çevre bölgelerde istikrarı sağlamak gibi ilkelerle izlediği dış politikanın, çevre ülkelere örnek teşkil etmesi de, yumuşak gücüne vurgu yapmaktadır.

Türkiye'nin 2000 yılından ve özellikle 2003 yılı sonrası dönemde, artan Ortadoğu'daki problemleri ile ilgilenmesi ve aktif, arabulucu dış politika sergilemesi, siyasi ve ekonomik gelişmenin bir başarı olarak görülmesi ve kültürel etkisinin bir sonucu olarak bölgede artan çekiciliği, sonuçlarını doğurmuştur. Türkiye'nin 2003'te ABD'nin Irak'a müdahalesini desteklememe kararı ile başlayan süreç (Altunışık, 2011), komşularla sıfır sorun ilkesi ve medeniyet derinliği olarak adlandırılan, ortak kültür ve tarihe sahip ülkelere iş birliği ve yakınlaşmanın arttırılması ilkeleri çerçevesinde düzelen ilişkilerle devam etmiştir.



Arap Baharı'nın vuku bulmasıyla, bölgeyle ve bilhassa Suriye hükümetiyle kopan ilişkiler nedeniyle sekteye uğramış, fakat bu süreçte daha fazla anlam kazanan Türkiye'nin Ortadoğu'daki yumuşak gücü, farklı bir boyut kazanmıştır. Türkiye'nin, İsrail-Arap uyuşmazlığı konusunda izlediği bu politika, en çok çaba harcadığı meselelerden olmuştur. Türkiye, dış politikasında İran ile Batı arasındaki nükleer kriz dolayısıyla da, diplomasi yoluna gidilmesi konusunda bir strateji izlemekte, bu konu da, Türk Dış Politika'sında önemli bir yer işgal etmektedir (Kirişçi, 2010: 10).

Ortadoğu'daki Arap devletleri ile siyasi sorunlar, demokratik olmayan siyasi sistemlerinden ve zayıf ve bağımlı sivil toplumlarından kaynaklanmaktadır. Arap devletleri, sadece kaynak değil ayrıca hızlı ekonomik ve siyasi reformlar gerektiren, ciddi insani kalkınma sorunları yaşamaktadır. Türkiye sadece demokratik bir ülke değildir; ayrıca güçlü ve bağımsız sivil topluma sahiptir. Arap devletleri üzerinde siyasi reformlar ve demokratikleşme için içeriden ve dışarıdan çok baskı vardır. Özgürlük eksikliği, sıklıkla İslami hareketlerce temsil edilen aşırılığa ve rejime karşı öfkeye neden olmuştur. Türkiye'nin mevcut başarı hikâyesi, kökleri Milli Görüş İslami hareketine dayanan siyasi bir parti tarafından yazılmıştır. Esasen AK Parti, Milli Görüş ağını başarılı bir şekilde kullanmıştır. Bu da, Arap dünyasındaki İslami partilere AK Parti'nin Türkiye'deki tecrübelerini kullanmaları için fırsat sunmaktadır. Ayrıca bölgede siyasi İslam'ın dirilmesi hakkında Arap devletlerini endişelendirmektedir. Eğer Arap devletleri Türkiye'deki siyasi İslam'ı onaylarsa, bu da Arap devletlerindeki İslami hareketleri cesaretlendirecektir. Bu kaygılandırıcı tablo ile Türkiye'nin Arap dünyasındaki siyasi reformlardaki rolü sınırlı olabilir. (Anas, 2010: 299) Zaten 2011 sonrası dönemde bölgede yaşanan gelişmelere bakıldığında Arap Baharı sonrasında Tunus ve Cezayir ve Mısır gibi Müslüman ülkelerde ılımlı İslam modelini benimseyen partilerin iktidara geldikleri görülmüş, bu dönemde Türkiye modeline sıklıkla referansta bulunulmuştur. Ancak daha sonra başta Mısır olmak üzere demokratik seçimlerle iktidara gelen ılımlı İslam'ı savunan partilerin askeri darbe veya seçim yoluyla iktidardan uzaklaştırıldıkları görülmüştür. Bunun yanında Suudi Arabistan başta olmak üzere Katar hariç Körfez ülkeleri olan ilişkilerde Türkiye'nin zaman içinde ilişkileri bozulmaya başladığı görülmüştür.

## BEŞİNCİ BÖLÜM

### SONUÇ

Uluslararası İlişkiler teorilerinin önde gelen düşünürleri güç kavramı üzerine araştırmalar yapmış ve gücü kendi bakış açılarıyla anlamaya ve anlatmaya çalışmışlardır. Soğuk Savaş döneminde de dâhil olmak üzere Uluslararası İlişkilerde baskın teori gücünü merkez alan Realizm ve Neo-realizm olmuştur. Buna göre klasik realist düşünceyi savunanlar gücü caydırma kapasitesi olarak görüp ulaşılmak istenen son amaç olarak tanımlarken Neo-realist düşünceyi savunanlar gücü amaca ulaşma noktasında bir araç olarak nitelendirmişlerdir. Ancak bu teoriler Soğuk Savaşın bitmesi ile beraber sistemde meydana gelen değişiklikleri açıklama noktasında yetersiz kalmıştır. Öyle ki çok bir alanda meydana gelen dönüşümde olduğu gibi güç algısı noktasında da dönüşümün yaşanması kaçınılmaz olmuş fikinsel ve sosyal etkenler ön plana çıkmaya başlamıştır. Daha önceleri güç dendiğinde akla gelen kavramlar yalnızca askeri kapasite ve silahlara sahip olmaktan çıkmış toplumları sevk ve idare etme noktasında cazibe unsurlarının da en az askeri kapasiteler kadar etkili olabileceği görüşü ileri sürülmüştür.

1990'lı yılların başında Joseph S. Nye, Jr. Amerikan gücünün azalmadığını aksine devam ettiğini göstermek ve bu egemen güç konumunu nasıl devam ettirebileceğini kanıtlamak için yaptığı çalışma ile varlığı bilinen ancak adı konulmayan bir kavramı ön plana çıkarmış ve yumuşak güç olarak tanımlanmıştır. Dünya siyasi tarihine bakıldığında devletlerin büyüme noktasındaki çabalarının yoğun olarak sert güç uygulayarak gerçekleştirmeye çalıştığı görülmektedir.

Son 30 yılda Uluslararası İlişkiler disiplinin en önemli tartışmalarından biri olan yumuşak güç uygulamalarının çok olması ve etkinliğinde yaşanan değişime de katkı sağlamaktadır. Ayrıca kültür ve kimlik şekillerinin bir sonucu olarak dış politika tercihlerini belirledikleri yapının ise oluşturanların özneler arası etkileşiminin sonucunda sosyal olarak inşa edilmiş bir alan olduğu kabulünden hareketle, 2008 küresel finansal krizi ve 2011'de başlayan Suriye iç savaşından sonra yalnızca Türkiye'de değil dünya çapında bir politika değişiminden söz edilebilir. Bu değişimden hareketle Türk Dış Politikasında karar vericilerin de son yıllarda yumuşak güce dair ifadelerinde değişiklikler görülmektedir. Bütün bu bilgilerin ışığında bir değerlendirme yapılır ise; Türkiye'nin ekonomik, politik, jeopolitik ve tarihsel konumuna baktığımızda sert güç yerine yumuşak güç ile etrafını genişletmesinin çok

daha doğru ve ölçülü bir hareket olacağını ifade etmek mümkündür. Buradan hareketle Türkiye Ortadoğu da her zaman sınır hattı güvenlik tehdidinde olmadığı sürece “Savunma” ağırlıklı pozisyon almış, zorunlu olmadıkça hiçbir şekilde “Sert güç” kullanma taraftarı olmamıştır.

Bu çalışma ile “Yumuşak güç bir temel unsur olarak Türkiye’nin Ortadoğu Dış Politikasında ne denli kullanılmıştır?” sorusuna anlamlı bir cevap aranmaya çalışılmıştır. Bu noktadan hareketle Türkiye’nin Ortadoğu Dış Politikasında özellikle yumuşak güç kullanımının yoğun olduğu 2002 sonrası dönemde öne çıkan politikalar ortaya konularak analiz edilmeye çalışılmış ve ayrıca söz konusu dönemde Türkiye’nin Ortadoğu bölgesindeki yumuşak güç enstrümanlarından hangilerini kullandığı ve etkileri üzerinde bir değerlendirme amaçlanmıştır.

Bununla birlikte çalışmada genel olarak güç ve özelde ise yumuşak güç kavramları detaylı bir incelemeye tabi tutulmuştur. Burada yumuşak gücün kavramsal çerçevesi çizilmeye çalışılmış, kavramı literatüre kazandıran Joseph S. Nye, Jr.’ in görüşlerine ağırlıklı olarak yer verilmiştir. Bunun yanı sıra yumuşak gücün dayandırıldığı kaynaklar ve taşıdığı önem detaylı bir biçimde aktarılmıştır. Bütün bunlara ek olarak gücün bu yumuşak yüzünün, gücün sert yüzü ile aralarındaki etkileşim ve ilişkiden de ayrıca bahsedilmiştir.

Türkiye 2003-2011 yılları arası dönemde yeni bir dış politika geliştirmiş, yeni bir dış politika vizyonu ile hareket etmiş, bu dönemde Ortadoğu da yumuşak güç unsurlarını kullanmaya çalışmıştır. Elde ettiği ekonomik ve siyasi başarılarla Ortadoğu da bir dönem cazibe merkezi haline gelirken özellikle Arap Baharı sonrasında bu cazibesini kaybetmeye başlamıştır.

Türkiye, çok uzun yıllar üç kıtada hüküm sürmüş bir imparatorluğun bakiyesi olarak, Balkanlar’dan, Afrika’ya oldukça geniş bir coğrafyada milyonlarca insan ile tarihsel ve kültürel bağlar edinmiştir. Söz edilen bu bağlar yumuşak gücün uygulanmasında Türkiye’ye çok önemli bir avantaj sağlamaktadır. Diğer yandan tüm dünya ülkelerinin yüzlerce yıldır gözünün üstünde olduğu coğrafyası, çıkar çatışmalarının son bulmadığı, güç mücadelesinin yoğun olduğu bir bölgedir. Bu noktada küresel egemen güçler ile sert güç mücadelesine girmek çokta gerçekçi görünmemektedir. Bu nedenle Türkiye açısından maksimum fayda elde etmek için yumuşak güç uygulamalarına ağırlık vermek en gerçekçi hareket olacağını söylemek mümkündür. Günümüz bilgi teknolojisi çağında sert gücü tercih etmek hem çok masraflı hem de uluslararası kamuoyunun tepkisini çekecek riskli bir davranış olarak

görülmektedir. Geline nokta devletler çevrelerini geliştirmek için maliyeti sert güçten daha az olan ve insan hakları, özgürlükler gibi uluslararası normlar üzerinden tepki çekmeyen yumuşak güç enstrümanlarını uygulamayı daha cazip görmeye başlamışlardır.

Bu bakımdan 21. yüzyılda güç uygulamaları, sert ve yumuşak güç unsurlarının oluşturduğu bir karışıma dayanacaktır. Genel olarak bakıldığında Türkiye, ulus-devlet yapısındaki kurgusal ve yapısal sorunlar nedeni ile politika ve strateji üretememekte, günü kurtarmaya yönelik reaktif ve güvenlik eksenli politika arayışlarına devam etmektedir.

Türkiye, sadece Silahlı Kuvvetlerinin caydırıcılığına dayanan; reaktif ve ulusal güvenlik endeksli güvenlik konseptini aşarak “ulusal çıkar endeksli” ve yumuşak gücün tüm unsurlarını bir güç projeksiyonu içinde birleştirmiş yeni bir güvenlik kurgusuna ihtiyaç duymaktadır.

Her ülkenin olduğu gibi Türkiye'nin de uluslararası alanda hak ettiği yere ulaşması için etkide bulunabileceği ve Türkiye'yi sürekli bir çekim merkezi haline getirecek yeterince yumuşak güç kaynakları vardır. Türkiye'nin yumuşak gücünün temelinde, bir ölçüde Osmanlı mirası, ama esas olarak Atatürk ve arkadaşlarının yoklukları içinde ve tüm direnişlere karşın hayata geçirdikleri "Cumhuriyet Projesi" yatmaktadır.

Türk Dış Politikasında Ortadoğu Bölgesi özelinde yumuşak gücün kullanımına dair çeşitli ve anlamlı verilere ulaşılmış olsak da gerçekte yumuşak gücün diğer geleneksel güç unsurlarının kullanımına oranla özellikle de son yıllarda hayli daha az yoğunlukta kullanıldığı tespitinde bulunabiliriz. Buna göre Türkiye “bölgesel güç” ve yumuşak güç kullanımı tartışmalarında arafta bir ülke konumundadır. Zira sahip olduğu maddi güç unsurları dikkate alındığında Türkiye, bölgesindeki dengeleri etkileyebilecek ve bölgesel stratejilerde dikkate alınması gereken ölçekte bir ülkedir. Diğer taraftan Türkiye'nin maddi güç unsurlarının derinliği ve bilhassa maddi-olmayan güç unsurları (bilgi yapısını kontrol kabiliyeti, gündem-belirleme gücü, rol algısı ve bölgesel kabul) açısından henüz bölgesel liderlik konumunda olmadığını belirtmek gerekir.

Türk dış politikasında 2003 sonrasında yaşanan dönüşüm, Türkiye'de merkezin kendi içindeki dönüşümünün yeni bir dış politika algısı yaratmadaki etkisini anlamada daha geniş bir çerçeve sunmaktadır. Sosyal, siyasal ve ekonomik yapıdaki bu değişim, Türkiye'yi, bugün dış politikasında geleneksel devletçi ve statükocu bir çizgi izlemek yerine pragmatik davranmaya itmiştir. Türkiye'nin pragmatik dış politikası ve değişen iç yapısı, daha kapsayıcı ve inşa merkezli bir yapıya zemin hazırlamış ve bölge halkının ilgisine mazhar olmuştur.

Bütün bunlar dış politikada tehdit algısının yerini daha yapıcı bir anlayışın almasını sağlamıştır. Tehdit algısının çok ötesine geçen dış politika anlayışı şüphesiz ki Türkiye'nin kapsayıcı ve inşa merkezli politikalarına paralel bölgede ve dünyada artan rolünü destekleyici bir anlayışı simgelemektedir.

Bununla birlikte çalışmanın genelinde ifade edilmeye çalışıldığı gibi Türkiye 2003 sonrası dönemden 2011 yılı Suriye İç Savaşına kadar olan sürede genel olarak kendi yakın coğrafyasında özelde ise Ortadoğu bölgesinde yumuşak güç araçlarını etkin bir şekilde kullanarak bölgede bir cazibe ve çekim merkezi olmayı amaçlamıştır. Türkiye bu amacını belki halkların nazarında elde etmiş olmakla birlikte uluslararası siyasette yaşanan başta 2011'de patlak veren Suriye krizi ile çeşitli olaylar ve krizler nedeniyle tam anlamıyla bu amacına ulaşamamıştır. Bir başka deyişle Türkiye'nin bölgede oynamak istediği rol ile sahip olduğu kapasite arasında uygulanan politikaları kesintiye uğratabilecek düzeyde uyumsuzluk söz konusudur. Diğer bir ifade ile Türkiye'nin nüfusuna paralel bir nüfuz oluşturmada olumlu gelişmelere rağmen zaaflarının olduğu görülmektedir. Bu açıdan Türkiye, beklenti ile kapasite açısından muzdarip bir ülke konumundadır. Ancak Türkiye'nin bu beklentilerini gerçekleştiremeyeceği veya bu şansını tamamıyla kaybettiği anlamına gelmemektedir. Çünkü gerek sahip olduğu yumuşak güç unsurları gerekse mevcut bölgesel güç potansiyeli ve jeopolitik konumu ile Türkiye yakın gelecekte Ortadoğu ve yakın bölgesinde tekrardan bir çekim merkezi olmaya aday bir ülke olarak kalmaya devam edecektir.

## KAYNAKÇA

- Akbaş, Z., Tuna, H. (2012). Bir Dış Politika Aracı Olarak Yumuşak Gücün Turizm Sektörüne Etkisi. Türkiye Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme, Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar.
- Akçay, E. (2015). Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Türk Dış Yardımları. *Turgut Özal Üniversitesi Yayınları*, Ankara.
- Akgün, M., Gündoğar, S. ve Levack, J. ve Perçinoğlu, G. (2011). “Ortadoğu’da Türkiye Algısı 2011 Sunuş”. TESEV Yayınları, Ankara.
- Akhundova, J. (2015). Rusya’nın Yumuşak Güç politikaları. Ekin Yayınevi, İstanbul.
- Alec, S. “What is a Supranational Constitution? An Essay in International Relations Theory”, *The Review of Politics*, 56 (3), 441-474.
- Alemdar, A. [https://www.kreatifbiri.com/uluslararası-iliskilerde-guc/11\\_EKİM\\_2017](https://www.kreatifbiri.com/uluslararası-iliskilerde-guc/11_EKİM_2017), ’Erişim 05.08.2018).
- Al Jazeera, (2009). Iraq and Syria Recall Envoys.” 25 Ağustos 2009. <https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2009/08/20098251602328210.html> ’Erişim 05.08.2018).
- Alphan, M. (2011). Türkiye’nin yumuşak gücü Dizileri. Hürriyet Gazetesi Web Sayfası. 21 Ekim 2018 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-nin-yumusak-gucu-dizileri19414165> adresinden alınmıştır.
- Altınay, H. (2008). Turkey’s Softpower: An Unpolished Gem or An Elusive Mirage, *Insight Turkey*. 10 (2), 55-66.
- Altunışık, M. (2008). The Possibilities and Limits of Turkey's Soft Power in the Middle East. *Insight Turkey*, 10(2), 41-54.
- Altunışık, M. (2011). “Türkiye’nin Ortadoğu’daki ‘Yumuşak Gücü’ ve Önündeki Engeller”. TESEV Yayınları, İstanbul.
- Altunisik, M., Çuhadar, E. (2010). Turkey's Search for a Third Party Role in Arab–Israeli Conflicts: A Neutral Facilitator or a Principal Power Mediator?. *Mediterranean Politics*. 15(3), 371-392.
- Anaz, N. (2013). ABD Örneğinde Yumuşak Güç Kavramı ve Dış Politika. Ankara Siyasal ve Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Ankara.
- Arab Public Opinion Poll: (2010). Obama’s popularity decreases while Erdogan’s popularity increases”.

- Aras, B., Karakaya R. P. (2008). "From Conflict to Cooperation: Desecuritization of Turkey's Relations with Syria and Iran." *Security Dialogue*. 39 (5), 495-515.
- Aras, B., Karakaya R. P. (2008). "Turkey and the Middle East: Frontiers of the New Geographic Imagination", *Australian Journal of International Affairs*. 61 (4), 471-488.
- Aras, B. (2001). *Turkish Foreign Policy Towards Iran: Ideology and Foreign Policy in Flux*. *Journal of Third World Studies*. 18(1), 105-124.
- Arı, T. (2010). *Uluslararası ilişkiler teorileri: çatışma, hegemonya, iş birliği*. Marmara Kitap Merkezi, İstanbul.
- Arı, T. (2013). *Uluslararası ilişkiler teorileri: çatışma, hegemonya, iş birliği*. Marmara Kitap Merkezi, İstanbul.
- Arıboğan, D.Ü. (2001). *Globalleşme Senaryosunun Aktörleri*. Der Yayınları, İstanbul.
- Arslantaş, H. İ., Dayanan, U. İ. (2018). Öğretmen Algılarına Göre Yöneticilerin Sahip Oldukları Örgütsel Güç Kaynakları *Düzeyi*. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (11), 46- 63.
- Atmaca, T. (2004). "Teknik Yardım Projelerinin Hazırlanması, Uygulanması, İzlenmesi ve Değerlendirilmesi", TİKA Uzmanlık Tezi.
- Aydın, M. (1996). "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 51 (1), 89-90.
- Aydın, M. Özcan, N.A. ve Kasapoğlu, N. (2007). *Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği ve Türkiye*. TEPAV Yayınları, Ankara.
- Ayhan, V. (2010). "Türkiye Ortadoğululaşıyor Mu?" *ORSAM Dış Politika Analizi*, 15 Aralık 2010.
- Aykan, M. B. (1999). *The Turkish-Syrian Crisis of October 1998: A Turkish View*. *Middle East Policy*, 6 (4), 174-191.
- Babacan A. ve Davutoğlu, A., *Dışişleri Bakanlığı Devir Teslim Töreninde Yaptıkları Konuşmalar*, 2 Mayıs 2009, [http://www.mfa.gov.tr/devlet-bakani-ve-basabakan-yardimcisi-sayin-ali-babacan-ile-disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu\\_nun-devir-teslim-vesilesiyle.tr.mfa](http://www.mfa.gov.tr/devlet-bakani-ve-basabakan-yardimcisi-sayin-ali-babacan-ile-disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-devir-teslim-vesilesiyle.tr.mfa) (24.06.2013).
- Bachrach, P., Baratz, M. S. (1962). *Two Faces of Power*. *American Political Science Review*, (56), 947-952.
- Bağcı, H., Sinkaya, B. (2006). *Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye: AK Partinin perspektifi* (trans. Greater Middle East Project and Turkey: Perspective of the Justice And Development Party). *Doğudan Batıya Dış Politika: AK Partili Yıllar*, 97-114.

- Bakri, N. (2011). "Hezbollah Forces Collapse of Lebanese Government", *Nada The New York Times*, 11 Ocak 2011.
- Balcı, A., Yesiltas, M. (2006). Turkey's new Middle East policy: The case of the meeting of the foreign ministers of Iraq's neighboring countries. *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, 29 (4), 18.
- Balcı, A. (2011), "Türkiye'nin Dış Politikası ve İsrail: 1990'lar ve 2000'lere İlişkin bir Karşılaştırma," *Ortadoğu Etütleri*, 2 (2), 117-136.
- Baldwin, D. (1979). "Power Analysis and World Politics; New Trends versus Old Tendencies" , *World Politics*, 31 (2), 161-194.
- Baldwin, D. (2013). *A Handbook of International Relations İçinde W. Carlnases, T. Risse ve B.A. Simmons (Ed.), Power and International Relations (ss. 273-298).*
- Başlar, K. (2001) "Uluslararası Antlaşmaların Onaylanması, Üstünlüğü ve Anayasal Denetimi Üzerine", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 24 (1-2), 43-47.
- Bayat, M. (1982). *Milli Güç ve Devlet*. Belge Yayınları, İstanbul.
- Bbc News, (2010). "Iran Signs Nuclear Swap Deal With Turkey", 17 Mayıs 2010.
- Bbc News, (2010). "Nuclear fuel declaration by Iran, Turkey and Brazil", 17 Mayıs 2010.
- Bilbassy, N. (2010). "Leave It to Turkish Soup Operas to Conquer Hearts and Minds", *Middle East Daily Brief Foreign Policy*.
- Burns, E. M. (1984). *Çağdaş Siyasal Düşünceler, 1850-1950*, Alaeddin Şenel (Çev.). Birey ve Toplum Yayınları, Ankara.
- Charles, K. "Neoliberal Challenge to Realist Theories of World Politics An Introduction", Charles Kegley(ed), *Controversies in International Relations Theory, Realism and the Neoliberal Challenge*, New York, St.Martin"s Press, s .4"den aktaran, Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, s. 113.
- Cem, İ. (2002). "Turkish Foreign Policy: Opening New Horizons for Turkey at the Beginning of a Millenium," *Turkish Policy Quarterly*. 1 (1), 1-6
- CNNTURK, (2007). "Irak'a Komşu Ülkeler Girişimi Nasıl Başladı", 2 Kasım 2007
- Çakmak, H. (2007). *Uluslararası İlişkilere Giriş, Kavram ve Teoriler*. Doğu Kitapevi, İstanbul.
- Çakmak, H. (2014). *Uluslararası İlişkilere Giriş, Kavramlar ve Teoriler*. Doğu Kitapevi, İstanbul.
- Çavuş, T. (2012). *Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2 (2), 23-36.



- Çoban, S. (2013). Hegemonya Aracı ve İdeolojik Aygıt Olarak Medya. Parşömen Yayıncılık, İstanbul.
- Dağı, İ. D. (2003). “ Normatif Yaklaşımlar Adalet, Eşitlik ve İnsan Hakları”, Devlet, Sistem ve Kimlik, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Dahl, R. (1961). Who Govers? Democracy and Power in an American City, Yale University Pres, New Haven.
- David, A. (1989). Baldwin,” Paradoxes of Power”, New York: Basil Blackwell. ss.132-135.
- Davutoğlu, A. (2013). Türkiye Merkez Ülke Olmalı, <http://www.radikal.com.tr/yorum/turkiye-merkez-ulke-olmali-702116/> (Erişim: 01.03.2019)
- Davutoğlu, A. (2008). “Turkey’s Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007”, Insight Turkey. 10 (1), 77-96
- Davutoğlu, A. (18 Ocak 2009) “The Principles of Turkish Foreign Policy” <https://www.yenisafak.com/eslesmemis/the-principles-of-turkish-foreign-policy-by-ahmet-davutoglu-236159>
- Davutoğlu, A. (2013). Stratejik Derinlik. Küre Yayınları, 83.basım, İstanbul.
- Davutoğlu, A. (2013). Turkey’s Zero Problems Foreign Policy, [http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/05/20/turkeys\\_zero\\_problems\\_foreign\\_policy](http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/05/20/turkeys_zero_problems_foreign_policy)
- Deniz, T. (2012). Mekânsal Paylaşım Açısından Büyük Ortadoğu Projesi Ve Türkiye “*Interms of Spatial Share Great Middle East Project and Turkey*” , Marmara Coğrafya Dergisi, İstanbul. (26), 147-171.
- Demir, V. (2012). Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç.
- Demiryol, T. ve Pekşen H.D. (2018). “Enerji ve Güvenlik Ekseninde Türkiye-İrak İlişkileri (1990-2018)”, Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, 5 (2), 127-157.
- Deutsch, K.W. (1969). “On the Concepts of Politics and Power”, International Politics and Foreign Policy, James N. Rosenau (ed), Free Press.
- Dinçer, O.B., Kutlay, M. (2012). Türkiye’nin Ortadoğu’daki Güç Kapasitesi Mümkünün Sınırları Ampirik Bir İnceleme, USAK Ortadoğu ve Afrika Araştırmaları Merkezi, USAK Rapor No: 12-03.
- Didem, P. Kılavuz, (2002). Çalışanın Liderinden Memnun Olması: Liderin Güç Tarzının ve Çatışmayı Önleme Tarzının Etkileri, İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Duman, B. (6 Ocak 2017). Türkiye-İrak ilişkileri nereden nereye? <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiye-irak-iliskileri-nereden-nereye>

- Duran, B. (2009). "Türk Dış Politikası Ortadoğululaşılıyor mu?", *Ortadoğu Yıllığı*, (ss.385-403) İnat, K., M. Ataman ve B. Duran, (Ed.), Küre Yayınları, İstanbul.
- Duran, B., İnat, K., ve Ataman, M. (2011). Türk dış politikası yıllığı: 2009. SETA Yayınları, Ankara.
- Edward H. Carr, (1956) *The Twenty Years' Crisis 1919-1930*, New York Macmillan St Martins Press.
- Elamani, F. (2013). (Yumuşak Güç Medya Örnek Olarak), Al Riyad Gazetesi, <http://www.alriyadh.com/825857>, (Erişim Tarihi 26.08.2018).
- Eralp, A. (2003). "Uluslararası İlişkiler Disiplinin Oluşumu İdealizm-Realizm Tartışması", *Devlet Sistem ve Kimlik*, A. Eralp (Ed.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, R. Tayyip (17 Ocak 2011), "The Robust Man of Europe," Newsweek.
- Erdurmaz, S. (11 Mayıs 2009). ABD Obama'dan Sonraki Uluslararası İlişkilerinde "Akıllı Güç- Smart Power" Yaklaşımını Öncelikli Uygulama Olarak Belirlemiştir. <http://turksam.org/abd-obama-dan-sonraki-uluslararasi-iliskilerinde-akilli-guc-smart-power-yaklasimini-oncelikli-uygulama-olarak-belirlemistir>
- "Lübnan'da yeni Başbakan Necip Mikati" (25 Ocak 2011). tr.euronews.net.
- Fadel, L., Nayel, M. A. (2011). "Political crisis shakes Lebanon", The Washington Post, 13 Ocak 2011.
- Fan, Y. (2008). Soft Power: Power of Attraction or Confusion?, *Place Branding and Public Diplomacy*, 4 (2), 147-158.
- Fidan, H., Nurdun, R. (2008). Turkey's role in the global development assistance community: the case of TİKA (Turkish International Cooperation and Development Agency). *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 10 (1), 93-111.
- France, 24. (2010). 'Elbaradei: Iran Nuclear swap "a good agreement"', 18 Mayıs 2010.
- Eleni, F. E. Triantaphyllou D.(2010).\_Assessing Turkey's "Soft Power" Role: Rhetoric versus Practice\_, *The International Spectator*, 45 (1), 99-113.
- Fox, (1985). "EH Carr and Political Realism Vision and Revision", *Review of International Relations*, 11 (1),1-16.
- Frederick, W. F. (1993). 'The perception of power; Regarding what is perceived', *International Review of Sociology*, 4 (1-2), 156-182.
- Gencer, Ö. (2006). "Sunuş", Erhan Doğan-Semra Cerit Mazlum (ed.), *Sivil Toplum ve Dış Politika Yeni Sorunlar Yeni Aktörler*. Bağlam Yayınları, İstanbul.

- Can, U. (2014), Dış Politika Oluşum Sürecinde Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü: Türkiye'nin Dış Politika Uygulamasında İşadamları Örgütlerinin Yeri, İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Gönlübol, M. (1993). Uluslararası Politika, İlkeler, Kavramlar, Kurumlar, 4. Baskı, Attila Kitabevi, Ankara.
- Gramsci, A. (1986). Hapishane Defterleri: Tarih, Politika, Felsefe ve Kültür Sorunları Üzerine Seçme Metinler. Onur Yayınları, İstanbul.
- Gözen, R. (2005). "Türk Dış Politikasında Vizyon ve Revizyon," Demokrasi Platformu, 1 (4)
- Gül, M. (2016). Güvenlikteki Kavramsal Değişim Ve Türkiye'nin Güvelik Yaklaşımı ve Politikalarına Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Yayınları. 21 (1), 303-320.
- Gürsoy, B. (2004). Soğuk Savaş Sonrasında Çok Yönlü Tehdit Algılamaları: Asimetrik Tehdit, Basılmamış Yüksek Lisans tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. <http://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/09/Power-A-Radical-View-Steven-Lukes.pdf> (Erişim; 28.08.2018).
- Demirci, C. (2017). Dünyada yaklaşık 250 milyon kişi Türkçe konuşuyor, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/dunyada-yaklasik-250-milyon-kisi-turkce-konusuyor/921506> (Erişim Tarihi: 03.03.2019).
- Huang, S. (2007). Development of A Coach Power Base Inventory In Taiwan. United States Sports Academy. Daphne, Alabama.
- Hürriyet, (14 Ağustos 2008). "Gül ve Ahmedî Nejad Basın Toplantısı Düzenledi"
- Hürriyet, (19 Ağustos 2009). "Direnişçiler Bakanlıkları Vurdu".
- İnat, K., Telci, İ. N. (2009). Türkiye'nin İran, İsrail/Filistin ve Suriye Politikası 2009. İçinde: Türk Dış Politikası Yıllığı, 93-158.
- Inis, L.C. (1964). Power and International Politics, Random House, New York.
- İlhan, S. (2000). Avrupa Birliğine Neden Hayır, Jeopolitik Yaklaşım, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Jannice, B. (2005). "Why 'Soft Power' Isn't So Soft: Representational Force and the Sociolinguistic Consturction of Attraction in World Politics", Millennium-Journal of International Studies, ss. 583.
- Kalın, İ. (2010). Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi, <http://www.kamudiplomasisi.org/makaleler/makaleler/100-tuerk-d-politikas-ve-kamu-diplomasisi> (Erişim Tarihi: 24.08.2018).
- Karaalioglu, M. (2009). "En Zor Sorunda En İyi Nokta", Star Gazetesi, 24 Mart 2009.

- Karaman, A. (1999). *Profesyonel Yöneticilerde Güç Yönetimi*, İstanbul: Türkmen Kitapevi.
- Kardaş, Ş. (2006). "Turkey and the Iraqi Crisis; JDP Between Identity and Interest", *The Emergence of a New Turkey; Democracy and AK Party*, (ss. 306-329) H. Yavuz (Ed.), Salt Lake City: The University of Utah Press.
- Kardaş, Ş. (2011). "Türk Dış Politikasında Eksen Kayması Mı?" *Akademik Orta Doğu*, 5 (2)
- Kaya, S. (2008). "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 63(3), 83-111.
- Kekevi, S., Çeşme, A. (2004). *Türkiye'nin Teröre Hedef Ülke Olmasında Jeopolitik ve Jeostratejik Etmenler*, Uludağ Üniversitesi 1. Ulusal Genç Bilim Adamları Sempozyumu; Değişen Dünya da Türkiye'nin Önemi; 6-7 Mayıs 2004; Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü Kültür Sanat Kurulu Yayınları, Bursa.
- Kılıçoğlu, Y., Yılmaz, A.N. (2016). "Ortadoğu'da Türkiye Etkisi; Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Açısından Bölgedeki Siyasi Projeksiyonlar", *Yeni Türkiye*, (87), 87-118.
- Kirişçi, K. (2009). "The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State", *New Perspectives on Turkey*, (40), 29-57.
- Kirişçi, K. (2011). "Turkey's 'Demonstrative Effect' and the Transformation of the Middle East", *Insight Turkey*, 13 (2), 33-55.
- Köse, T. (2007). *Değişen Ortadoğu Denklemi İsrail-Lübnan Krizi ve Türkiye'nin Rolü*, Akademik Orta Doğu, 1(2).
- Köse, T. (2008). *İran Nükleer Programı ve Orta doğu siyaseti: güç dengeleri ve diplomasinin İmkânları*. Seta Yayınları, Ankara.
- Köse, T. (2014). *Türkiye'nin Ortadoğu'da Zorlayıcı Olmayan Dış Politika Araçları*, Ortadoğu, 6 (62), 16-17.
- Kut, G. (2010). *Türk Dış Politikasında Çok Yönlülüğün Yakın Tarihi: Soğuk Savaş Sonrası Devamlılık Ve Değişim*, TÜSİAD Foreign Policy Forum Research Report DPF 2010, Boğaziçi University, Ankara.
- Kutlay, M. (2011). "Economy as the 'Practical Hand' of 'New Turkish Foreign Policy': A Political Economy Explanation", *Insight Turkey*, 13 (1), 67-89.
- Küçükylmaz, M. (2005). "Kriz Odaklı Değil Vizyon Odaklı Dış Politika" *Anlayış Dergisi*, <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?makaleid=4209> (Erişim Tarihi: 24.06.2013).
- Lee, G. (2009). *A Theory of Soft Power and Korea's Soft Power Strategy*. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10163270902913962> (Erişim Tarihi: 23.08.2018).

- Lee, S. (2008). Çin'in Yumuşak Gücünün Sınırları. *Stratejik Analiz*, 8 (96), 57-64.
- Linden, Ronald H. (2012, Ahmet O. Evin, Kemal Kirişçi, Thomas Straubhaar, Nathalie Tocci, Juliette Tolay, and Joshua W. Walker, (Ed). *Turkey and Its neighbors: Foreign Relations in Transition*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Lukes, S. (1974). *Power: A Radical View*, London: MacMillan Press, s. 28-34.
- Lukes, S. (2005). *Power and the Battle for Hearts and Minds*, *Millennium*, 33(3), 477-493.
- Machiavelli, N. (2007). *Hükümdar*. Şule Yayınları, İstanbul.
- Maximiliano, (2006). *Power: a Radical View by Steven Lukes*.
- Mcclory,J. (2017). "Soft Power 30 A Global Ranking of Soft Power 2017", USC Center on Public Diplomacy, <https://softpower30.com/wp-content/uploads/2017/07/The-Soft-Power-30-Report-2017-Web-1.pdf> Erişim Tarihi: 24.08.2018.
- Morgenthau, H. J. ve Thompson, K.W. (1993). *Politics Among Nations; The Struggle for Power and Peace*, Mcgraw-Hill, New York.
- Mustonen, J. J. (2010). "Case Study: Hard Power or Soft Power? Searching for China's Use of Soft Power in the Pursuit of the Economic Cooperation Framework Agreement with Taiwan", Institute for Cultural Diplomacy.
- Nye, J. S. (1990). *The Changing Nature of World Power*. *Political Science Quarterly*, p.117.
- Nye, J.S. (1990). *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*, Basic Books, New York.
- Nye, J.S. (2002b), "The Information Revolution and American Soft Power", *Asia-Pacific Review*, 9 (1), 60-76.
- Nye, J. S. (2003). *Amerikan Gücünün Paradoksu, Dünyanın Tek Süper Gücü Neden Tek Başına Davranamaz? (Çev. Gürol Koca)*. Literatür Yayınları, İstanbul.
- Nye, J. S. (2004a). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York.
- Nye, J. S. (2004b) *The Benefits of Soft Power*. Harvard Business School Working Knowledge. 29 Aralık 2018 tarihinde <http://hbswk.hbs.edu/archive/4290.html> adresinden alınmıştır.
- Nye, J. S. (2005a). *Soft Power and Higher Education*, Educause.
- Nye, J. S. (2005b). *Yumuşak Güç, Dünya Siyasetinde Başarının Yolu*. (Çev. R. İ. Aydın). Elips Kitap, Ankara.
- Nye, J. S. (2006). *Think Again: Soft Power*. *Foreign Policy* <https://foreignpolicy.com/2006/02/23/think-again-soft-power/>, Erişim 16.08.2018).
- Nye, J. S. (2017). *Yumuşak Güç*. (Çeviren: Rayhan İnani ). BB101 Yayın Evi, Ankara.

- Oğuzlu, T. (2007). "Soft Power in Turkish Foreign Policy", *Australian Journal of International Affairs*, 61 (1).
- Oğuzlu, T. (2009), "Türk Dış Politikasında Davutoğlu Dönemi", *Ortadoğu Analizi*, 1 (9), 45-46.
- Öniş, Z., Şenses, F. (2009). *Turkey and the Global Economy: Neo-liberal Restructuring and Integration in the Post-crisis Era*, Oxon, Routledge.
- Özcan, M. (2011). Türkiye'nin Irak Politikası 2011, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2011*, s. 265-281.
- Özel, C. (2018). "Yumuşak Güce Bütünsel Bakış" *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 7 (1), 1 – 27.
- Pfeffer, J. (1992). *Managing with Power: Politics and Influence in Organizations*, Harvard Business School Press, Boston.
- Radikal, (12 Nisan 2002). "Ecevit'in Sözleri Kızdırdı", <http://www.radikal.com.tr/politika/ecevitin-sozleri-kizdirdi-629512/>
- Radikal, (14 Ağustos 2008). "Ahmedinejad'a Sıcak Karşılama", <http://www.radikal.com.tr/dunya/ahmedinejada-sicak-karsilama-893612/>
- Reuters, (19 Ağustos 2009). "Baghdad Bomb Blasts Latest: At Least 95 Dead and Over 536 Wounded", Reuters.
- Raven, B.H. (1993). *The Bases of Power: Origins and Recent Developments*. *Journal Of Social Issues*, (49) 227-251.
- Reinhold, N. (1959). *The Structure of Nations and Empires* New York, Scribner's Sons.
- Reinhold, N. (1953). *The Nature and Destiny of Man*, Charles Scribner's Sons, New York.
- Robert, O., Nye, J. (1998). "Power and Interdependence in the Information Age", *Foreign Affairs*, 77 (5).
- Ruan, Z. Yingshili, R.Y. (2004). (Yumuşak güç ve Sert güç), Haz. Liuhaimei, Pekin, Renmin wang (People's Daily).
- Sağlam Z. (2014). "Güç Kavramı ve Ortadoğu'da Değişen Dengeler Üzerinden Güç Okuması" IHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, [https://insamer.com/tr/guc-kavrami-ve-ortadoguda-degisen-dengeler-uzerinden-guc-okumasi\\_43.html](https://insamer.com/tr/guc-kavrami-ve-ortadoguda-degisen-dengeler-uzerinden-guc-okumasi_43.html), Erişim tarihi: 01.03.2019.
- Shadid, A. (2011). *Resurgent Turkey Flexes Its Muscles Around Iraq* <https://www.nytimes.com/2011/01/05/world/middleeast/05turkey.html> Erişim tarihi: 11.03.2019.
- Sancak, K. (2016). "Yumuşak Güç Kaynağı Olarak Kültür ve Türkiye'nin Yumuşak Gücünde Kültür Faktörü" *Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 02 (04), 16-26.

- Sancak, K. (2018). Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinde Kamu Diplomasisinin Önemi ve Türkiye'nin Azerbaycan'da Resmi Kurumlarla Yürüttüğü Kamu Diplomasisi Faaliyetleri. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, 9(22), 297-318.
- Schmitter, P. C. (2005). "Ernst B. Haas and the Legacy of Neofunctionalism", Journal of European Public Policy, 12 (2), 255-272.
- Smith, S. (2008). "Paradigm Dominance in International Relations The Development of International Relations as a Social Science", Millenium, Journal of International Studies, 16, (12), ss. 194-195"den aktaran, Burcu Bostanoğlu, Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Soft Power Survey (2012). <http://monocle.com/film/affairs/soft-power-survey-2012/>, Erişim Tarihi: 15.03.2019
- Sönmezoğlu, F. (2012). Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi, 5. Baskı, s.94. Der Yayınları, İstanbul.
- Stephen, M. (1998). Walt, "International Relations: One World, Many Theories", Foreign Policy, 110, s. 41.
- Suat, İ. (2000). Avrupa Birliğine Neden Hayır: Jeopolitik Yaklaşım, s. 51, 52. Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Svensson, I. (2009). Who Brings Which Peace? Neutral versus Biased Mediation and Institutional Peace Arrangements İn Civil Wars. Journal of Conflict Resolution, 53 (3), 446-469.
- Şahin, M. (2006). "Irak Bağlamında Türk-Amerikan İlişkileri", M. Aydın, Ç. Erhan (der.), Beş Deniz Havzasında Türkiye. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Tanrıverdi, B. (2014). Akıllı Güç, Akademi Perspektif, 2014 <http://akademikperspektif.com/2014/06/11/akilli-guc/> (Erişim tarihi:06.08.2018)
- Tarbjon, L. (2006). Knutsen, Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi, Mehmet Özay (çev). s. 323. Açılım Kitapevi, İstanbul.
- Taşpınar, Ö. (2008). "Turkey's Middle East Policies between Neo-Ottomanism and Kemalism," Carnegie Papers, no.10.
- Tarık, O (2011). "Soft Power in Turkish Foreign Policy", A Quarterly of the Foreign Policy Institute, 37 (1-2), 6-25.
- Telham, S. (2011). 2011 Arap Kamuoyu Araştırması, <http://serbestats.blogspot.com/2011/12/2011-arap-kamoyu-arastirmas.html>, Erişim (11.12.2018).

- Tezkan, Y. (2005). Jeopolitikten Milli Güvenliğe, s. 137. Ülke Kitapları, İstanbul.
- TGRT Haber, (2009). “Türkiye’nin Arabuluculuk Çabaları”, 11 Eylül 2009.
- TOBB-BİS Projesi’ne Uluslararası Destek”, (2007). Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, 20 Kasım 2007.
- Tuğtan, M. A. (2016). Kültürel Değişkenlerin Dış Politikadaki Yeri: İsmail Cem ve Ahmet Davutoğlu. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 13 (49), 3-24.
- Tunç, A. (2003). Dünyadaki Türkiye İmajının Turizm Sektörüne Etkisi ve Bir Uygulama, *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (1), 38-54.
- TRT, (2018b). Televizyon Kurumsal. 28 Aralık 2018 tarihinde <https://www.trt.net.tr/Kurumsal/TelevizyonTanitim.aspx> adresinden alınmıştır.
- TRT Haber, (2011).“Ankara Lübnan için Devrede”, 13 Ocak 2011.
- Tür, Ö. (2006). “Türkiye ve Ortadoğu: Gerilimden İşbirliğine,” Zeynep Dağı (der.), Doğu’dan Batı’ya Dış Politika: AK Partili Yıllar. Orion yayınları, Ankara.
- Türk Dil Kurumu, <http://www.tdk.gov.tr>,2018.
- [Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı](http://www.mfa.gov.tr) (2007).“Sayın Bakanımızın Basın Toplantısında Yaptıkları Konuşma”, [www.mfa.gov.tr](http://www.mfa.gov.tr), 1 Kasım 2007.
- [Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı](http://www.mfa.gov.tr) (2010). “Türkiye-İrak Ekonomik İlişkileri”, [mfa.gov.tr](http://www.mfa.gov.tr), 1 Mayıs 2010.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Web Sayfası, Uluslararası Basını Bilgilendirme Faaliyetleri. (<https://kdk.gov.tr/faaliyetler/uluslararası-basınıbilgilendirme/17>)
- Türkiye’nin Dış Politikasında Yumuşak Güç <https://unec.edu.az/application/uploads/2015/05/Elmin-Yagubzade.pdf>, (14.12.2018).
- Uğurlu, D. (18 Kasım 2018). Dünya Türk dizilerini izliyor. <https://www.sabah.com.tr/kultur-sanat/2018/03/31/dunya-turkdizilerini-izliyor>
- [Ulutaş, U. \(2010\). “Turkish Foreign Policy in 2009: A Year of Pro-activity”, Insight Turkey-Commentaries, 12 \(1\),](http://www.insightturkey.com)
- [Ulutaş, U. \(2010\). Turkey and Israel in the Aftermath of the Flotilla Crisis. SETA.](http://www.seta.org.tr)
- Uslu, B. B. Örgütsel Güç ve Politika. [https://www.academia.edu/33579186/%C3%96rg%C3%BCtsel\\_G%C3%BC%C3%A7\\_ve\\_Politika.docx](http://www.academia.edu/33579186/%C3%96rg%C3%BCtsel_G%C3%BC%C3%A7_ve_Politika.docx), (08.10.2018).
- Ülger, İ. K. (2005). Avrupa Birliği’nin ABC’si, Sinemis, 3. Baskı, Ankara.
- Ümit, (2011). “Turkey’s ‘Demonstrative Effect’ and the Transformation of the Middle East”, *Insight Turkey*, 13, (2), 33-55.



- Vedrine, H., Mossi, D. (2001). France in an Age of Globalization, Washington, D.C: Brookings Institution Pres.
- Vuving, A. L. (2009). How Soft Power Works. Sözlü Bildiri, The American Political Science Association Annual Meeting, 1-20, Toronto.
- Vuving, A. (2009). How Soft Power Works.  
<http://www.apcss.org/Publications/Vuving%20How%20soft%20power%20works%20APSA%202009.pdf>, (Erişim Tarihi: 16 Mart 2018).
- Walt, S. (1998). “Uluslararası İlişkiler Bir Dünya Binbir Kuram” Foreign Policy: Bilginin Ufukları, (Çev. Başak Çalı). Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Watanabe, Y. David, L. M. (2009). Soft Power Superpowers: Cultural and National Assets of Japan and the United States.
- Wendt, A. (1999). Social Theory of International Politics (Cambridge: Cambridge University Press).
- William, H. (2002). Turkish Foreign Policy, 1774-2000, Frank Cass Publishers, London.
- Wolfers, A. (1969). “The Pole of Power and Pole of Indifference”, International Politics and Foreign Policy, James N Rosenau (ed), Free Press, s. 176.
- Womack, B. (2010). China Among Unequals, Attention, Attraction, and Persuasion: Dissecting Soft Power. Singapore: World Scientific publishing.
- Yeşiltaş, M., Balcı, A. (2011). “AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita”, Bilgi Dergisi, Cilt 23, s. 12–13.
- Yagubzade, E. (2015). Türkiye'nin Dış Politikasında Yumuşak Güç, <http://unec.edu.az/application/uploads/2015/05/Elmin-Yagubzade.pdf> (Erişim Tarihi: 14.12.2018).
- Yılmaz, S. (2008). Güç ve Politika, s. 47-48. Alfa Basım Yayım, İstanbul.
- Yılmaz, S. (2008). Yumuşak Güç ve Evrimi, Ulusal Güvenlik ve Strateji Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara.
- Yukl, G., Falbe, C. M. (1991). Importance Of Different Power Sources in Downward and Lateral Relationships. Journal of Applied Psychology. 76 (3): 416-423.
- Yurdusev, N. (2005). “Uluslararası İlişkilere Teorik Bakmak”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, 2 (6), 157-163.
- Zengin, G. (2010). Hoca: Türk Dış Politikası'nda “Davutoğlu Etkisi”. İnkılap Yayınları, İstanbul.